

REPUBLIKA HRVATSKA

DRUGO I TREĆE IZVJEŠĆE PREMA ČLANKU 18. KONVENCIJE O UKIDANJU SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE ŽENA

SADRŽAJ:

1. UVOD

2. PROVEDBA ODREDBI KONVENCIJE PREMA ČLANCIMA 1 – 16.

Članak 1. Definicija diskriminacije žena

Članak 2. Zakonska zaštita protiv diskriminacije žena

1. Ustav Republike Hrvatske i međunarodni ugovori koje je Republika Hrvatska ratificirala
2. Zakonodavstvo
  - 2.1. Opći zakoni (Kazeno zakonodavstvo; Kazneni zakon i Zakon o kaznenom postupku, Obiteljski zakon, Zakon o prekršajima, Zakon o radu)
  - 2.2. Posebni antidiskriminacijski zakoni (Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Zakon o istospolnim zajednicama)
3. Brisanje iz zakonodavstva normi koje mogu za posljedicu imati izravnu diskriminaciju
4. Zastupljenost žena u sudskoj vlasti

Članak 3. Mjere za osiguranje punog razvoja i napretka žena

1. Pristup politikama za osiguranje punog razvoja i napretka žena - Gender mainstreaming
2. Procjena stanja i odgovarajuće mjere za njegovo poboljšanje
  - 2.1. Podaci razlučeni prema spolu
  - 2.2. Zaštita i promicanje ljudskih prava pojedinih skupina žena
    - 2.2.1. Žene s invaliditetom
    - 2.2.2. Žene pripadnice nacionalnih manjina
    - 2.2.3. Žene starije dobi
    - 2.2.4. Žene izbjeglice
3. Mehanizmi za promicanje prava žena i ravnopravnosti spolova
  - 3.1. Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za ravnopravnost spolova
  - 3.2. Odbor Hrvatskog Sabora za ravnopravnost spolova
  - 3.3. Pučki pravobranitelj
  - 3.4. Regionalna razina – Županijske koordinacije i povjerenstva za ravnopravnost spolova
  - 3.5. Mehanizmi predviđeni Zakonom o ravnopravnosti spolova

Članak 4. Pozitivne mjere

Članak 5. Uklanjanje stereotipa

1. Stereotipi
2. Mediji

- Članak 6. Trgovanje ljudima
1.1. Prostitucija
- Članak 7. Ukidanje diskriminacije žena u političkom i javnom životu
- Članak 8. Predstavljanje vlade na međunarodnoj razini i sudjelovanje u radu međunarodnih organizacija
- Članak 9. Pravo na državljanstvo
- Članak 10. Ukidanje diskriminacije žena u području obrazovanja
- Članak 11. Ukidanje diskriminacije žena u području rada i zapošljavanja
- Članak 12. Zdravstvena zaštita
1. Spolno zdravlje žena
  2. Zdravstvena zaštita žena uopće
  3. Zdravstveni djelatnici i zdravstveni suradnici zaposleni u zdravstvu po spolu u Republici Hrvatskoj od 1994. do 2002. godine
  4. Zakonski okvir i prava žena u sustavu zdravstvenog osiguranja
- Članak 13. Ukidanje diskriminacije žena u području gospodarskog i društvenog života
- Članak 14. Položaj žena sa sela
- Članak 15. Jednakost pred zakonom i pri izboru mjesta stanovanja
- Članak 16. Jednakost u bračnim odnosima i odnosima vezanim uz brak i odgoj djece
1. Stupanje u brak i izbor partnera
  2. Prava i dužnosti tijekom braka
  3. Dužnosti roditelja, bez obzira na bračni status
  4. Pravo na odluku o broju i smještaju njihove djece
  5. Ista prava glede usvajanja i skrbništva
  6. Ista osobna prava kao muž i žena, uključujući izbor imena, zanimanja i okupacije
  7. Imovinski odnosi bračnih i izvanbračnih drugova

3. MJERE ZA IMPLEMENTACIJU ISHODA UN KONFERENCIJA

1. Svjetska konferencija protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i ostalih oblika diskriminacije

1) U V O D

Republika Hrvatska postala je strankom Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (u daljnjem tekstu: Konvencija) notifikacijom o sukcesiji. Konvencija je prihvaćena bez izjavljenih rezervi i obvezuje Republiku Hrvatsku od 8. listopada 1991. godine. Republika Hrvatska postala je 5. lipnja 2000. godine potpisnicom Fakultativnog protokola uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, koji je Hrvatski sabor potvrdio 27. siječnja 2001. godine, a potpredsjednica Vlade Republike Hrvatske položila je 7. ožujka 2001. godine kod Glavnog tajnika UN-a ispravu o potvrđivanju istoga. RH je 2003. prihvatila i izmjene članka 20. stavak 1. Konvencije.

Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacija žena međunarodni je ugovor, sklopljen i potvrđen u skladu s Ustavom i objavljen, te je sukladno članku 140. Ustava Republike Hrvatske dio unutarnjeg pravnog poretka i po pravnoj snazi iznad zakona. Sukladno članku 140. Ustava Konvencija je izvor prava u Republici Hrvatskoj, te se može izravno prizivati pred sudovima Republike Hrvatske.

Republika Hrvatska je 1994. godine, sukladno članku 18. Konvencije, podnijela Inicijalno izvješće o provedbi Konvencije Odboru UN-a za ukidanje svih oblika diskriminacije žena (u daljnjem tekstu: Odbor) kojim je obuhvaćeno razdoblje od 1990. godine do 1994. godine (CEDAW/C/CRO1), uz usmenu dopunu Izvješća u pogledu primjene Konvencije od 1994. do 1998. godine. Slijedom navedenog, koncem siječnja 1998. godine (21. do 23. siječnja 1998. godine) predstavnice/ci Vlade Republike Hrvatske su pred istim Odborom, predstavljajući Izvješće, izvještavale/i o pravnim i stvarnim promjenama koje su u cilju unapređenja društvenog položaja žena kao i u području ljudskih prava žena, provedene u razdoblju od 1994. do 1998. godine. Na osnovu prezentacije izaslanstva i inicijalnog izvješća, Odbor je donio završne komentare i preporuke sadržane u dokumentu A52/38Rev.1.

Završne primjedbe Odbora Vlada Republike Hrvatske je prevela i tiskala u obliku brošure (zajedno sa sažetkom Pekinške platforme za djelovanje i Nacionalne politike za promicanje jednakosti), te ju široko diseminirala.

Zaključkom Vlada Republike Hrvatske od 27. ožujka 2003. godine zadužen je Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske za izradu drugog i trećeg izvješća Republike Hrvatske u skladu s člankom 18. Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena.

Drugo i treće izvješće Republike Hrvatske odnosi se na period od 1995. do 2003. godine. U skladu sa smjernicama UN-ovog Odbora za ukidanje diskriminacije žena koji reguliraju oblik i sadržaj periodičnih izvješća o provedbi navedene Konvencije (HRI/GEN/2/Rev.1/Add.2), ovo Izvješće sadrži:

- opis važnih promjena koje su se zbile od podnošenja Inicijalnog izvješća, odnosno u razdoblju od 1995. do 2003. godine, zatim
- uzimajući u obzir podatke iznesene u Inicijalnom izvješću, drugo i treće Izvješće nabroja poboljšanja u zakonskim i drugim mjerama koje dokumentiraju postignuti napredak u uklanjanju diskriminacije žena, važne promjene u statusu ravnopravnosti žena, te mjere namijenjene eliminaciji preostalih poteškoća koje sprečavanju puniju integraciju žena u politički, društveni, gospodarski i kulturni život. Izvješće posebno obraća pažnju na probleme koje je istakao Odbor u završnim zaključcima, kao i na potencijalne probleme koje Republika Hrvatska, kao država stranka, još nije uspjela zadovoljavajuće riješiti.
- Izvješće sadrži i promjene kaznenog, obiteljskog i radnog zakonodavstva koje su u Republici Hrvatskoj stupile na snagu do 1998. godine, te kao takve bile iscrpno prezentirane Odboru za ukidanje diskriminacije žena prilikom predstavljanja Inicijalnog izvješća, iz razloga što te značajne izmjene nisu dosad bile dostavljene Odboru u pisanom obliku.

Izvješće daje osobit naglasak evaluaciji provedbe onih članaka Konvencije gdje su se zbile značajne promjene. U Izvješću se opisuju i novi antiskriminacijski zakoni koje je Vlada Republike Hrvatske usvojila u srpnju 2003. godine.

Odbor za ukidanje svih oblika diskriminacije žena je u završnim zaključcima posebno zatražio da izvješće sadrži položaj nevladinih udruga i ženskih udruženja i njihovo učešće u provedbi Konvencije i u pripremi izvješća. Nevladine udruge uključene su u izradu ovog Izvješća, na način da su pozvane na suradnju te su njihove primjedbe izravno uključene u tekst Izvješća, a prilikom izrade Izvješća konzultirane su i informacije koje se nalaze na Internet stranicama nevladinih udruga koje se bave zaštitom ženskih prava u Republici Hrvatskoj.

2) PROVEDBA KONVENCIJE PREMA ČLANCIMA 1 –16.

Članak 1. Definicija diskriminacije žena

Definicija diskriminacije žena u smislu članka 1. Konvencije u hrvatskom zakonodavstvu donedavno nije postojala, pa je za navedenu problematiku i dalje bio primjenjiv članak 14. Ustava, koji jamči jednakost pred zakonom, a čiji je sadržaj detaljno obrazložen u Inicijalnom izvješću. Međutim, s obzirom na status Konvencije (vidi drugi odlomak u Uvodu Izvješća) koja čini dio unutarnjeg pravnog sustava Republike Hrvatske, i ova definicija bila je dio unutarnjeg pravnog sustava Republike Hrvatske (članak 140. Ustava), što bi upućivalo i da može biti izravno korištena od strane sudbene vlasti.

U Republici Hrvatskoj u razdoblju na koji se odnosi ovo Izvješće intenzivno je nastavljen rad na normativnom i akcijskom okviru za ukidanje direktne i indirektno diskriminacije žena, uključivši i promjene Ustava, pa je tako započeto i sa izradom posebnih antidiskriminacijskih zakona koji se bave ravnopravnošću spolova i zabranom diskriminacije žena. Temeljni zakon koji se bavi navedenom problematikom je Zakon o ravnopravnosti spolova (vidi opširnije članak 2. Izvješća), koji je stupio na snagu 30. srpnja 2003. godine. Članak 6. tog Zakona donosi u hrvatsko zakonodavstvu i slijedeću definiciju diskriminacije na temelju spola: "Diskriminacija na temelju spola predstavlja svako normativno ili stvarno, izravno ili neizravno razlikovanje, isključivanje ili ograničenje temeljeno na spolu kojim se otežava ili negira ravnopravno priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava muškaraca i žena u političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, građanskom i svakom drugom području života. Zabranjuje se diskriminacija na temelju bračnog ili obiteljskog statusa i spolne orijentacije". Vidljivo je da ova definicija sadrži elemente definicije iz članka 1. Konvencije (s razlikom što se Konvencija odnosi na diskriminaciju žena, dok ovaj Zakon govori o diskriminaciji na osnovi spola), a trebala bi olakšati prepoznavanje, te pravni progon i sankcioniranje diskriminacije žena.

Izmjenama i dopunama Zakona o radu (usvojenim u srpnju 2003. godine) detaljnije se uređuje zabrana diskriminacije u skladu sa smjernicama i europskim standardima zaštite žena. Navedenim izmjena i dopuna Zakona o radu potpunije se uređuje institut izravne i neizravne diskriminacije, te zabrana diskriminacije. U sporovima za naknadu štete zbog diskriminacije, teret dokazivanja prebacuje se na poslodavca.

Članak 2. Zakonska zaštita protiv diskriminacije žena

1. Ustav Republike Hrvatske i međunarodni ugovori koje je Republika Hrvatska ratificirala

Ustav Republike Hrvatske općom klauzulom o ravnopravnosti (članak 14. Ustava) jamči svim građanima "sva prava i slobode, neovisno o njihovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili

drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama". Početkom studenog 2000. godine Hrvatski sabor je usvojio izmjene Ustava, kojima je u području ustavnog unapređenja položaja žena učinjen značajan napredak. Naime, u članku 3. Ustava Republike Hrvatske uneseno je da ravnopravnost spolova, uz nacionalnu ravnopravnost, mirotvorstvo, slobodu, jednakost, socijalnu pravdu, vladavinu prava i drugo predstavlja najvišu vrednotu ustavnog poretka, te temelj za tumačenje Ustava. Na taj način iskazana je politička volja i najvišeg zakonodavnog tijela državne vlasti da se Republika Hrvatska svrsta među sve one demokratske države koje svoj poredak grade uz puno priznanje i promicanje ravnopravnosti žena i muškaraca kao neizostavnog preduvjeta za održivi razvoj. Time su postavljeni temelji za donošenje pravnih propisa kojima će se stvarati okruženje za razvoj jednakih mogućnosti za oba spola, te za dosljednu provedbu tih propisa u praksi. Konkretan učinak ove odredbe očituje se i u slijedećem: kako Ustav Republike Hrvatske sadrži velik broj odredaba (cijela glava III) koji se odnose na fundamentalna prava i slobode, sve ove odredbe trebaju biti tumačene u kontekstu ravnopravnosti spolova kao temelja za tumačenje Ustava.

Međutim, glede izravnog pozivanja na ovu odredbu valja imati na umu slijedeće pojašnjenje Ustavnog suda Republike Hrvatske izneseno u odluci broj: U-III-1945/2000 od 14. ožujka 2001. godine, a kojom Ustavni sud utvrđuje slijedeće: "valja istaći da se u odredbi članka 3. Ustava ne utvrđuju slobode i prava čovjeka i građanina. Naime, u tom članku Ustav utvrđuje najviše vrednote ustavnog poretka koje se razrađuju i određuju u drugim odredbama Ustava, posebice u onima kojima se jamče slobode i prava čovjeka i građanina. Odredba članka 3. Ustava služi kao temelj za tumačenje Ustava i kao smjernica zakonodavca pri razradi ustavnih prava građana te je i upućena državnim tijelima, a ne neposredno građanima."

Kako je već spomenuto u Uvodu ovog Izvješća, pravni položaj žena u Republici Hrvatskoj pored Ustava reguliraju i međunarodni ugovori koje je Republika Hrvatska potpisala i ratificirala, a "međunarodni ugovori, koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni", kao izvor prava sukladno članku 140. Ustava čine dio unutarnjeg pravnog poretka i po pravnoj su snazi iznad zakona. Republika Hrvatska, osim Konvencije, stranka je svih šest UN-ovih konvencija u području ljudskih prava prema kojima postoji obveza izvješćivanja. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda koju je Republika Hrvatska ratificirala krajem 1997. godine, također propisuje da će se uživanje prava i sloboda koje su priznate Konvencijom osigurati bez diskriminacije s obzirom na, između ostalog, spol.

Novi pravni propisi u oblasti rada, zaštite majčinstva, zapošljavanja u Republici Hrvatskoj usklađeni su sa standardima konvencija Međunarodne organizacije rada kojih je Republika Hrvatska strankom (ukupno njih 57), a osobito s Konvencijom o zaštiti majčinstva (broj 3. i broj 103.), Konvencijom o zapošljavanju žena na poslovima koji se obavljaju pod zemljom u rudnicima svih vrsta (broj 45.), Konvencijom o jednakosti plaća (broj 100.), te Konvencijom o diskriminaciji u zaposlenju i zanimanju (broj 111.). Republika Hrvatska podnosi redovna izvješća Međunarodnoj organizaciji rada o stanju zakonodavstva i prakse u odnosu na standarde propisane navedenim konvencijama.

Nadalje, Republika Hrvatska je u prosincu 2002. godine, Zakonom o potvrđivanju Europske socijalne povelje, preuzela obveze ostvarivanja prava radnica na rad (članak 8. Povelje) i prava majke i djeteta na socijalnu i ekonomsku zaštitu (članak 17. Povelje).

Dana 29. listopada 2001. godine, između Republike Hrvatske, s jedne strane, i Europskih zajednica i njihovih država članica, s druge strane, sklopljen je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Sklapanjem navedenog Sporazuma, Republika Hrvatska je i formalno preuzela obvezu usklađivanja cjelokupnog zakonodavstva s propisima Europske Unije, iz čega proizlazi i potreba da se problematika ravnopravnosti spolova zakonski regulira na cjelovit način, a prema standardima koje propisuje zakonodavstvo Europske Unije.

Područje jednakih mogućnosti za žene i muškarce sastavni je dio odredaba članka 69. i članka 91. stavak 3. Sporazuma koje, između ostalog, naglašavaju da će suradnja između stranaka potpisnica Sporazuma uključivati i prilagodbu hrvatskog zakonodavstva i u pogledu jednakih mogućnosti za žene i muškarce.

Nacionalni program Republike Hrvatske za pridruživanje Europskoj Uniji (objavljen u Narodnim novinama broj 30. od 27. veljače 2003. godine) posvećuje točku 4.3.1.4. Ravnopravnosti spolova. U tom dokumentu Vlada je navela kao svoje političke odrednice: "Vlada Republike Hrvatske promicanjem načela ravnopravnosti spolova nastoji učvrstiti ravnopravnost žena i muškaraca u svim područjima ljudskog djelovanja, podizati svijest o potrebi djelovanja za postizanje pune jednakosti žena i muškaraca, osvješćivati žene u svim sredinama o njihovom stvarnom položaju i potrebi njegova usklađivanja s općeljudskim standardima te osigurati potpore ženama u ostvarenju njihovih prava i stvaranju uvjeta za učinkovito rješavanje uočenih problema".

2. Zakonodavstvo

Od podnošenja prošlog Izvješća, u Republici Hrvatskoj donesen je niz materijalnih propisa, kao i procesnih odredbi kojima se utječe na uklanjanje diskriminacije protiv žena. Iako te odredbe zadiru u sva životna područja, najveće su promjene u području nasilja u obitelji i osiguranju jednakih mogućnosti pri zaposlenju, doneseni su novi zakonski propisi u području kaznenog prava, obiteljskog prava te kojima je uspostavljen novi zakonski okvir za zabranu diskriminacije u područjima zapošljavanja i rada. Uz jačanje sustava za pravosudnu zaštitu i provedbu ovih prava, osnovana su i odgovarajuća tijela za zaštitu i promicanje jednakosti spolova. U posljednje vrijeme, u Republici Hrvatskoj se po prvi put počinju izrađivati i posebni antidiskriminacijski zakoni, čija je glavna svrha uklanjanje diskriminacije žena, te postizanje jednakih mogućnosti.

U izradu ovih zakona sve se aktivnije i učestalije uključuju i stručnjakinje/aci s područja ravnopravnosti spolova. Sve značajniju ulogu u izradi novih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova imaju i predstavnice/ci nevladinih udruga koji se na različite načine uključuju u proces izrade propisa. Uključivanje predstavnika nevladinih udruga u radne grupe koje izrađuju prijedloge zakona jedan je oblik takvog učešća (npr. uključenje predstavnice B.a.b.e.-a u izradu Zakona o ravnopravnosti spolova). Nevladine udruge lobiranjem za amandmane, koje su u Saboru prezentirale/i različite/i zastupnice/i, znatno su utjecale na niz izmjena i/ili dopuna zakona.

Opći zakoni

Uz promjene opisane ovim člankom, detaljan prikaz promjena u zakonodavstvu koji se odnose na pojedine supstancijalne odredbe Konvencije, opisan je i uz članke na koje se promjene odnose.

Kazнено zakonodavstvo

Krajem 1997. godine u Republici Hrvatskoj je izvršena reforma kaznenog zakonodavstva donošenjem novog Kaznenog zakona, Zakona o kaznenom postupku, Zakona o sudovima za mladež i Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, koji se primjenjuju od 1. siječnja 1998. godine. Najnovije izmjene i dopune Kaznenog Zakona usvojene su u srpnju 2003. godine.

Kazneni zakon

Pravni položaj žena je Kaznenim zakonom iz 1998. godine, u odnosu na prethodne, poboljšan u segmentu zaštite ženske spolne slobode kriminaliziranjem silovanja u bračnoj zajednici, koje u

prethodnom Kaznenom zakonu nije postojalo kao kazneno djelo (o čemu je detaljno izvjestilo izaslanstvo Republike Hrvatske na prezentaciji Izvješća Odboru 1998. godine).

Kritika stručne, ali i šire javnosti ukazala je da promjene iz 1997. godine nisu posebno sankcionirale nasilje u obitelji, već su kazneno pravno tretirane u okviru onih kaznenih djela koja se odnose na nasilne oblike ponašanja općenito. Na poticaj nevladinih udruga, u Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (Narodne novine broj 129/00) donesenom u prosincu 2000. godine, unesene su neke značajne promjene, koje su dodatno nadopunile kaznenopravnu zaštitu žena od nasilja u obitelji, na slijedeći način:

- Izmijenjen je način postupanja pri gonjenju počinitelja kaznenih djela nasilja u obitelji (u slučaju kaznenih djela nanošenja teške tjelesne ozljede i silovanje) na način da državni odvjetnik pokreće kazneni postupak po službenoj dužnosti odmah po saznanju da je kazneno djelo počinjeno, a ne na osnovu privatnog prijedloga za gonjenje oštećene osobe, odnosno žrtve nasilja.

- Člankom 215.a Kaznenog zakona propisano je kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji. Članak 215.a Kaznenog zakona izričito propisuje da će se član obitelji koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj kazniti kaznom zatvora u trajanju od tri mjeseca do tri godine.

- Nadalje, ponovno uvažavajući primjedbe nevladinih udruga, ali i socijalno gospodarsku realnost u Republici Hrvatskoj u kojoj zbog nedostatka stambenog prostora vrlo često i bivši bračni i izvanbračni drugovi ostaju živjeti u istom prostoru, u definiciju članova obitelji uključeni su i bivši bračni i izvanbračni drugovi koji žive u zajedničkom kućanstvu.

- Zakon je uveo i mogućnost psihosocijalnog tretmana nasilnika kroz proširivanje posebnih obveza koje se uz uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom mogu izreći počinitelju kaznenog djela. Počinitelja kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji, sud može izricanjem uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom, obvezati na: "sudjelovanje u postupku psihosocijalne terapije u specijaliziranim ustanovama u okviru nadležnih državnih tijela radi otklanjanja nasilničkog ponašanja" (članak 71. stavak 1. točka e. Kaznenog zakona).

Izmjene koje su u Kazneni zakon Republike Hrvatske unijete 2000. godine i 2003. godine, a odnose se na trgovanje ljudima, detaljnije su razrađene u članku 6. ovog Izvješća.

Zakon o kaznenom postupku

Kako je Odbor u svojim završnim primjedbama posebnu pažnju posvetio mogućnosti uvođenja zaštitne mjere udaljavanja nasilnika pri nasilju u obitelji, skreće se pozornost na slijedeće promjene u Zakonu o kaznenom postupku, gdje se kroz mjere opreza ovaj institut uveden 2002. godine barem tijekom trajanja kaznenog postupka.

U svibnju 2002. godine donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, kojim je poboljšana zaštita žrtava nasilja u obitelji za vrijeme provođenja kaznenog postupka.

Naime, izmijenjene i dopunjene su odredbe o mjerama opreza, tako da je uvedena "zabrana približavanja određenoj osobi i zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom".

U slučaju kad su ispunjene pretpostavke iz članka 102. Zakona o kaznenom postupku zbog kojih je moguće odrediti pritvor, sud će, ukoliko se ista svrha može ostvariti i nekom od mjera opreza, okrivljeniku rješenjem naložiti provođenje jedne ili više mjera i pri tome ga upozoriti da se u slučaju nepridržavanja izrečene mjere, ta mjera može zamijeniti drugom mjerom opreza, težom mjerom ili određivanjem pritvora.

Prethodno uvedenim mjerama opreza, kao što su: zabrana napuštanja boravišta, zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja i dr., dodana je mjera: "zabrane približavanja određenoj osobi i zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom".

Nova formulacija je jasnija i određenija, nedvojbeno ukazuje na namjeru zakonodavca da se određenim osobama (ugroženim ponašanjem okrivljenika) pruži zaštita tijekom kaznenog postupka, jer "mjere opreza mogu biti naložene tijekom cijeloga kaznenog postupka" (članak 90. stavak 5, Zakona o kaznenom postupku) i mogu "trajati dok za to postoji potreba, a najdalje do pravomoćnosti presude" (članak 90. stavak 6. Zakona o kaznenom postupku).

Prema tome, sud može pružiti zaštitu osobama ugroženim nasiljem, a posebno sve raširenijim nasiljem u obitelji, učestalijim izricanjem mjere opreza "zabrane približavanja". Ostvarenju ove zakonske svrhe značajan doprinos daju instruktivne norme, koje propisuju da će sud "odrediti razdaljinu ispod koje se okrivljenik ne smije približiti određenoj osobi, te zabraniti uspostavljanje ili održavanje izravne ili neizravne veze s određenom osobom" (članak 90.a stavak 4. Zakona o kaznenom postupku), a sudsko rješenje kojim je naložena mjera zabrane približavanja izvršava redarstvena vlast (članak 90.b stavak 2. Zakona o kaznenom postupku.). "Sud može u svako doba naložiti provjeru izvršavanja mjere opreza i zatražiti izvješće od redarstvene vlasti..." (članak 90.c stavak 1. Zakona o kaznenom postupku).

Za zaštitu žrtava nasilja značajna je i izmjena članak 90. stavak 3. Zakona o kaznenom postupku prema kojoj će sud moći ograničiti okrivljeniku i pravo na vlastiti stan. Izmijenjeni tekst stavka 3. sada glasi: "Mjerama opreza ne može se ograničiti pravo okrivljenika na vlastiti stan, te pravo na nesmetane veze s ukućanima, bračnim ili izvanbračnim drugom, roditeljima, djecom, posvojenikom ili posvojiteljem, osim ako se kazneni postupak vodi zbog kaznenog djela počinjenog na štetu neke od tih osoba."

Osoba oštećena kaznenim djelom ima pravno na naknadu štete te može najkasnije do završetka glavne rasprave pred prvostupanjnskim sudom podnijeti prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku, ako se time ne bi znatno odugovlačio postupak (članci 127-129. Zakona o kaznenom postupku). Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva se može podnijeti i državnom odvjetniku te redarstvenoj vlasti, dakle ovlaštena osoba ne mora čekati pokretanje istrage, podizanje optužnice ili raspravu da bi postavila imovinsko pravni zahtjev.

Obiteljski zakon

Novi Obiteljski zakon usvojen je 11. prosinca 1998. godine, a počeo se primjenjivati od 1. srpnja 1999. godine. Donošenjem ovog Zakona prvi put se u zakonodavstvu Republike Hrvatske spominje termin nasilja u obitelji kroz izričitu zabranu "nasilničkog ponašanja bračnog druga ili kojeg punoljetnog člana obitelji" propisanu u čl. 118. Obiteljskog zakona. Postupanje protivno zabrani kažnjivo je temeljem članka 362. Obiteljskog zakona, i to kao prekršaj za koji se može izreći kazna zatvora u trajanju od 30 dana. Na temelju ove odredbe, policija pri intervenciji dolaskom u dom prijavitelja/ce utvrđuje činjenično stanje, počinitelja nasilja trenutno izdvaja iz obitelji i uz prekršajnu prijavu za počinjenje prekršaja iz članka 118. Obiteljskog zakona predvodi prekršajnom sudu.

U Republici Hrvatskoj stupio je na snagu Obiteljski zakon (Narodne novine broj 116/03 od 22. srpnja 2003. godine), čija će rješenja u pitanjima relevantnim za provedbu Konvencije biti detaljnije opisana pod člankom 16. ovoga Izvješća.

Zakon o prekršajima

Donošenjem novog Zakona o prekršajima (stupio je na snagu 1. listopada. 2002. godine) proširene su ovlasti prekršajnog suda novim odredbama o zadržavanju okrivljenika, radi poboljšanja zaštite žrtava obiteljskog nasilja. Prema članku 146. stavak 1. točka. 3. novog Zakona o

prekršajima: "Sud može sam ili na prijedlog podnositelja zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka za prekršaje propisane zakonom pisanim i obrazloženim rješenjem zadržati osobu za koju postoji osnovana sumnja da je počinila prekršaj: ako je zatečena pri počinjenju prekršaja protiv javnog reda i mira ili je u pitanju prekršaj koji se odnosi na nasilje u obitelji za koje se može izreći kazna zatvora ili novčana kazna od 2.000,00 kuna ili veća, a postoji osnovana bojazan da će nastaviti s činjenjem prekršaja".

Dakle, ova norma regulira zadržavanje prije donošenja rješenja o prekršaju, a u članku 146. stavak 3. Zakona o prekršajima normirano je zadržavanje nakon donošenja rješenja kojim je izrečena kazna zatvora. Zadržavanje u prekršajnom postupku može se odrediti ili produljiti i nakon donošenja odluke kojom je izrečena kazna zatvora zbog prekršaja protiv javnog reda i mira ili nasilja u obitelji, ako se s obzirom na okolnosti može očekivati da će okrivljenik nastaviti s činjenjem prekršaja. Tako određeno zadržavanje traje do stupanja okrivljenika na izdržavanje kazne zatvora, a najdulje 15 dana i uračunava se u kaznu.

Rješenje o zadržavanju odmah se predaje okrivljeniku i protiv tog rješenja okrivljenik /njegov branitelj mogu se žaliti u roku od 48 sati vijeću prekršajnog suda, koje će o žalbi odlučiti bez odgode. Žalba nema suspenzivan učinak.

Zakon o radu, se u Republici Hrvatskoj primjenjuje od 1. siječnja 1996. godine, a 27. srpnja 2003. godine stupile su na snagu i njegove treće izmjene i dopune (Narodne novine broj 114/03 od 19. srpnja 2003. godine). Odredbom članka 2. Zakona o radu zabranjeno je nejednako postupanje prema osobama koje traže zaposlenje odnosno koje se zaposle, između ostalog i na osnovi spola, bračnog stanja i porodičnih obaveza, te je obvezao poslodavce na isplatu jednakih plaća ženama i muškarcima za jednak rad i rad jednake vrijednosti. Nadalje, ove izmjene i dopune Zakona o radu, na detaljniji način od važećeg zakonodavnog sustava, uređuju zabranu diskriminacije u skladu sa smjernicama i europskim standardima zaštite žena, na način da potpunije uređuje institute izravne i neizravne diskriminacije, a sve mjere koje se odnose na posebnu zaštitu i pomoć određenim kategorijama radnika, a posebice trudnica i žena koje koriste neko od prava iz zaštite majčinstva smatrat će se izuzetcima od zabrane diskriminacije. Također je bitno istaći da se u sporovima za naknadu štete zbog diskriminacije teret dokazivanja prebacuje na poslodavca.

(vidi: detaljnije opisano u članku 11. ovog Izvješća)

3. Posebni antidiskriminacijski zakoni

Republika Hrvatska je po prvi put pristupila izradi specijalnih zakona koji su isključivo namijenjeni sprječavanju diskriminacije na osnovi spola, i to: Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, te Zakon o istospolnim zajednicama (objavljeni u Narodnim novinama broj 116/03 od 22. srpnja 2003. godine).

Izrada i usvajanje ovih Zakona ukazuju na ozbiljno opredjeljenje Vlade Republike Hrvatske da ubrza i olakša put ka cjelovitoj realizaciji načela ravnopravnosti spolova.

Zakon o ravnopravnosti spolova

Zakonom o ravnopravnosti spolova štiti se i promiče ravnopravnost spolova kao temeljna vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske, uređuje zaštita od diskriminacije na temelju spola i stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce u političkom, gospodarskom, socijalnom, obrazovnom i svim drugim područjima društvenog života. Definira se diskriminacija na osnovu spola kao naličje ravnopravnosti u svim pojavnim oblicima – kao izravna, neizravna i kao uznemiravanje, te spolno uznemiravanje. Utvrđuju se državni mehanizmi postizanja jednakosti i ravnopravnosti, te obaveza uvođenja načela ravnopravnosti spolova (gender mainstreaming-a). Nadalje, utvrđuju se i mehanizmi zaštite načela ravnopravnosti spolova.

Zakon po prvi put uvodi u hrvatsko zakonodavstvo i zabranu spolnog uznemiravanja – ono se definira kao diskriminacija na osnovu spola.

Osobama koje se smatraju oštećenim u slučajevima povrede prava utvrđenih navedenim Zakonom, jamči se sudska zaštita ravnopravnosti spolova, te mogu zahtijevati naknadu štete po propisima obveznog prava o odgovornosti za štetu. Slijedom navedenog proizlazi da prema odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova teret dokazivanja u slučaju spora leži isključivo na oštećenom, dok je novelom Zakona o radu iz 2003. godine regulirano da «ako osoba/radnik koja traži zaposlenje u slučaju spora iznese činjenice koje opravdavaju sumnju da je poslodavac postupio protivno odredbama o zabrani diskriminacije iz navedenog Zakona», tad je na poslodavcu teret dokazivanja da nije bilo diskriminacije (članak 2d.).

(Napomena: detaljniji prikaz odredaba Zakona o ravnopravnosti spolova prikazan je u člancima ovoga Izvješća, a na koje se neposredno odnosi).

Nasilje u obitelji - Procjena stanja

Do zakonodavnih promjena u obiteljskom i kaznenom zakonodavstvu opisanih u prethodnim paragrafima nisu postojale zakonske mogućnosti policijskog postupanja u slučajevima nasilja u obitelji. Konkretno, policijska intervencija vezana za zaštitu žrtava obiteljskog nasilja, svodila se na trenutnu zaštitu tjelesnog integriteta i uspostavu javnog reda i mira. Počinitelji nasilja u obitelji od strane policije bili su prijavljivani ukoliko su nasilničkim radnjama počinili neko kazneno djelo propisano Kaznenim zakonom ili neki od prekršaja propisanih Zakonom o prekršajima protiv javnog reda i mira.

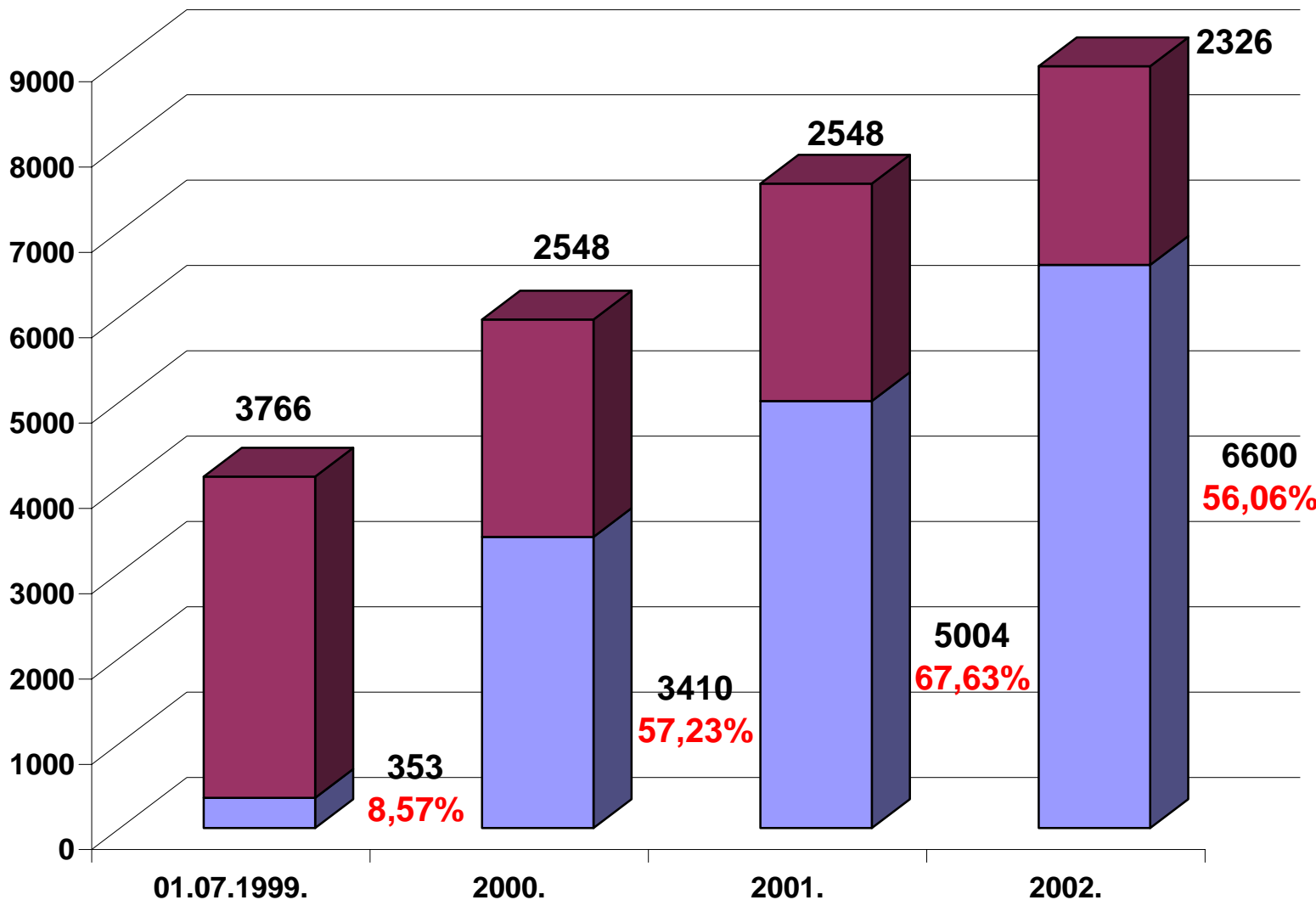
Stupanjem na snagu Obiteljskog zakona 1. srpnja 1999. godine uslijedila je reakcija policije u smislu konceptualnih unapređenja rada, nastavljena i pojačana i stupanjem na snagu ranije opisanih izmjena i dopuna Kaznenog zakona Republike Hrvatske.

Ministarstvo unutarnjih poslova je u studenom 1999. godine izradilo uputu o načinu postupanja policije u primjeni odredbe članka 118. Obiteljskog zakona kojom je određen sadržaj i način postupanja policije u svezi prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji, a sukladno kojoj postupanje policije započinje zaprimanjem dojave ili zahtjeva za pružanjem intervencije od bilo koga i na bilo koji način za osobu koja je izložena nekom obliku obiteljskog nasilja; slijedi upućivanje policijskih službenika na mjesto događaja i poduzimanje mjera u cilju pružanja pomoći žrtvi, prikupljaju se podaci i obavijesti potrebnih za razjašnjavanje i dokazivanje događaja, ako su ispunjeni zakonski uvjeti privodi se počinitelj, te se podnosi zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka. Uz njega, ovisno o okolnostima, tražit će se i izreći i odgovarajuća zaštitna mjera.

U Ministarstvu unutarnjih poslova je uočeno i da problematiku obiteljskog nasilja prati linija maloljetničke delikvencije, jer nasilje u obitelji usmjereno prema majci može dovesti do razaranja obiteljske zajednice s čim je usko povezano nastajanje poremećaja u ponašanju djece. Specijalizirani policijski službenici koji se bave poslovima maloljetničke delikvencije dodatno su educirani kroz specijalistički tečaj koji provodi Policijska akademija, u svim policijskim upravama i policijskim postajama svake godine, a vezano uz postupanje u slučajevima obiteljskog nasilja. Početkom 2003. godine započeta je i suradnja s nevladinim udrugama koje provode edukaciju i senzibilizaciju policijskih službenika za problematiku nasilja u obitelji.

Međutim, uz sve navedene mjere, statistički pokazatelji i dalje upućuju na porast broja prijavljenih kaznenih i prekršajnih djela iz problematike obiteljskog nasilja, kao što je vidljivo u grafikonima koji slijede. Iako je povećanje svakako i posljedica sve većeg prijavljanja, što je pozitivan pomak, ono ukazuje i na značaj ovog društvenog problema, te nužnost daljeg normativnog uređenja ovog područja.

Godina	2001	2002
Broj počinjenih kaznenih djela	443	612
Broj prijavljenih počinitelja	148	229
Broj ukupno oštećenih osoba	514	722

■ Sveukupno prekršajno prijavljene osobe
■ Prekršajno prijavljene osobe za čl. 118. OZ

Broj oštećenih osoba ženskog spola	408	573
Broj oštećenih maloljetnih osoba	77	92

Zakon o zaštiti nasilja u obitelji

Navedeni razlozi doveli su do pripreme Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji koji ima za cilj efikasnu i trajnu zaštitu ugroženih osoba, s naglaskom na prevenciju, a zatim i na potpunu zaštitu žrtava nasilja. Određen je pojam nasilja u obitelji, propisana je zaštita od nasilja u obitelji, vrste i svrha prekršajno pravnih sankcija, propisane su zaštitne mjere za zaštitu oštećenika od daljeg nasilja u obitelji te su zapriječene kazne počiniteljima.

Zakon uvodi, uz zatvorske i novčane kazne, i niz zaštitnih mjera za zaštitu žrtve od daljnjeg nasilja u obitelji, kao što su: zaštitna mjera obveznog psihosocijalnog tretmana, zaštitna mjera zabrane približavanja žrtvi nasilja, zaštitna mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju, zaštitna mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora, zaštitna mjera osiguranja zaštite osobe izložene nasilju, zaštitna mjera obveznog liječenja od ovisnosti i zaštitna mjera oduzimanja predmeta.

Navedeni Zakon uvodi i instituciju "zabrane pristupa" (restraining order), na što se odnosilo i jedno od pitanja Odbora u završnim primjedbama prilikom obrane Inicijalnog izvješća. Člankom 10. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji propisana je zaštitna mjera zabrane približavanja žrtvi nasilja u obitelji kojom sud određuje mjesto ili područje te udaljenost ispod koje se počinitelj ne smije približiti žrtvi nasilja u obitelji, a može se odrediti u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti dulje od jedne godine. Člankom 12. Zakona predviđena je mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora a koja se može izreći osobi koja je počinila nasilje prema članu obitelji s kojim živi u stanu, kući ili nekom drugom stambenom prostoru, ako sud ocijeni da postoji opasnost da bi bez privođenja ove mjere počinitelj mogao ponovo počiniti nasilje. Osoba kojoj je izrečena ovakva mjera dužna je odmah napustiti stan, kuću ili drugi stambeni prostor uz prisutnost policijskog službenika. Zaštitna mjera udaljenja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog niti dulje od tri mjeseca.

Zakon predviđa kao kaznu za nasilje u obitelji - novčanu kaznu i kaznu zatvora. Novčana kazna propisana je u iznosu od 1.000,00 kuna do 10.000,00 kuna. Najteža propisana sankcija je kazna zatvora za koju je, razmjerno načelu ograničenja kaznenopravne prisile, određeno da ne može biti dulja od 60 dana. Posebno je sankcionirano i ponovljeno nasilje u obitelji jer to upućuje na nasilnički odnos počinitelja nasilja prema žrtvi. Stoga se slučajevi ponovljenog nasilja u obitelji tretiraju kao kvalificirani oblik sa predviđenom strožom kaznom.

U članku 16. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji procesuirano je neprijavljivanje nasilja u obitelji od strane službene ili odgovorne osobe koje u svom svakodnevnom radu imaju saznanja o počinjenju nasilja u obitelji. Pravodobnom prijavom o nasilju u obitelji ostvarit će se potpunija zaštita osoba od nasilja u obitelji i provesti zaštita temeljnih ljudskih prava.

Zakon o istospolnim zajednicama

U kontekstu prihvaćanja politike slobode spolne orijentacije, važno je napomenuti da je 30. srpnja 2003. godine stupio na snagu Zakon o istospolnim zajednicama. Navedenim Zakonom uređuju se slijedeća pitanja: što se smatra istospolnom zajednicom, koje osobe mogu otpočeti život u istospolnoj zajednici, pravo na uzdržavanje partnera/ica koji žive u istospolnoj zajednici, stjecanja i dioba zajedničke stečevine i vlastite imovine, te mogućnost sklapanja ugovora o uređenju imovinskopravnih odnosa između partnera/ica. Donošenjem ovoga Zakona definira se status istospolne zajednice kao životne zajednice dviju osoba istog spola koja će proizvoditi pravni učinak u pogledu obveze međusobnog uzdržavanja i uređenja imovinskih odnosa. Ovim zakonskim prijedlogom uređuju se imovinskopravne posljedice istospolne zajednice na način na kako je to regulirano novim Obiteljskim zakonom u pogledu heteroseksualnih izvanbračnih zajednica. Njime se još uvijek ne stvara dovoljno širok pravni okvir za istospolnu životnu zajednicu, jer ne postoji mogućnost registriranja pravno uređene zajednice, već samo priznavanje određenih imovinskopravnih učinaka faktičnog stanja. Ciljevi ovog zakona su: ublažavanje diskriminacije prema osobama homoseksualne orijentacije, pravna regulacija imovinskih prava i obveza koja nastaju na osnovi zajedničkog života partnera/partnerica, te priznavanje postojanja homoseksualnih zajednica kao društvene činjenice koji ima imovinskopravne posljedice.

3. Brisanje iz zakonodavstva normi koje mogu za posljedicu imati izravnu diskriminaciju

Tijekom 1995. godine Vlada Republike Hrvatske je usvojila Nacionalni program demografskog razvitka definirajući u njemu niz mjera pomoću kojih bi se ostvarili uvjeti da u budućem vremenu bude više rođenih, te je u tom cilju u Zakon o radu uvedena norma o pravima majke odgajateljice (članak 63.), koja omogućuje zaposlenoj i nezaposlenoj majci s četvero ili više djece stjecanje prava na novčanu naknadu, mirovinsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i druga prava u skladu s posebnim propisima. Smatrajući da se zakonske pogodnosti o pravima roditelja odgajatelja moraju ponuditi jednako muškarcima i ženama, te da bi navedena norma dugoročno mogla biti diskriminirajuća za žena, udaljujući ih iz javnog života i rada, izmjenama i dopunama Zakona o radu iz 2001. godine norma je sadržajno izmijenjena tako da se navedena prava priznaju jednom od roditelja. Cijeneći okolnost da navedena norma sadrži deklaraciju određenih prava, koju je neophodno urediti u smislu razine i opsega kao i drugih relevantnih uvjeta, uvažavajući pri tom i da svojim sadržajem norma ne pripada materiji radnog zakonodavstva, izmjenama i dopunama Zakona o radu iz srpnja 2003. godine brisan je navedeni članak, a ova pitanja prepustiti će se uređenju kroz posebne zakone.

4. Zastupljenost žena u sudskoj vlasti

Zastupljenost žena u sudskoj vlasti značajan je pokazatelj senzibilizacije ovog segmenta vlasti prema pitanjima ukidanja diskriminacije žena, te u određenoj mjeri i jamac provedbe nediskriminacijske legislative.

VRSTA SUDA	UKUPNO SUDACA	BROJ ŽENA	%
Općinski sudovi	850	552	65
Županijski sudovi	341	157	46
Trgovački sudovi	138	78	57
Prekršajni sudovi	374	278	74
Vrhovni sud Republike Hrvatske	41	19	46
Upravni sud Republike Hrvatske	28	20	71
Visoki trgovački sud	18	6	33
Visoki prekršajni sud	29	18	62
UKUPNO SUDOVI	1.819	1.128	62
Državna odvjetništva			
Općinsko državno odvjetništvo	344	219	64
Županijsko državno odvjetništvo	131	50	38
Državno odvjetništvo RH	24	6	25
UKUPNO DRŽAVNIH ODVJETNIŠTAVA	499	275	55
Sveukupni sudovi + odvjetništvo	2.318	1.403	61

--	--	--	--

Kao što je vidljivo, u većini sudova prve instance u Republici Hrvatskoj žene su u većini, pa čak i dominiraju (primjerice na prekršajnim i upravnim sudovima). Udio žena među pripravnici također upućuje na daljnji trend feminizacije sudačke funkcije.

Članak 3. Mjere za osiguranje punog razvoja i napretka žena

1. Pristup politikama za osiguranje punog razvoja i napretka žena (Gender mainstreaming)

Sustavni pristup izradi mjera kojima se poboljšava položaj žena u političkom, socijalnom, gospodarskom i kulturnom životu, odnosno uključivanje načela ravnopravnosti spolova u svim ljudskim djelovanjima na svim razinama (gender mainstreaming) još uvijek nije u cijelosti oblikovan i proveden u Republici Hrvatskoj.

Međutim, politička volja za uvođenje ovog načela izražena je i u Nacionalnoj politici za ravnopravnost spolova, te izravno u Zakonu o ravnopravnosti spolova gdje je kroz članak 3. uveden gender mainstreaming kao zakonska obaveza propisujući da: "Državna tijela, pravne osobe s javnim ovlastima te pravne osobe u pretežitom vlasništvu države i jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave dužni u svim fazama planiranja, donošenja i provedbe neke odluke ili akcije ocjenjivati i vrednovati učinke te odluke ili akcije na položaj žena odnosno muškaraca, radi postizanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca".

Učinjeni su i neki koraci u provedbi tog načela. Primjerice, u Strategiju nacionalne sigurnosti iz 2002. godine uvršteno je i područje ravnopravnosti spolova kao najviša vrijednost Republike Hrvatske iz koje proizlaze nacionalni interesi, a Zakonom o obrani također iz 2002. godine, ustrojen je Odbor za ravnopravnost spolova u Ministarstvu obrane sa zadaćom ostvarivanja ravnopravnog tretmana i statusa te omogućavanja jednakog pristupa i jednakim mogućnostima pripadnicima obaju spolova. Nadalje, u Nacionalnoj obiteljskoj politici iz 2002. godine težište je dano na usklađivanje obiteljskih i radnih obveza s naglaskom na stvaranje jednakih mogućnosti za muškarce i žene.

U svrhu promicanja načela ravnopravnosti spolova i upoznavanja s istim odgovarajućih službenika državnih tijela zaduženih za njegovu provedbu, u suradnji s UNDP-om (koji pokriva troškove prevođenja i publiciranja), predveden je priručnik *The Manual on Gender Mainstreaming in Practice*, te je organiziran seminar na istu temu za članove Povjerenstva za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske i Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora, te političkih stranaka.

2. Procjena stanja i odgovarajuće mjere za njegovo poboljšanje

U Republici Hrvatskoj je 2001. godine proveden novi popis stanovništva. Prema njemu, ukupna populacija u Republici Hrvatskoj iznosila je 4.381.312 stanovnika, odnosno 2,6% manje nego u 1991. godini. Udio žena u cjelokupnom stanovništvu je 51,9%.

2.1.) Podaci razlučeni po spolu

Postojanje odgovarajućih statističkih podataka preduvjet je utvrđivanja položaja žena u različitim područjima društvenog života, pa tako i utvrđivanja mjera kojima se utječe na taj položaj. Iako u nekim područjima još ne postoje podaci razlučeni prema spolu, u mnogim značajnim područjima života, a koja daju pokazatelje o gospodarskom, socijalnom, kulturnom i političkom položaju žena, u Republici Hrvatskoj se već godinama statistike izražavaju i razlučene su prema spolu.

Najveći dio tih podataka sakuplja Državni zavod za statistiku, a slijedeći podaci toga Zavoda razlučeni su po spolu:

-Obrazovanje: godišnji izvještaj o dječjim vrtićima, godišnje izvješće o osnovnim školama, školama za djecu sa smetnjama u razvoju, školama za odrasle, godišnje izvješće o visokim i tehničkim školama, studentice/ti upisani i diplomirali na visokim školama, studentice/ti koji su upisani i oni koji su diplomirali na sveučilištima, te magistricе/ri i doktorice/ri znanosti

-Sudstvo i uprava: Prema spolu razlučene vode se statistike o: punoljetnicama/ima protiv kojih su postupci po kaznenim prijavama i prethodnom postupku završeni, punoljetnicama/ima protiv kojih je završen kazneni postupak, maloljetnicama/ima protiv kojih su završeni postupci po kaznenim prijavama i pripremnim postupcima, osuđenim maloljetnicama/cama protiv kojih je konačni kazneni progon zatvoren od strane vijeća, kažnjene/i punoljetnice/ici protiv kojih je završen prekršajni postupak, kažnjene/i maloljetnice/ici protiv kojih je završen prekršajni postupak

-Statistike u području rada: podaci koji se razlučuju s obzirom na spol zaposlenika su: mjesečno istraživanje o zaposlenicama/ima i plaćama, godišnje istraživanje o zaposlenicama/ima i plaćama, mjesečno istraživanje o zaposlenicama/ima u obrtu i drugoj trgovini

-Stanovništvo: prema spolu se razlučuju podaci o natalitetu, mortalitetu, te unutarnjim i vanjskim migracijama

Hrvatski Zavod za zapošljavanje sakuplja po spolu razlučene podatke (mjesečni, kvartalni i godišnji izvještaji) o osobama koje traže zaposlenje, novo registriranim nezaposlenima, osobama koje su s liste nezaposlenih zaposlene ili brisane, korisnicima novčane naknade tijekom nezaposlenosti, osobama privremeno zaposlenim u inozemstvu koje su se vratile u Republiku Hrvatsku, potrebama za radnicama/ima od strane inozemnih poslodavaca, kao i o strankinjama/cima kojima su izdane dozvole rada.

Hrvatski Institut za javno zdravstvo po spolu razlučuje podatke o: dojavljenim slučajevima epidemija i zaraznih bolesti, o osobama smještenim u bolnice, o ovisnicama/ima o drogama, o mortalitetu i uzrocima smrti, o ozljedama na radu, bolestima vezanim uz zanimanja, te o pojavi zloćudne neoplazme.

Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave vodi podatke o broju sutkinja/sudaca i sutkinja /sudaca porotnika, te ostalog osoblja sudova, te o punoljetnicama/ima u kaznionicama i maloljetnicama/ima u maloljetničkim popravnim institucijama.

Hrvatski Zavod za zdravstveno osiguranje prema spolu razlučuje podatke o nositeljima osiguranja, te o osobama na bolovanjima.

Hrvatski Zavod za mirovinsko osiguranje prema spolu razlučuje podatke o osobama koje po prvi put idu u mirovinu i invalidsku mirovinu, o umirovljenicama/ima koji gube mirovinska prava zbog smrti, o starosti i invalidnosti umirovljenika, o osobama u staračkim domovima, te o broju osoba osiguranih obveznim mirovinskim osiguranjem.

(Napomena: Navedeni podaci relevantni za ovo Izvješće mogu se naći uz odgovarajuće supstancijalne članke ili u Prilogu ovog Izvješća).

Očekuje se uskoro i sustavno pristupanje ovom području već spomenutim Zakonom o ravnopravnosti spolova. Člankom 17. navedenog Zakona predviđeno je da svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim tijelima na svim razinama, javnim

službama i ustanovama, državnim i privatnim poduzećima i ostalim subjektima moraju biti iskazani po spolu. Također će se osigurati dostupnost ovih podataka javnosti.

Povjerenstvo za ravnopravnost spolova u Nacionalnoj politici za promicanje ravnopravnosti spolova obvezalo se jednom godišnje izdavati brošure sa statističkim pokazateljima vezanim za položaj žena u svim sferama društvenog života. Do 2003. godine izdana je brošura "Žene u brojkama" koja je široko diseminirana. Značaj brošure "Žene u brojkama" nije bio samo u objedinjavanju tada dostupnih statističkih podataka razlučenih po spolu, već i to što je zbirka ukazala na koji način treba organizirati metodologije prikupljanja podatka, te na kojim su područjima potrebna dodatna istraživanja.

2.2. Zaštita i promicanje ljudskih prava pojedinih skupina žena

2.2.1. Žene s invaliditetom

U Republici Hrvatskoj ukupno ima 429.421 osoba s invaliditetom, od čega su 183.524 žene (ožujak 2001. godine). Razvoj sustava socijalne skrbi u odnosu na osobe s invaliditetom značajnije je obilježen donošenjem Zakona o socijalnoj skrbi u lipnju 1997. godine, kojim je utvrđen širi spektar prava za ovu skupinu korisnika, te Zakonom o njegovim izmjenama i dopunama kojim su razjašnjeni određeni nedostaci i nejasnoće ovog Zakona. Navedeni propisi ne sadrže posebne mjere o ženama s invaliditetom.

Ženama s invaliditetom posvećen je poseban dio Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova, namijenjen poboljšanju položaja žena s invaliditetom, kao i u svrhu edukacije društva o njihovim problemima.

U svrhu njihovog provođenja dosada su provedene slijedeće aktivnosti:

- Državni zavod za zaštitu obitelji, mladeži i materinstva bio je pokrovitelj Okruglog stola na temu "Školovanje, zapošljavanje i položaj žena s invaliditetom", održanog 23. studenog 2001. godine u Dubrovniku u organizaciji Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske te je sufinancirao izdavanje zbornika radova. Na tom skupu žene s invaliditetom su prvi put u Republici Hrvatskoj javno progovorile o problemima s kojima se one susreću, posebno vezano uz pitanje školovanja i zapošljavanja osoba s invaliditetom.

-U suradnji sa Udrugom za promicanje inkluzije i drugim stručnjacima i nevladinim organizacijama, Državni zavod pripremio je u prosincu 2002. godine seminar za odgojiteljice/elje, učiteljice/elje, nastavnice/ike o posebnim potrebama koje su vezane uz djevojčice i djevojke s invaliditetom u doba adolescencije.

-Nadalje, u studenom 2002. godine organiziran je okrugli stol na temu "Kvaliteta življenja žena s invaliditetom" koji je rezultirao anketnim upitnikom za ispitivanje kvalitete življenja žena s invaliditetom. Do kraja 2003. godine biti će objavljena analiza na osnovu navedenog upitnika.

-18. prosinca 2002. godine Državni zavod je u suradnji s Gradskim društvom invalida Đurđevac u Đurđevcu organizirao okrugli stol na temu "Nasilje nad ženama s invaliditetom" s ciljem otvaranja teme "Nasilje nad ženama s invaliditetom", razvoja svijesti u zajednici o postojanju tog problema, senzibilizacije šire zajednice s pravima i mogućnostima žena s invaliditetom.

Državni zavod organizirao je sudjelovanje predstavnica/ka Republike Hrvatske na izložbi fotografija na teme "Žene s invaliditetom" koja je održana 7. i 8. svibnja 2003. godine u Malagi u sklopu Europske konferencije ministara odgovornih za politiku integriranja osoba s invaliditetom. Republika Hrvatska je sudjelovala na izložbi sa 6 umjetničkih fotografija žena s invaliditetom koje su uspješno integrirane u hrvatsko društvo.

Dinamika ostvarivanja prava na invalidske mirovine žena pokazuje stopu pada iz čega se može zaključiti da se sve poduzete mjere zaštite žena pozitivno odražavaju na opće zdravlje žena.

2.2.2. Žene pripadnice nacionalnih manjina

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti predviđela je osnivanje radne skupine koja bi prikupila podatke o položaju žena pripadnica nacionalnih manjina (s obzirom da do sada podaci o nacionalnim manjinama nisu bili razvrstani po spolu), o tome sastaviti izvješće, izraditi program djelovanja u svrhu unapređenja njihovog položaja, te će organizirati javne tribine i druge aktivnosti o njihovom položaju.

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina iz 2002. godine (Narodne novine broj 155/02), koji regulira prava nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj ne pravi razliku po spolu.

Položaj žena Romkinja – U okviru Programa za Rome planira se projekt koji će započeti 2003.godine o edukaciji romskih mentorica/ra za pružanje informacija Romima u svakodnevnom životu. Tematski će zbog novih negativnih pojava a koje su između ostalog prisutne i u romskom okruženju (trgovanje ženama, maloljetnički brakovi, zlostavljanje žena i djece) aktivnosti Projekta biti usmjerene na pružanje potrebnih informacija u svrhu zaštite ovih ranjivih kategorija romske nacionalne manjine. Navedene aktivnosti biti će provedene temeljem Nacionalne strategije za Rome čije se donošenje očekuje u vrlo skoro vrijeme.

Predstavnik Ministarstva rada i socijalne skrbi je i član Savjetodavnog tijela međunarodnog projekta "Od etničke konfrontacije do etničke suradnje" kojeg provode Caritas, Essena i njihova sekcija u Makedoniji, a financira se sredstvima Europske Komisije. Jedna od značajnih aktivnosti projekta usmjerena je na područje zaštite žena Romkinja, što upućuje da je problem "žene Romkinje" prepoznat i da je njegovo rješavanje u fokusu međunarodne zajednice u čemu sudjeluje i Republika Hrvatska.

U okviru djelovanja Radne skupine za ravnopravnost spolova Pakta o stabilnosti, Centar za ravnopravnost spolova, kao nevladina neprofitna udruga iz Zagreba, započela je projekt "Romkinje to mogu" kojim se želi povećati svijest o ravnopravnosti spolova kod Romkinja i njihovo samopouzdanje, te ujedno povećati svijest javnosti o Romkinjama u političkom i javnom životu. Projekt se provodi u suradnji s romskim aktivisticama, romskim političkim strankama, te službenicima tijela državne uprave.

2.2.3. Žene starije dobi

Kompletno pučanstvo Republike Hrvatske sve je starije (2001. godine udio stanovnika starijih od 65 godina dosegao je 5,6%, odnosno dvostruko je veći nego 1961. godine), a kako žene prosječno žive duže od muškaraca (očekivano trajanje života za žene je 78,17 godina, a za muškarce 71,03 godine), akutan je problem brige i skrbi o ženama starije dobi.

Ustavna je dužnost punoljetne djece da se brinu o starim i nemoćnim roditeljima (članak 63. stavak 4. Ustava). Obiteljskim zakonom uređene su pretpostavke za uzdržavanje roditelja od strane njihovog djeteta.

Kada o starijim i nemoćnim osobama kojima je prijeko potrebna stalna pomoć i njega druge osobe ne mogu skrbiti članovi obitelji, koju uglavnom pružaju žene, tada starije osobe mogu ostvariti pravo na pomoć i njegu u kući te pravo na smještaj izvan vlastite obitelji sukladno odredbama Zakona o socijalnoj skrbi. Skrb izvan vlastite obitelji obuhvaća, primjerice, sve oblike smještaja ili boravka u udomiteljskoj obitelji i u domovima socijalne skrbi. Pri tome starije i nemoćne osobe koriste usluge cjelodnevnog boravka ili stalnog smještaja, te im se osigurava stanovanje, prehrana, briga o zdravlju, njega i druge usluge prema njihovim potrebama i interesima. Na taj način pomaže se obitelji u njezinoj

brizi za svog ostarjelog člana, a najčešće se rasterećuje žena od koje se još uvijek tradicionalno u toj ulozi najviše očekuje.

Evaluacija položaja starijih žena od strane Ministarstva rada i socijalne skrbi (Obaveza koju predviđa Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova) nije načinjena u obliku posebnog izvješća, već kroz nadzor programa za stimulaciju zapošljavanja "Od učenja do posla za svakoga", te je zaključeno da je program zapošljavanja žena starijih od 40 godina života uspješno proveden i da se povećao broj zaposlenih žena starijih od 40 godina.

2.2.4. Žene izbjeglice

Najveći broj prognanica/ka u Republici Hrvatskoj registriran je 1991. godine i to 550.000 osoba, a najveći broj izbjeglica 1992. godine 402.768 osoba. Od 1993. do 2000. godine njihov broj se postupno smanjuje i u 2000. godini ukupno iznosi 65.872 osobe. Među prognanicima se nalazilo oko 52% žena, a među izbjeglicama se podaci dosta razlikuju ovisno o različitim izvorima, te se kreću od 56-63%.

Početak devedesetih godina žene izbjeglice kao žene žrtve rata bile su u središtu pažnje vladinih institucija kao i nevladinih udruga koje su se bavile ljudskim pravima žena. Tada su im pružani različiti oblici pomoći, od smještaja do medicinske i psihološke pomoći, ovisno o razmjerima ratnih stradanja kojima su bile izložene. O ženama žrtvama rata, uključujući i žene izbjeglice, Republika Hrvatska je detaljno informirala Odbor u svom specijalnom izvješću posvećenom upravo ovoj temi.

Prema podacima od 4. srpnja 2003. godine u Republici Hrvatskoj je ukupno 353.137 osoba koje imaju status izbjeglice, prognanika ili povratnika. Od njih je 189.240 žena. Samo njih 14.188 i dalje živi u organiziranom smještaju.

Normalizacijom stanja, bilo kroz povratak ili kroz integraciju, pitanje žena izbjeglica nije više akutno u Republici Hrvatskoj. Ipak, do njegovog konačnog rješavanja, u Nacionalnoj politici za ravnopravnost spolova predviđen je niz mjera kojima se nastoji olakšati integracija prognanica kao i izbjeglica u svakodnevni život.

Sukladno programskim zadaćama Nacionalne politike, Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo je zaduženo za osiguranje odgovarajuće pomoći ženama prognanicama, povratnicama, sudionicama i stradalnicama Domovinskog rata i olakšavanje njihovog povratka i ponovnog uključivanja u društvo, kao i razmotriti mogućnost za uvođenje olakšica pri rješavanju stambeno-komunalnih problema posebno osjetljivih skupina žena (samohrane majke, žene s invaliditetom).

Treba naglasiti da je aktivna politika Vlade Republike Hrvatske prema procesu povratka te njena značajna financijska ulaganja u provedbi povratka u posljednje dvije i pol godine rezultirala velikim napretkom u povratku prognanika i izbjeglica.

U tom je razdoblju također intenzivizirana i obnova te dodatna obnova oštećenih kuća za koje su zahtjevi podneseni do kraja 2001. godine. Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo je kao nadležno ministarstvo za provedbu upravo tih programskih zadaća Vlade, od 2000. godine do danas učinilo značajne napore za osiguravanje uvjeta za povratak i oživljavanje života na područjima posebne državne skrbi za sve korisnike bez obzira na spol, vjersku ili nacionalnu pripadnost.

Tako je još 2000. uklonjena većina zakonskih, administrativnih i sigurnosnih prepreka povratku svih hrvatskih građana, na ratom stradala područja. U 2001. i 2002. godini krenulo se korak dalje s kreiranjem sveobuhvatne politike povratka u cilju postizanja održivosti samog procesa i njegovog ubrzanja, a za što su osigurana značajna dodatna proračunska sredstva, osobito u području obnove stambenog fonda i infrastrukture te povratu imovine i stambenom zbrinjavanju. Pored toga, poduzete su i druge mjere koje se odnose na poticanje rješavanja ostalih pitanja vezanih za povratak, što uz povrat

imovine uključuje obnovu i poticanje gospodarskog oporavka te ukupni ekonomski razvitak područja povratka, deminiranje i sređivanje zemljišnih knjiga kao osnove za uvođenje reda u sustav vlasničkih odnosa.

Sve te mjere, bilo zakonodavne, političke ili materijalne, koje je u posljednje dvije godine aktivno provodilo navedeno Ministarstvo, bitno su promijenile ukupnu atmosferu i prihvaćanje povratnika u povratničkim mjestima, što je osiguralo dodatan zamah u procesu povratka, ali i stvorilo klimu za uključivanje u revitalizaciju gospodarstva i promjenu kvalitete življenja na tim prostorima. Tako se ukupno dosad u Hrvatsku vratilo 301.828 prognanika i izbjeglica i to: 205.294 povratnika-bivših prognanika, uglavnom Hrvata, koji su tijekom prognanstva u drugim područjima Hrvatske, koja nisu bila zahvaćena ratom, te 96.534 manjinskih povratnika, hrvatskih građana srpske nacionalnosti.

3. Mehanizmi, učinkovitost i praktični rezultati

3.1. Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za ravnopravnost spolova

Vlada Republike Hrvatske je 9. svibnja 1996. godine osnovala Povjerenstvo za pitanja jednakosti kao savjetodavno tijelo Vlade sastavljeno od predstavnica/ka svih ministarstava i drugih državnih tijela, s tajništvom Povjerenstva u Ministarstvu rada i socijalne skrbi. Povjerenstvo je polazeći od Pekinške platforme za djelovanje izradilo Nacionalnu politiku za promicanje jednakosti koju je Vlada usvojila 18. prosinca 1997. godine. Nacionalna politika za promicanje jednakosti predviđala je, nakon utvrđenog stanja, ciljeve koje je trebalo postići i mjere koje je bilo potrebno poduzeti do 2000. godine na kritičnim područjima: Ljudska prava žena, Institucionalni mehanizmi za poboljšanje položaja žena, Žene na položajima moći i odlučivanja, Žene i zdravlje, Školovanje i stručno usavršavanje žena, Nasilje nad ženama, Žene i gospodarstvo i Žene i oružani sukobi.

Nacionalna politika bila je usmjerena uklanjanju stereotipa da *de jure* jednakost nužno znači i *de facto* jednakost spolova. Pri izradi Nacionalne politike pozvane su i nevladine udruge koje se bave ovom problematikom, te je time započela stvarna suradnja Povjerenstva i nevladinih udruga u unapređenju položaja žena i provedbi Pekinške platforme. Značajno je istaknuti da je nakon demokratskih promjena početkom devedesetih u Republici Hrvatskoj osnovan veći broj nevladinih udruga (danas on iznosi više od 150 aktivnih ženskih nevladinih udruga) koje se sustavno bavi unapređenjem položaja žena. Nevladine udruge se osnivaju sukladno Zakonu o udrugama, a njihov rad prati Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Suradnja Povjerenstva i nevladinih udruga bila je institucionalizirana tako što je Povjerenstvo zatražilo nevladine udruge koje se bave pravima žena da imenuju predstavnice/ke u Savjetodavni odbor (5 predstavnica/ka) kako bi zajedno s Povjerenstvom utvrdili djelovanje u područjima od zajedničkog interesa.

Osnivanje Povjerenstva za pitanja jednakosti, te usvajanje i provođenje Nacionalne politike, pridonijelo je podizanju svijesti o potrebi djelovanja za postizanje pune jednakosti žena i muškaraca u Republici Hrvatskoj. Provedene su brojne mjere za unapređenje položaja žena, održane tribine i okrugli stolovi, uz sudjelovanje nevladinih udruga, a nevladine udruge su samostalno provele niz vrlo korisnih akcija i projekata. Povjerenstvo za jednakost je svake godine organiziralo kampanju i niz akcija usmjerenih na podizanje svijesti o ulozi žene u društvu (npr. 1998. godine-Uloga i položaj žene u političkom životu, 1999. i 2001. godine "Reci NE nasilju nad ženama", te niz aktivnosti vezanih uz suzbijanje nasilja nad ženama). Sve ove djelatnosti još uvijek nisu bile dovoljne za stvaranje opće klime u kojoj bi daljnja demokratizacija društva trebala voditi većem značaju sustavnog promicanja i postizanja ravnopravnosti spolova.

Provedbom te prve Nacionalne politike uočeno je da je ostvarivanje predviđenih ciljeva usko povezano s financijskim sredstvima za provedbu konkretnih mjera odnosno da neke od predviđenih mjera nisu provedene zbog nedostatka financijskih sredstava. Povećanje financijskih sredstava bilo je nužno i za sufinanciranje projekata nevladinih udruga putem kojih se može uključiti veći broj

sudionica/ka u ostvarivanje ciljeva iz Nacionalne politike i Pekinške platforme za djelovanja. Uočen je i nedostatak kvalitetnih statističkih pokazatelja, koji bi omogućili jasno i sustavno praćenje kretanja na ovom području te ocjenu postignutih rezultata. Daljnji problem bio je vezan uz nedostatak odgovarajućih obrazovanih kadrova u državnoj upravi koji bi se sustavno bavili promicanjem politike ujednačenog sudjelovanja žena i muškaraca u svim vidovima državne politike.

Nova Vlada Republike Hrvatske (nakon parlamentarnih izbora u siječnju 2000. godine) reformirala je Povjerenstvo za pitanja ravnopravnosti spolova i tako se jasno opredijelila za sustavno rješavanje pitanja ravnopravnosti žena i muškaraca u hrvatskom društvu. Predsjedavajućom Povjerenstva imenovana je potpredsjednica Vlade gđa Željka Antunović.

Polazeći od izlučnih dokumenata Posebnog zasjedanja Opće skupštine Ujedinjenih naroda: "Žene 2000. godine: Jednakost spolova, razvoj i mir" i uočenih nedostataka u primjeni Nacionalne politike do 2000. godine Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za ravnopravnost spolova započelo je dijalog s nevladinim sektorom i ostalim civilnim društvom o daljnjim djelovanjima koje je na ovom području bilo potrebno poduzeti u Republici Hrvatskoj kroz kreiranje nove politike. U tu svrhu organiziran je 5. i 6. listopada 2000. godine nacionalni skup: "Žene u Hrvatskoj 2001.-2005. godine" na kojoj su predstavnice/ci Hrvatskoga sabora, Vlade, nevladinih ženskih udruga, političkih stranaka, sindikata i znanstvenih institucija, te gospodarstva, ocjenjujući dosadašnji rad na području ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj, u razdoblju 1995.-2000. godine, donijeli zaključke o ciljevima daljnjeg djelovanja, temeljnim odrednicama nove nacionalne politike i institucionalnim mehanizmima za provedbu iste.

U izradi nove Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova sudjelovalo je preko 40 predstavnica nevladinih udruga i sindikata, te sve članice Povjerenstva za ravnopravnost spolova, kao i drugih državnih institucija. Nova Nacionalna politika obuhvaća 10 područja: Ljudska prava žena, Žene i zdravlje, Nasilje nad ženama, Žene i oružani sukobi, Žene i gospodarstvo, Žene i obrazovanje, Žene i zaštita okoliša, Žene na položajima moći i odlučivanja, Žene i mediji i Institucionalni mehanizmi.

Slijedom navedenog, Hrvatski sabor je 4. prosinca 2001. godine, usvojio Nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova s Programom provedbe nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u RH od 2001. do 2005. godine (Narodne novine broj 112/01), te je ista tako postala sveobuhvatan dokument za promicanje i zaštitu ljudskih prava žena.

Nacionalna politika ima kao osnovni cilj ostvarivanje ravnopravnosti spolova, a posebno promicanje prava žena u svim područjima ljudskog djelovanja. Ostali ciljevi Nacionalne politike su: osiguravanje uvjeta za ostvarenje prava žena otklanjanjem svih oblika diskriminacije, povećanje pristupa žena odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti, otklanjanje stereotipa i diskriminacijskih ponašanja koji su temelj nasilja nad ženama, poboljšanje položaja žena u gospodarstvu, promicanje ravnopravnosti spolova kroz obrazovne programe, povećanje broja žena na položajima moći i odlučivanja te promicanje postojećih, ali i stvaranje odgovarajućih novih mehanizama za unapređenje položaja žena

Osnivanjem Ureda za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske (2001. godine), Tajništvo Povjerenstva za ravnopravnost spolova preseljeno je iz Ministarstva rada i socijalne skrbi u navedeni Ured. To je bio prvi korak ka institucionalizaciji samog Povjerenstva, a rad Povjerenstva je na taj način profesionaliziran i unaprijeđen.

3.2. Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora

Donošenjem novog Poslovnika Zastupničkog doma Hrvatskog sabora 30. lipnja 2000. godine uveden je Odbor za ravnopravnost spolova čime su osnaženi domaći mehanizmi za promociju i zaštitu ljudskih prava. Odbor je osnovan kao matično radno tijelo Sabora u postupku donošenja zakona pitanjima primjene načela ravnopravnosti spolova u zakonodavstvu Republike Hrvatske. Uz to potiče potpisivanje

međunarodnih dokumenata o ravnopravnosti spolova i prati primjenu tih dokumenata, sudjeluje u izradi, provedbi i analizi ostvarenja Nacionalne politike za ostvarenje ravnopravnosti spolova, predlaže program mjera za uklanjanje diskriminacije po spolu, potiče ravnomjernu spolnu zastupljenost u sastavu radnih tijela i izaslanstava Sabora, potiče i prati uvođenje načela ravnopravnosti spolova u obrazovanju, zdravstvu, javnom informiranju, socijalnoj politici, zapošljavanju, poduzetništvu, procesima odlučivanja, obiteljskim odnosima i dr. te potiče suradnju između Povjerenstva za ravnopravnost spolova i drugih institucija.

3.3. Pučki pravobranitelj (Ombudsman)

Instituciju pučkog pravobranitelja uvodi Ustav RH, prema kom je on nadležan za zaštitu ustavnih i zakonskih prava građana u postupku pred državnim upravom i tijelima koja imaju javne ovlasti, te u okviru svojih nadležnosti štiti i prava žena.

3.4. Regionalna razina – Županijske koordinacije i povjerenstva za ravnopravnost spolova

Tajništvo Povjerenstva za ravnopravnost spolova iniciralo je 2002. godine osnivanje regionalnih tijela za promicanje položaja žena, te je na taj način uspostavljena i vertikalna komunikacija. Do sada, osnovana su regionalna povjerenstva za ravnopravnost spolova u sljedećim županijama: Istarska, Primorsko-goranska, Dubrovačko-neretvanska, Karlovačka, Brodsko-posavska, Sisačko-moslavačka, Varaždinska, Međimurska, Osječko-baranjska i Virovitičko-podravska. Koordinacije za ljudska prava su prisutne u Zagrebačkoj županiji, Istarskoj i Karlovačkoj. Iako je većina ovih tijela osnovana 2002. godine već su pokazala i niz konkretnih rezultata.

Koordinacija za ravnopravnost spolova Grada Zagreba donijela je program rada kojim su u dvadesetak točaka predviđene programske zadaće, od kojih su neke već i realizirane. Koordinacija je raspravljala o nacrtu zakona o ravnopravnosti spolova te svoje primjedbe i prijedloge uputila Vladi Republike Hrvatske. Koordinacija je pokrenula inicijativu preko Gradskog poglavarstva da se svi statistički podaci koji se vode u tijelima Grada Zagreba, gradskim upravnim tijelima i trgovačkim društvima u vlasništvu Grada od 2003. godine prate i po spolu. Inicijativa se uspješno provodi. U povodu Međunarodnog dana žena održana je proširena tematska sjednica Žena i zdravlje. Na proširenoj sjednici dana je inicijativa za organiziranje besplatnih mamografskih pregleda dojki po gradskim četvrtima, koja je prihvaćena. Putem javnih medija sve su žene u dobi od 50 do 60 godina pozvane na mamografsko snimanje koje se kontinuirano provodi. Projekt ženskog poduzetništva trebao bi biti predstavljen u lipnju 2003. godine.

Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Sisačko-moslavačke županije, koje djeluje u području od posebne državne skrbi, provodi Projekt sistematskog pregleda žena i redovitog liječničkog pregleda žena. Povjerenstvo se povezalo s nekoliko udruga u čije se aktivnosti planira uključiti. Zalaganjem Povjerenstva Grad Hrvatska Kostajnica je osigurao jedan jednosobni stan za privremeni smještaj žena žrtava nasilja.

Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Brodsko-posavske županije također je poduzelo niz aktivnosti u okviru programskih zadaća – organizirano je prikupljanje potpisa 'Muško ne nasilju nad ženama' (vrlo dobro medijski praćeno), u sklopu čega su emitirane i radijske emisije s istom temom, tiskani plakat i brošura.

Odbor za ravnopravnost spolova Varaždinske županije programske projekte zacrtao je u suradnji s predstavnicima nevladinih udruga, ženskih sekcija političkih stranaka, Zavoda za zapošljavanje, sindikata, Centra za socijalnu skrb, te stručnjaka iz raznih područja. To je rezultiralo sveobuhvatnim pregledom stvarnih problema u području ravnopravnosti spolova, te prihvaćanjem 15 projekata u koje je uključen vrlo širok krug nositelja, a uključuju projekte poput edukacije županijskih dužnosnika/ka o ravnopravnosti spolova, traženje i analizu relevantnih statističkih podataka, financiranje i provedbu preventivne zaštite zdravlja žena (žene u ruralnim područjima i žene u romskim

naseljima), provođenje ankete o zaštiti na radu u gospodarskim subjektima Županije, s posebnim nalaskom na zaštitu žena, uspostavu skloništa za privremeno i povremeno sklanjanje žrtava obiteljskog nasilja, poticanje programa ravnopravnosti spolova u medijima u cilju senzibiliziranja javnosti itd. Slične projekte oblikovalo je i **Županijsko povjerenstvo za ravnopravnost spolova Međimurske županije**.

Županijsko povjerenstvo za ravnopravnost spolova Karlovačke županije također je započelo svoj rad povezivanjem s udrugama i nadležnim ustanovama, te prikupljanjem podataka. Obilježen je Međunarodni dan nenasilja, a Županija materijalno pomaže i sklonište za žene i djecu žrtve nasilja. Povjerenstvo se uključilo i u izradu Zakona o ravnopravnosti spolova. Organizirane su promotivne aktivnosti i stručna predavanja u cilju zdravstvene edukacije o ranom otkrivanju i sprečavanju raka vrata maternice.

Povjerenstvo za jednakost spolova Istarske županije djeluje kao savjetodavno tijelo Poglavarstva, a sastavljeno je od predstavnica/ka predstavničkih, izvršnih i upravnih tijela pri Istarskoj županiji, te predstavnica ženskih nevladinih organizacija. Povjerenstvo je provelo slijedeće aktivnosti: održan je niz tematskih radionica i tribina i drugih edukativnih sadržaja, prikupljen je niz podataka o položaju žena na razini Istarske županije, uspostavljen je kontakt i suradnja sa ženskim organizacijama, pružana je potpora ženama u javnom životu, redovito je surađivano s medijima na senzibiliziranju javnosti, lobirano kod nadležnih institucija za ostvarivanje odgovarajućih poticaja za žensko poduzetništvo (kreditne linije, poduzetnički inkubatori) Članice povjerenstva bile su i među osnivačicama Business Professional Women International – Prvi hrvatski klub Pula. Posebno se zalažu za ostvarivanje uvjeta za zaštitu žena žrtava obiteljskog nasilja (okupljen i educiran stručni tim, osigurana sredstva). Po potrebi očituje se na prijedloge akta kojima se regulira položaj žena. Na temelju njihovog rada i Županijska skupština Istarske županije usvojila je 19. ožujka 2001. godine Deklaraciju o jednakosti spolova. Povjerenstvo je izdalo knjižicu Prvi poduzetnički koraci uz podršku Star Networka.

Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Virovitičko-podravske županije, iako osnovano u siječnju 2003. godine, već je učinilo slijedeće: analiziralo zastupljenost žena u predstavničkim i izvršnim tijelima županije, gradova i općina i utvrdilo neposredne zadatke sa ciljem političkog angažiranja žena, provedena je rasprava o nacrtu Zakona o ravnopravnosti spolova, te je organizirano predavanje o ranom otkrivanju raka .

3.5. Mehanizmi predviđeni Zakonom o ravnopravnosti spolova

Zakonom o ravnopravnosti spolova predviđene su dvije institucije za unaprjeđenje i promicanje položaja žena u Republici Hrvatskoj: Ured za ravnopravnost spolova i pravobranitelj/pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.

U skladu i sa preporukom Konvencije, predviđeno je imenovanje pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova koji/a će razmatrati slučajeve kršenja načela ravnopravnosti spolova, slučajeve diskriminacije prema pojedincima/kama ili grupama pojedinaca/ki koje su počinila tijela državne uprave, tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave i druga tijela s javnim ovlastima zaposleni u tim tijelima i druge pravne i fizičke osobe; u obavljanju poslova iz svog djelokruga pravobranitelj/ica je ovlašten/a upozoravati, predlagati i davati preporuke. Pravobraniteljja/icu imenuje Hrvatski Sabor, te se jamči neovisnost i samostalnost njegovog/njenog rada.

Ured za ravnopravnost spolova, kao stručno tijelo Vlade Republike Hrvatske, imat će aktivnu ulogu u koordinaciji svih aktivnosti kojima je cilj uspostavljanje ravnopravnosti spolova; praćenje primjene međunarodnih ugovora koji se odnose na ravnopravnost spolova; praćenju primjene odredbi zakona i propisa donesenih na osnovi njega, kao i ovlast predlagati Vladi ili ministarstvima usvajanje ili izmjene i dopune zakona i drugih propisa, te usvajanje drugih mjera.

Nadalje, Ured će predlagati Vladi Republike Hrvatske i izrađivati nacionalni program za promicanje ravnopravnosti spolova, te nadzirati njegovu provedbu; pripremati nacionalna izvješća o ispunjavanju međunarodnih obveza od strane Republike Hrvatske u području ravnopravnosti; provoditi istraživanja i analize potrebne za provedbu nacionalnog programa; davati suglasnost na plan djelovanja u skladu s navedenim Zakonom; primati predstavke stranaka zbog povreda navedenog Zakona; promicati znanja i svijest o ravnopravnosti spolova; surađivati s nevladinim udrugama koje su aktivne u području ravnopravnosti spolova i osiguravati djelomično financiranje njihovih projekata ili aktivnosti; izvještavati Vladu svake godine o aktivnostima Ureda.

Navedenim Zakonom regulirano je da se unutar svakog tijela državne uprave imenuje jedan od dužnosnika/ka kao koordinator po pitanju ravnopravnosti spolova, a koji/a će biti odgovoran/na za obveze unutar nadležnosti ministarstva koje proizlaze iz Zakona.

Članak 4. Pozitivne mjere

4.1. Uvođenje posebnih mjera namijenjenih ubrzanju *de facto* ravnopravnosti žena i muškaraca

Odbor je u završnim primjedbama posebno tražio od Republike Hrvatske ohrabrivanje pozitivnih djelovanja, pa i korištenje režima kvota. U Republici Hrvatskoj *se* u nekoliko navrata pokušalo propisati pozitivne mjere u određenim područjima, ali zbog određenih nedorađenosti neke od njih nisu postigle željeni učinak. Najbolji učinak postigle su dosad kvote koje su dobrovoljno propisale neke od političkih stranaka – a rezultirale su povećanjem zastupljenosti žena u Saboru na 22,7%.

Primjerice, s obzirom da je među nezaposlenima više žena nego muškaraca, a u namjeri da se zakonskom odredbom poveća udio žena u ukupnoj zaposlenosti, tijekom 2001. godine propisana je obveza poslodavca da kod zapošljavanja radnika u slučaju jednakog ispunjavanja općih i posebnih uvjeta za zasnivanje radnog odnosa, daje prednost podzastupljenom spolu (članak 3. stav 2. Izmjena i dopuna Zakona o radu). Međutim, primjena navedene zakonske odredbe s deklariranim pravom prednosti podzastupljenog spola nije u praksi ostvarila očekivane učinke veće zastupljenosti žena prilikom zapošljavanja, već je njena dosljedna primjena u pojedinim slučajevima isključivala žene, osobito u djelatnostima u kojima žene čine pretežni dio radnika, pri čemu nije vođeno računa o relativnosti takvog položaja žena u donosu na cjelovito sagledanu situaciju na tržištu rada. Stoga je uz deklarirano pravo prednosti podzastupljenog spola bilo potrebno dodatno razraditi kompleksne mjere aktivnog djelovanja u području jednakih mogućnosti kako bi tako osmišljeno aktivno djelovanje bilo doista u funkciji unapređenja žena na tržištu rada. Složenost pristupa zahtjeva poseban zakon, a deklaratorna norma briše se izmjenama i dopunama Zakona o radu iz srpnja 2003. godine.

Zakon o ravnopravnosti spolova po prvi puta razrađuje i regulira institut privremenih posebnih mjera. Člankom 9. Zakona o ravnopravnosti spolova posebne mjere definirane su kao specifične pogodnosti kojima se pripadnicama određenog spola omogućuje ravnopravno sudjelovanje u svim područjima društvenog života, otklanjaju postojeće nejednakosti ili im se osiguravaju prava u kojima su ranije bili prikraćeni. Propisana je i karakteristika privremenosti sukladno članku 4. Konvencije, te se navodi da se takve mjere ne smatraju diskriminacijom.

U glavi III Zakona o ravnopravnosti spolova utvrđuje se da posebne mjere moraju biti propisane, te da ih imaju obvezu primjenjivati sva državna tijela, koji moraju donijeti i planove djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova. Provođenjem posebnih mjera promicat će se i ravnopravno sudjelovanje žena i muškaraca na svim razinama zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti, gdje se uvodi obaveza postupnog povećavanja učešća podzastupljenog spola.

4.2. Usvajanje od države stranke posebnih mjera, uključujući onih sadržanih u Konvenciji, u svrhu zaštite majčinstva neće se smatrati diskriminatornim.

Izričitu deklaraciju da se pozitivne mjere u svrhu zaštite majčinstva neće smatrati diskriminacijom, Republika Hrvatska dosad nije imala u svom zakonodavstvu.

Međutim izmjene i dopune Zakona o radu iz srpnja 2003. godine uvode odredbu kojom se propisane mjere o zaštiti trudnica i žena koje koriste neko od prava iz zaštite majčinstva, neće smatrati diskriminacijom niti smiju biti temelj diskriminacije.

Članak 5. Uklanjanje stereotipa

Odbor je posebno zatražio podatke o mjerama za uklanjanje stereotipa koji svode ulogu žene samo na ulogu majke i njegovateljice, kao i mjere za ukidanje stereotipa u sustavu obrazovanja.

Zakonska regulativa kojom bi se utjecalo na uklanjanje stereotipa u Republici Hrvatskoj dosada nije postojala. Međutim, Zakon o ravnopravnosti spolova u članku 14. predviđa da obrazovanje o pitanjima ravnopravnosti spolova predstavlja integralni dio sustava osnovnog, srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja, kao i cjeloživotnog učenja koji, između ostalog, uključuju pripremu oba spola za aktivno i ravnopravno sudjelovanje u svim područjima društvenog života.

1. Mediji

Mediji su nažalost još uvijek u velikoj mjeri skloni stereotipima, a uređivačke politike rijetko ističu kao ciljeve ravnopravnost spolova. To je i posljedica podzastupljenosti žena na uređivačkim pozicijama.

Prema provedenim podacima istraživanja nevladinih udruga (B.a.b.e), u vrijeme trajanja predizborne kampanje u prosincu 1999. godine u medijskom javnom prostoru bilo je prisutno samo 12% žena nasuprot 88% muškaraca.

Ipak, promjena odnosa medija prema pitanjima prava žena vidljiva je, i to osobito u području nasilja prema ženama koji je prepoznat kao ozbiljan društveni sindrom, zbog vrlo aktivne uloge nevladinih udruga, ali i kroz povećanu pažnju koju ovom problemu posvećuju vladine institucije. Tako je u posljednje vrijeme problemu nasilja nad ženama posebnu emisiju posvetila gotovo svaka ozbiljna emisija reportažnog i dokumentarnog programa, uključujući i one najpopularnije poput "Latinice" i "Brisanog prostora". Mediji vrlo pažljivo prate i sve slučajeve nasilja u obitelji na koja upozore nevladine udruge.

Problem stereotipnog prikazivanja žena u medijima izvan tematike nasilja u prvi plan je dospio nakon što se 2002. godine pojavila serija plakata za salamu Gavrilović, a svi su se bazirali na vezi žena – meso. Nevladine udruge nisu uspjele postići povlačenje plakata, ali su mediji popratili skandal, što je spremno iskorišteno za upozoravanje na diskriminaciju i štetne posljedice takvih kampanja.

Nacionalna politika za ravnopravnost spolova ambiciozno je zamislila rad u području promocije položaja žena u kontekstu medija, a osnovne zadaće uključuju: promicanje aktivnog uključivanja žena u kreiranje i provođenje politike vezane uz medije, poticanje žena na korištenje elektronskih medija, te promicanje obrazovanja djelatnica/ika u medijima Povjerenstvo za ravnopravnost spolova svake godine u medijima obilježava Dan borbe protiv nasilja u obitelji, te je više puta i reagiralo u medijima u slučajevima povreda prava žena.

Županijska povjerenstva izvještavaju da su mediji donijeli vijest o njihovom osnivanju, te redovito pratili njihov rad, a mnoga od njih projektima koji se odnose na medije posvetila su posebnu pažnju. U Istarskoj Županiji članica Povjerenstva za jednakost spolova ima redovnu tjednu emisiju na lokalnoj radio postaji posvećenu ženama, pod nazivom "Ona".

Obveza medija da pridonose uvođenju načela ravnopravnosti spolova regulirana je odredbom članka 16. Zakona o ravnopravnosti spolova: "Mediji će kroz programske koncepte promicati razvoj svijest o ravnopravnosti žena i muškaraca. Zabranjeno je javno prikazivanje i predstavljanje žena i muškaraca na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol i spolnu orijentaciju".

2. Obrazovanje o zajedničkoj odgovornosti muškarca i žene u obitelji

Povjerenstvo za ravnopravnost spolova, u suradnji s Uredom za ljudska prava i Društvom za kolposkopiju Hrvatskog liječničkog zbora, izradilo je i u 2003.godine započelo kampanju "Reci DA znanju" koja je usmjerena na široko informiranje i obrazovanje o sprječavanju raka vrata maternice. Kampanja obuhvaća niz promotivnih materijala (edukativna brošura, poster, majice), a koncipirana je kao niz predavanja koja se održavaju diljem Republike Hrvatske. Do lipnja 2003.godine je održano 10-tak predavanja koja su bila izuzetno popraćena, te ocjenjena korisnim i nužnim. Početno sa školskom godinom 2003/2004. ova će kampanja prerasti u vid edukacije mladih u svim školama u Republici Hrvatskoj. Cilj cijelog projekta je dovesti ginekologa u svaku, pa i najmanju, školu, a jedna od osnovnih tema predavanja i radionica bit će i zajednička odgovornost muškaraca i žena u planiranju obitelji.

Članak 6. Trgovanje ženama

Države stranke poduzet će sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavstvo, radi suzbijanja svih oblika trgovanja ženama i iskorištavanje prostitucije žena.

Zakonodavni okvir za suzbijanje svih oblika trgovanja ženama i iskorištavanje prostitucije žena

Iako je dosadašnji Kazneni zakon sadržavao inkriminacije koje daju okvir za suzbijanje trgovanja ljudima, kroz članak 175. (ustopostava ropstva i prijevoz robova), članak 177. (protuzakonito prebacivanje osoba preko državne granice), članak 178. (međunarodna prostitucija), članak 195. (podvođenje) i članak 196. (iskorištavanje djece i maloljetnih osoba za pornografiju) novim izmjenama i dopunama Kaznenog zakona iz srpnja 2003. godine, između ostalog mijenja se članak 175. "Ustopostava ropstva i prijevoz robova". Novi naziv kaznenog djela glasi "Trgovanje ljudima i ropstvo", a slijedećeg je sadržaja:

"(1) Tko kršeći pravila međunarodnog prava uporabom sile, ili prijetnjom uporabe sile, prijevarom, otmicom, zlouporabom položaja ili ovlasti vrbuje, kupi, proda, preda, prevozi, prevede, potiče ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji, skriva ili prima osobu radi uspostave ropstva ili njemu sličnog odnosa, prisilnog rada ili služenja, seksualnog iskorištavanja ili nedopustivog presađivanja dijelova ljudskog tijela, ili tko osobu drži u ropstvu ili njemu sličnom odnosu, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka počinjeno u odnosu na dijete ili maloljetnu osobu, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(3) Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ili 2. ovoga članka počinjeno u sastavu grupe ili zločinačke organizacije, ili je počinjeno u odnosu na veći broj osoba, ili je prouzročena smrt jedne ili više osoba, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina ili kaznom doživotnog zatvora.

(4) Tko nabavlja ili osposobljava sredstva, uklanja prepreke, stvara plan ili se dogovara s drugim, ili poduzme drugu radnju kojom se stvaraju uvjeti za izravno počinjenje kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(5) Tko oduzme ili uništi osobnu iskaznicu, putovnicu ili drugi identifikacijski dokument kod počinjenja kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina.

(6) Tko se posluži ili omogući drugoj osobi da se posluži seksualnim uslugama, ili u druge nedozvoljene svrhe iskoristi osobu za koju zna da je žrtva trgovanja ljudima, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(7) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka okolnost je li osoba pristala na prisilni rad ili služenje, seksualno iskorištavanje, ropstov ili ropstvu sličan odnos ili nedopustivo presađivanje dijelova svog tijela"

Zakonom o strancima (Narodne novine broj 109/0) regulira se kretanje i boravak stranaca, stvara se mogućnost davanja privremenog boravka žrtvi trgovanja ljudima. Na taj način žrtva bi se, osim što bi joj bili pruženi svi potrebni oblici pomoći i spriječila se njena ponovna viktimizacija, ohrabrila i na svjedočenje u kaznenom postupku protiv trgovaca ljudima.

U zakonodavnoj proceduri je Nacrt prijedloga Zakona o zaštiti svjedoka koji sadrži izvan parnične odredbe i program zaštite svjedoka te će se na taj način pružiti zaštita ženama i djeci kao najčešćim žrtvama trgovanja kada se kao svjedoci pojavljuju u kaznenom postupku te poticati žene da svjedoče protiv trgovaca ljudima.

Vezano za problematiku međunarodne prostitucije, izmjenama Kaznenog zakona iz 2003. godine propisane su povišene donje i gornje granice kazne kako za temeljni tako i za kvalificirani oblik ovog kaznenog djela, u članku 178. Kaznenog zakona pod nazivom "Međunarodna prostitucija", koji sada glasi:

"(1) Tko drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje seksualnih usluga radi zarade u državi izvan one u kojoj ta osoba ima prebivalište ili čiji je državljanin, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Tko drugu osobu silom ili prijetnjom uporabe sile, ili obmanom prisili ili navede da se uputi u državu u kojoj nema prebivalište ili nije njezin državljanin radi pružanja seksualnih usluga uz naplatu, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Ako je kazneno djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka počinjeno prema djetetu ili maloljetnoj osobi, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(4) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz ovoga članka okolnost je li se osoba koju se namamljuje, vrbuje, potiče, prisiljava ili obmanom navodi na prostituciju već time bavila ili ne.

Kazneno djelo "Međunarodna prostitucija" propisana člankom 178. Kaznenog zakona je *lex specialis* u odnosu na kazneno djelo protuzakonitog prebacivanja osobe preko državne granice iz članka 177. navedenog Zakona. Članak 177. pokriva područje suzbijanja ilegalnog prebacivanja osobe preko državne granice, odnosno zabranu krijumčarenja ljudi preko granice počinjeno iz koristoljublja, a članak 177. sadrži razne oblike poticanja, podvođenja radi međunarodne prostitucije."

Procjena stanja i mjere

U kontekstu problema trgovanja ljudima Republika Hrvatska do sada je uglavnom spominjana kao država tranzita, međutim zabilježen je i manji broj slučajeva (devet) u kojima se Hrvatska spominje kao država odredišta odnosno država porijekla. Ovi se podaci odnose na vremenski period od svibnja 2002. do rujna 2003. godine kada je osnivanjem Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima počelo sustavno praćenje ovog problema.

Zbog značaja problema trgovanja ljudima Vlada Republike Hrvatske je na svojoj sjednici od 09. svibnja 2002. godine donijela Odluku o osnivanju Nacionalnog odbora Vlade Republike Hrvatske za suzbijanje trgovanja ljudima. Članice/ovi Nacionalnog odbora su predstavnice/ci svih relevantnih ministarstava i državnih upravnih organizacija, Hrvatskog sabora, Državnog odvjetništva RH te

predstavnicе/ci nevladinih udruga i medija. Nacionalni odbor ima predsjednicu (potpredsjednica Vlade Republike Hrvatske) koja usmjerava rad Nacionalnog odbora, nacionalnog koordinatora (predstojnik Ureda za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske) koji ima glavnu koordinativnu i operativnu ulogu u radu Nacionalnog odbora, te tajništvo koje vodi brigu o provedbi zadataka i zaključaka Nacionalnog odbora. Tajništvo Nacionalnog odbora smješteno je u Vladinom Uredu za ljudska prava.

Jedna od prvih zadataka Nacionalnog odbora bila je izrada Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima. Konačni tekst Nacionalnog plana prihvaćen je na sjednici Vlade Republike Hrvatske 14. studenog 2002. godine. Nacionalni plan sadrži cijeli niz aktivnosti i mjera podijeljenih u 5 prioriternih područja: Zakonski okvir, Pomoć i zaštita žrtava, Prevencija, Edukacija i Međunarodna suradnja. Provedba aktivnosti utvrđenih Nacionalnim planom trenutno je u tijeku.

Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima donio je odluku i predložio Vladi Republike Hrvatske osnivanje radne grupe za draftiranje posebnog Zakona o zaštiti žrtava trgovanja ljudima.

Mjere za poboljšanje gospodarskog položaja žena, a čime bi se ujedno smanjio i rizik od trgovanja ljudima, predviđene su Nacionalnom politikom za ravnopravnost spolova te se sukladno istoj i provode.

U cilju informiranja javnosti o problemu trgovanja ljudima Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima u suradnji s Međunarodnom organizacijom za migracije proveo je široku javnu kampanju (TV spotovi, poster, letci) u sklopu koje je pokrenut i rad SOS telefonske linije. Ta je linija osim žrtvama trgovanja ljudima namijenjena svim osobama koje žele dobiti više informacija o problemu trgovanja ljudima.

Uz tu široku nacionalnu kampanju, Koordinacija nevladinih udruga koje se bave ovom problematikom organizirala je posebnu kampanju na razini lokalnih zajednica, a koja je prije svega namijenjena populaciji srednjoškolskog uzrasta.

U cilju utvrđivanja stanja u pogledu trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, Misija Međunarodne organizacije za migracije, u suradnji s lokalnim nevladinim udrugama provela je istraživanje javnog mnijenja koje je objavljeno u srpnju 2002. godine, a koje je pokazalo da su hrvatski državljani općenito dobro informirani o problemu trgovanja ljudima.

Pomoć i zaštita žrtava provodi se kroz formiranje i osposobljavanje mobilnog tima stručnjaka, prihvat i zbrinjavanje žrtve, smještaj u prihvatne centre /skloništa uz pružanje pravne, psihosocijalne i zdravstvene pomoći). Ministarstvo rada i socijalne skrbi pratilo je provedbu trogodišnjeg Programa zaštite žrtava trgovanja ljudima u svrhu seksualne eksploatacije nevladine udruge Centar za žene žrtve rata Zagreb – Centar za žene Rosa, koji je putem javnog poziva/natječaja za udruge 2002. godine dobio financijsku potporu iz sredstava Državnog proračuna. Rečeno sklonište, kao i sklonište Ženske grupe Karlovac "Korak" korišteni su za zbrinjavanje žrtava trgovanja ljudima do osnivanja službenog skloništa. Službeno sklonište osnovano je u srpnju 2003. godine, a u nadležnosti je Ministarstva rada i socijalne skrbi. Usluge u okviru skloništa pružati će uz djelatnike Ministarstva rada i socijalne skrbi i djelatnici lokalnih nevladinih udruga. Uz sklonište, utvrđena su i tri prihvatna centra u različitim regijama RH.

Sukladno obvezama koje proizlaze iz Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima, Nacionalni odbor započeo je sa sustavnom provedbom edukacije, surađujući pritom i s drugim nadležnim ministarstvima, nevladinim udrugama, misijom IOM-a, ali i s drugim međunarodnim organizacijama. Do rujna 2003. godine, organiziran je niz seminara i treninga za djelatnike policije (Uprava kriminalističke policije, Uprava za granice, polaznici Policijske akademije), socijalne radnike, suce i državne odvjetnike, medije i aktiviste nevladinih organizacija. Republika Hrvatska također

aktivno sudjeluje u svim aktivnostima na temu suzbijanja trgovanja ljudima organiziranim na regionalnoj i široj međunarodnoj razini.

Vezano za međunarodne aktivnosti na ovom području za istaći je da je Republika Hrvatska aktivno sudjelovala u izradi Konvencije UN-a o transnacionalnom organiziranom kriminalu i jedna je od prvih zemalja koja je navedenu Konvenciju potpisala (potpisano u Palermu 13. prosinca 2000. godine) i ratificirala u studenom 2002. godine), kao i dva njoj pripadajuća protokola i to Protokol o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom.

Na UN-ovoj konferenciji o suzbijanju transnacionalnog organiziranog kriminala, koja je bila održana 2000.godine u Palermu, usvojena je i Antittrafficking deklaracija država jugoistočne Europe. Kao direktni rezultat ove Deklaracije Pakta o stabilnosti u Zagrebu je 2001.godine održan Regionalni ministarski forum na temu suzbijanja trgovanja ljudima na kojem su predstavnici ministarstava unutarnjih poslova zemalja Jugoistočne Europe potpisali "Izjavu o obvezi stvaranja mehanizama razmjene informacija u svezi trgovanja ljudima u Jugoistočnoj Europi".

Republika Hrvatska također je potpisala, na III. Regionalnom ministarskom forumu, održanom 2002. godine u Tirani, "Izjavu o preuzimanju obveza u svezi odobravanja privremenog boravišta žrtvama trgovanja ljudima".

Članak 7. Ukidanje diskriminacije žena u političkom i javnom životu

S obzirom da se stvarna ravnopravnost postiže tek ukoliko žene i muškarci ravnopravno dijele pozicije na tzv. mjestima moći i odlučivanja možemo reći da je trenutni položaj žena u Republici Hrvatskoj bolji u odnosu na početak 90-tih godina iako još uvijek nije u potpunosti zadovoljavajući.

U Republici Hrvatskoj žene i muškarci imaju formalno-pravno jednaka politička prava, no unatoč tome u procesu političkog odlučivanja, u praksi se najčešće uočava nejednak položaj žena i muškaraca, a na to ukazuju i statistički pokazatelji iz kojih je razvidno da su i danas žene u politici prisutne u nedovoljnom broju.

Jedno od temeljnih političkih prava bez sumnje je biračko pravo, ali je razina političkog odlučivanja obrnuto proporcionalna udjelu žena u biračkim tijelima, s obzirom da 52% biračkog tijela čine žene.

Na parlamentarnim izborima održanim 1995.godine broj zastupnica u Zastupničkom domu Sabora iznosio je 5,7%, a relativno je bio nizak i postotak žena u Vladi Republike Hrvatske (npr. 1997. godine u 17 ministarstava bilo je samo 5 žena na funkcijama ministara i zamjenika ministara). S obzirom na ovako nizak postotak zastupljenosti žena u političkom životu Povjerenstvo za ravnopravnost spolova, kao i većina nevladinih udruga krenule su u dugogodišnju kampanju za povećanje tog broja. Tako je u studenom 1998.godine organiziran u Zagrebu skup "Zastupljenost žena u političkom životu Republike Hrvatske" na kojem su sudjelovale predstavnice/ci vladinih tijela, nevladinih udruga, akademske zajednice, međunarodnih i regionalnih organizacija. Nevladine su udruge tijekom 1999.godine pokrenule *Ad hoc* Koaliciju za povećanje broja žena na parlamentarnim izborima pod geslom 51%, a bilo je predlagano i uvođenje kvota do minimalno 40% žena.

Navedene akcije rezultirale su porastom broja žena u političkom životu. Broj žena, nakon izbora za Hrvatski sabor održanih u siječnju 2000. godine, porastao je sa 5,7 % na 22,55 %. Neposredno nakon izbora osnovan je Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora koji je matično tijelo za sva pitanja vezana uz ljudska prava žena. Unatoč tome povećanju broj žena u tijelima jedinica lokalne

samouprave i regionalne uprave nakon izbora u svibnju 2001. godine ostao je jednak (oko 7%), a u nekima se i smanjio.

Trenutno je u Vladi Republike Hrvatske pet žena i to potpredsjednica Vlade, tajnica Vlade i tri ministrice.

Usprkos broju zastupnica u Hrvatskom saboru i na rukovodećim mjestima u tijelima Vlade Rrepublike Hrvatske neke su stranke, sukladno vlastitim programima, pridonijele povećanju udjela žena u političkoj vlasti. Tako npr. Socijalno demokratska partija (SDP) ima 30% žena u članstvu, 30% žena u glavnom odboru, a 40% u izvršnom odboru, od 6 potpredsjednika 2 su žene. Zastupljenost SDP-ovih članica u Zastupničkom domu Hrvatskog sabora od 1995. do 1999. godine iznosi 37%, a na izborima 2000. godine 33,33%. U Hrvatsko socijalno-liberalnoj stranci 40% je ženskog članstva, a 20% u stranačkim tijelima, zastupljenost u Saboru od 1995. godine je 18,18%, a nakon 2000. godine 21,37%. U Hrvatskoj demokratskoj zajednici 30% je članica, a u stranačkim tijelima nalazi ih se 16%, zastupljenost u Saboru od 2000. godine je 12,5%. Čak u četiri parlamentarne stranke, od ukupno 9 stranaka, zastupljenost žena u Saboru je 0% (LS,IDS,HSP i HKDU).

Vlada Republike Hrvatske je u Nacionalnoj politici za promicanje ravnopravnosti spolova za razdoblje od 2000. do 2005. godine u području "Žene na položajima moći i odlučivanja" predvidjela niz programskih zadaća i konkretnih mjera usmjerenih na povećanje broja žena na razinama političkog odlučivanja uključujući Hrvatski sabor i Vladu Republike Hrvatske, povećanje broja žena u odborima, povjerenstvima i delegacijama, te na svim rukovodećim mjestima unutar državne uprave, kao i povećanje broja žena na rukovodećim mjestima u javnim službama u kojima su pretežito zaposlene žene.

Glede provedbe ovih programskih zadaća Ministarstvo za europske integracije organiziralo je seminar u mjesecu lipnju 2002. godine o europskim integracijama za žene u hrvatskoj politici.

U istom poglavlju Nacionalne politike istaknuto je da će Vlada Republike Hrvatske zadužiti sva ministarstva i druga državna tijela da počevši od 2002. godine pri objavljivanju natječaja za službenička mjesta u državnoj upravi na kojima nema dovoljan broj žena u tekst natječaja unesu rečenicu kojom se ohrabruje prijava žena na natječaj.

Također je predviđeno da Ministarstvo prosvjete i športa u suradnji s Udrugom ravnateljica dogovori načine povećanja broja žena ravnateljica u školama na najmanje 40% do 2005.godine, a Ministarstvo znanosti i tehnologije zaduženo je redovito izvješćivati Povjerenstvo o položaju žena na sveučilištima i mjerama koje se poduzimaju za postizanje veće zastupljenosti žena u okviru profesorskog kadra.

O ulozi i važnosti koju nevladin sektor predstavlja u okviru civilnog društva već je bilo govora u prijašnjim poglavljima. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske osnovan je u listopadu 1998. godine. Putem navedenog Ureda financiraju se projekti i programi udruga koje se bave ravnopravnošću spolova. 1999. godine financirano je 12 projekata i programa u ukupnom iznosu od 1.389.523,00 kn, u 2000. godine financirano je 25 projekata i programa u ukupnom iznosu od 1.490.240,00 kn, u 2001. godine financirana su 33 projekta i programa u ukupnom iznosu 1.932.704,00 kn, u 2002. godine financirana su 42 projekata i programa u ukupnom iznosu od 1.650.851,00kn, a u 2003. godine financira se 35 projekata i programa u ukupnom iznosu od 1.431.531,37 kn.

Primjera radi navodimo financiranje Ureda za udruge u 2002. godini za programe i projekte udruga koji na bilo koji način promiču ženska ljudska prava i ravnopravnost spolova, kako slijedi:

*Promicanje i zaštita ljudskih prava – 19 projekata, 16 udruga, 637.712,00 kn

*socijalna skrb i ublažavanje nezaposlenosti – 4 projekta, 4 udruge, 167.380,00 kn

*programi socijalne skrbi – 8 programa, 6 udruga, 540.000,00 kn

- *programi obrazovanja – 1 program, 1 udruga, 50.000,00 kn
- *demokratizacija i razvoj društva – 2 projekta, 2 udruge, 37.000,00kn
- *razvoj zajednice i civilnog društva – 2 programa, 2 udruge, 60.759,00 kn
- *zaštita i očuvanje zdravlja – 4 projekta, 4 udruge, 38.000,00 kn
- *zdravstvena prevencija – 1 program, 1 udruga, 50.000,00 kn
- *zaštita okoliša – 1 projekt, 1 udruga, 70.000,00 kn

UKUPNO 42 projekta/programa, 37 udruga, kn 1.650.851,00

Članak 8. Predstavljanje Vlade Republike Hrvatske na međunarodnoj razini i sudjelovanje u radu međunarodnih organizacija

U Republici Hrvatskoj nema formalnopravnih prepreka za predstavljanje Vlade na međunarodnoj razini i sudjelovanju u radu međunarodnih organizacija za pripadnike bilo kojeg spola. U praksi međutim i dalje postoji nerazmjer osobito glede viših diplomatskih zvanja.

Ministarstvo vanjskih poslova izradilo je usporedni prikaz diplomatskih, službeničkih i namješteničkih zvanja u Ministarstvu vanjskih poslova i diplomatskim misijama i konzularnim uredima (DM/KU) po spolu djelatnika (zaključno sa 25. veljačom 2003. godine)

Iz podataka je vidljivo da u navedenom Ministarstvu radi proporcionalno veći broj žena-diplomata (60%) od muškaraca-diplomata (40%). U DMKU je taj odnos diplomata po spolu obratan; 35% žena prema 65% muškaraca.

Ipak, komparativna analiza diplomatskih zvanja pokazuje da u višim diplomatskim zvanjima ima više muškaraca, dok kod diplomatskih zvanja profesionalni/mlađi profesionalni diplomat (od savjetnika do atašea) ima više žena. Svakako treba uzeti u obzir i činjenicu da ukupno veći broj žena diplomata, 146, radi u Ministarstvu, u odnosu na broj muškaraca – 98, te je stoga logično da u pet od osam diplomatskih zvanja ima više žena. Muškaraca ima više u samo tri diplomatska zvanja, no to su tri najviša diplomatska zvanja.

Komparativna analiza diplomatskih zvanja u diplomatsko konzularnoj mreži pokazuje da muškaraca ima više u svim diplomatskim zvanjima od žena osim kod II tajnika/II konzula gdje ima više žena, odnosno ministra savjetnika, gdje je jednak broj djelatnika oba spola. Ta je slika logična posljedica činjenice da u DM/KU ukupno radi više muških diplomata 181, od žena 98. No posebno je vidljiv veliki nerazmjer u korist muškaraca kod veleposlanika (34:5) te kod savjetnika/konzula savjetnika (52:19). Kod ostalih diplomatskih zvanja nije tako velika razlika u korist muškaraca.

Prema podacima u lipnju 2003. godine ima 8 žena veleposlanica (od 49 veleposlanika ukupno, dakle 16,3%), što je lagani porast u odnosu na prijašnja razdoblja. Pozitivna je i činjenica da se u Ministarstvu pristupilo sustavnom praćenju i pregledu pozicija sa stajališta spola, što ranije nije bio slučaj, zbog čega nije moguće napraviti komparativan prikaz.

Članak 9. Državljanstvo

Zakon o hrvatskom državljanstvu ne poznaje razlike po spolu, već koristi termine stranac, roditelj, koje se odnose i na žene i muškarce. Uvjeti pod kojima stranci mogu steći i hrvatskim državljanima može prestati hrvatsko državljanstvo identični su za oba spola.

Promjena državljanstva supruge za vrijeme trajanja braka ne proizvodi nikakve učinke na državljanstvo supruge, a isto tako, žene prilikom sklapanja braka sa stranim državljanima automatizmom ne gube hrvatsko državljanstvo.

Djeca stječu hrvatsko državljanstvo podrijetlom, bez obzira na spol roditelja, obzirom da Zakon određuje da dijete može steći hrvatsko državljanstvo pod određenim uvjetima ako je jedan od roditelja (majka ili otac) hrvatski državljanin.

Detaljan prikaz relevantnih odredbi Zakona o hrvatskom državljanstvu (Narodne novine broj 53/91 i 28/92) dan je u para. 34. do 38. Inicijalnog izvješća Republike Hrvatske.

Članak 10. Ukidanje diskriminacije žena u području obrazovanja

Iz Popisa stanovništva, kućanstva i stanova 2001. godine daje se nekoliko podataka: nepismenog stanovništva u Republici Hrvatskoj ukupno je muškaraca 12.693 i žena 57.084. Iz pokazatelja popisa uočljivo je da su do 30-te godine starosti muškarci nešto malo brojnija skupina nepismenih, ali da od 30 godina raste broj nepismenih žena s tim da ih sa 65 godina života i više ima: muškaraca 5.647, a žena 42.365.

Po završenom školovanju stanje je slijedeće:

završeni fakulteti, umjetničke akademije:	muškaraca 132.872	žena 135.013
završena gimnazija:	muškaraca 63.509	žena 113.221
škole za zanimanja:	muškaraca 227.240	žena 326.176
bez škole:	muškaraca 21.207	žena 84.125

Omjer djevojčica i dječaka u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju:

Indikator 9 Po godinama	omjer djevojčica i dječaka u osnovnim školama	omjer djevojčica i dječaka u srednjim školama	Omjer studentica i studenata upisanih
1991 / 1992	0,949	1,07	0,983
1992 / 1993	0,949	1,045	0,919
1993 / 1994	0,96	1,02	0,905
1994 / 1995	0,95	1,041	0,957
1995 / 1996	0,952	1,018	0,945
1996 / 1997	0,945	1,026	1,029
1997 / 1998	0,949	1,022	1,012
1998 / 1999	0,951	1,02	1,128
1999 / 2000	0,949	1,024	1,11
2000 / 2001	0,952	1,017	1,106

Izvor: Državni zavod za statistiku

U osnovnim školama broj upisanih učenika kretao se od 415 750 u školskoj godini 1991./1992. do 402.281 u školskoj godini 2000./2001., pri čemu se pad uglavnom može objasniti negativnim prirodnim kretanjem stanovništva. U tom ukupnom broju djevojčice sudjeluju sa 202.459 i 196.230 u

spomenutim godinama, odnosno sa 48,6% i 48,7%. Objašnjenje omjera djevojčica i dječaka u osnovnom obrazovanju leži u nešto većem broju dječaka u odnosu na djevojčice u mlađim dobnim skupinama.

Ukupni podaci o srednjem obrazovanju ukazuju na podjednaku zastupljenost učenika i učenica, no razlike postoje u odabranim tipovima srednje škole. Sukladno statističkim pokazateljima o broju osoba na redovitom školovanju vidljivo je da je, glede redovitog školovanja, prevlast djevojaka u gimnazijama (u školskoj godini 1998./99. bilo ih je 63% u odnosu na 37% mladića, a u šk.g. 2002./2003. bilo je 62,45% djevojaka u odnosu na 37,55% mladića), te na izrazitu brojnost u umjetničkim školama (68% djevojaka u odnosu na 32% mladića u školskoj godini 1998./99., a u 2002/03. 65,62% djevojaka). Analizom podataka koji se odnose na onaj dio dječje populacije koji je zbog teškoća u razvoju usmjeren na drugačiju vrstu školovanja pokazuju da je u školskoj godini 2002/03. bilo 38% djevojčica u odnosu na 62% dječaka, dok je srednje škole polazilo 43% djevojaka u odnosu na 57% mladića.

U škole za obrazovanje odraslih od kraja 1980-tih vidljiv je trend da se u iste upisuje sve više žena. Glede zanimanja vidljivo je da se žene u Hrvatskoj najčešće odlučuju za studije društvenih i humanističkih znanosti (71% žena u odnosu na 29% muškaraca u 1999. godini), zatim za medicinske znanosti (67% žena u odnosu na 33% muškaraca), te umjetničke akademije (61% žena u odnosu na 39% muškaraca). Za ove bi se studije moglo reći da su već u velikoj mjeri feminizirani. Među diplomiranim tehničkim znanosti žene su prisutne u izrazitoj manjini (31% žena u odnosu na 69% muškaraca), kao i na studiju biotehničkih znanosti (38% žena u odnosu na 62% muškaraca).

Činjenica je kako u Republici Hrvatskoj još uvelike postoje podjele na tzv., "ženska" i "muška" zanimanja, te bi radi ublažavanja posljedica takvih podjela već pri samom odabiru zanimanja odnosno upisima u srednje škole te na fakultete i visoka učilišta bilo svrsishodno. pri upisu u strukovne škole, sveučilišta, veleučilišta kao i razne programe prekvalifikacije, dokvalifikacije ili druge vrste stručnog usavršavanja, u odnosu na kandidate/kinje koji ispunjavaju uvjete u istom opsegu i imaju iste ocjene, prednost treba dati podzastupljenom spolu, imajući u vidu objektivne kriterije primjerene vrsti struke za koju se kandidat/kinja opredjeljuje. Realizacija ove mjere predviđena je i Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Vezano za nastavak školovanja nakon diplome komparirajući podatke od 1995.-1999. godine magistriralo je 48% žena u odnosu na 52% muškaraca. Podaci o doktoricama znanosti još se obećavajući, primjerice 1999. godine bilo je 47% žena u odnosu na 53% muškaraca. Glede broja nastavnica i suradnica na cijelom je sveučilištu 2000. godine bilo 34% žena u odnosu na 66% muškaraca.

U cilju uklanjanja stereotipa u obrazovanju Zakonom o udžbenicima za osnovne i srednje škole (Narodne novine broj 110/01 i 59/03) područje ravnopravnosti spolova posebno je naglašeno u članku 3. stavak 2. Zakona: "Neće se odobriti udžbenik čiji je sadržaj protivan Ustavu Republike Hrvatske, a neprimjeren osobito u pogledu ljudskih i manjinskih prava, temeljnih sloboda i odnosa među spolovima, te odgoju za demokratsko društvo". Također u Udžbeničkom standardu koji je usvojio Sabor Republike Hrvatske (Narodne novine broj 63/03) propisano je da se sadržaji u udžbeniku zasnivaju na etičkim zahtjevima (točka 2.4. Etički zahtjevi): "zaprečavaju diskriminaciju, ne sadrže i protiv su govora netrpeljivosti i negativnog prikazivanja pojedinaca i društvenih skupina s obzirom na njihov spol, dob, seksualnu orijentaciju, rasnu, etničku i religijsku pripadnost, način života, političku opredijeljenost, socijalno-ekonomsko podrijetlo te teškoće u psihičkom i fizičkom razvoju".

Omjer pismenih žena i muškaraca u dobnj skupini od 15 do 24 godine

Indikator 10	popis 1991.	Popis 2001.
Ukupan broj žena starosne skupine 15-24 godine	316990	295822

broj nepismenih žena	1254	1025
Stopa pismenosti žena	0,996	0,9965
omjer pismenosti žena i muškaraca starosne skupine od 15 do 24 godine	1	1

Izvor: Državni zavod za statistiku

Postotak nepismenih 1991. godine je iznosio 3%, a 2001. je pao na 1,8%. Većinu nepismenih nalazimo među osobama starijima od 65 godina. Pritom izrazito, sa preko 80%, prevladavaju žene, što je posljedica nedovoljne njihove nedovoljne participacije u obrazovanju u prošlosti. Međutim, kada promatramo zadanu dobnu skupinu od 15 do 24 godine, stopa pismenosti muškaraca i žena je podjednaka, te iznosi 99,65% što je u rangu sa većinom tranzicijskih i zapadnoeuropskih zemalja.

Slijedom upita Odbora vezano uz obrazovanje o ljudskim pravima izvješćujemo kako slijedi: 1996. godine osnovan je Nacionalni odbor za obrazovanje o ljudskim pravima, kao međuresorsko Vladino tijelo, sa zadaćom da izradi Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i građanski odgoj te prati i potiče njegovu primjenu. Da bi ostvario svoju zadaću, Nacionalni odbor je osnovao radne skupine sastavljene od stručnjakinja/ka u odgoju za ljudska prava, mir, demokraciju i građanski odgoj. To su: Radna skupina za predškolski odgoj, radna skupina za niže razrede osnovne škole, radna skupina za više razrede osnovne škole, radna skupina za srednju školu, radna skupina za građanski odgoj, radna skupina za visoko obrazovanje, radna skupina za obrazovanje odraslih, radna skupina za uporabu medija.

Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava objavljen je 1999. godine uz financijsku potporu Ureda Visoke povjerenice za ljudska prava u Zagrebu. Zajedno s publikacijom Temeljni međunarodni dokumenti iz područja odgoja i obrazovanja za ljudska prava dostavljen je svim odgojno-obrazovnim ustanovama u Republici Hrvatskoj od predškolskih ustanova do srednjih škola (preko 16.000 primjeraka).

Hrvatski model obrazovanja za ljudska prava i građanski odgoj je sveobuhvatan. Pokriva sve oblike i razine odgoja i obrazovanja: predškolski odgoj, niže razrede osnovne škole, više razrede osnovne škole, srednje škole, te se nastavlja na obrazovanju odraslih, visokoškolsko obrazovanje i obrazovanje kroz medije. U obrazovnom sustavu Nacionalni program se primjenjuje kroskurikularno, kao poseban izborni predmet u višim razredima osnovne škole i u srednjoj školi, kroz projektnu nastavu, te izvannastavne i izvanškolske aktivnosti.

Vrlo je dobro prihvaćen od stručnjaka UNESCO-a i Vijeća Europe koji preporučaju njegovu primjenu i u drugim zemljama, naročito zemljama naše regije.

Radi stvaranja preduvjeta za primjenu Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava u cjelokupnom odgojno-obrazovnom sustavu i u području obrazovanja odraslih, sustavno se provodi obvezno stručno usavršavanje učiteljica/lja za nove pristupe učenju i poučavanju, nove metode i strategije poučavanja, koje se temelje na aktivnom sudjelovanju i uključenosti učenika/ka. Na višednevnim regionalnim seminarima i radionicama godišnje se obuhvati više od 800 učiteljica/lja. Do sada su tiskani i brojni priručnici i udžbenici iz ovog područja. Razvijena je mreža županijskih koordinatora za primjenu navedenog Nacionalnog programa koji imaju zadaću uspostavljati stručnu suradnju i razmjenu iskustava među učiteljima na lokalnim, županijskim razinama uz podršku i koordinaciju iz Zavoda za unapređenje školstva na državnoj razini.

U završnoj je fazi izrada drugog dijela Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava koji obuhvaća obrazovanje tica/, odraslih i upotrebu medija u obrazovanju za ljudska prava.

Bitno je ovdje istaći kako je pitanje ravnopravnosti spolova jedno od temeljnih pitanja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava. Kao što je i cijeli program napravljen na

načelu kroskurikularnosti tako je isto pristupljeno i problematici ravnopravnosti spolova, te možemo reći da predstavlja svojevrsan gender mainstreaming.

Članak 11. Ukidanje diskriminacije žena u području rada i zapošljavanja

U odnosu na razdoblje obuhvaćeno inicijalnim izvješćem, u ovom se izvješću ukazuje na promjene, prije svega, zakonodavnog okvira koji, na poseban način, određuje položaj žena na tržištu rada, a koji je uspostavljen tijekom 1995. godine donošenjem Zakona o radu koji se počeo primjenjivati 1. siječnja 1996. godine Tijekom 2001. godine ovaj je Zakon mijenjan i dopunjavao u dva navrata, a u srpnju 2003. godine stupile su na snagu i njegove treće izmjene i dopune kojima se u hrvatsko radno zakonodavstvo ugrađuju visoki standardi jednakih mogućnosti za žene i muškarce u skladu s smjernicama Europske Unije.

Sukladno s Ustavom Republike Hrvatske utvrđenom načelu da svatko ima pravo na rad i slobodu rada, te da slobodno bira poziv i zaposlenje, kao i da je svakome pod jednakim uvjetima dostupno svako radno mjesto i dužnost (članak 54. Ustava), Zakon o radu je odredbom članka 2. zabranio nejednako postupanje prema osobama koje traže zaposlenje odnosno koje se zaposle, između ostalog i po osnovi spola, bračnog stanja i porodičnih obveza, te je obvezao poslodavce na isplatu jednakih plaća ženama i muškarcima za jednak rad i rad jednake vrijednosti (članak 82. Zakona o radu).

Zapošljavanje, rad i usklađivanje radnih i obiteljskih obveza

Ukupno stanovništvo u RH		Radno sposobno stanovništvo		Aktivno stanovništvo		Stopa zaposlenosti	
Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Opća	Žene
52%	48%	53%	47%	45%	55%	50,3%	43%

Izvor: Državni zavod za statistiku

Napomena: Udio žena u ukupnom stanovništvu povećava se u dobnim skupinama iznad 45 godina života.

Najčešće odabir zanimanja uvjetuje kasniji položaj na tržištu rada i primarnu mogućnost zapošljavanja.

Struktura radno sposobnog stanovništva prema školskoj spremi i spolu u 2001.godine

Radno sposobno stanovništvo						
radna snaga				neaktivni		
zaposleni		Nezaposleni				
I. polugodište	II. polugodište	I. polugodište	II. polugodište	I. polugodište	II. polugodište	

Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nezavršena osnovna škola	6,6	5,6	((3,1))	((3,3))	29,5	28,7
Osnovna škola	17,3	17,6	17,0	15,8	32,4	31,8
1 - 3-godišnja srednja škola za zanimanja	21,7	22,4	32,7	30,2	14,2	14,4
4-godišnja srednja škola za zanimanja	33,4	32,9	34,8	35,5	13,1	13,5
Gimnazija	3,0	3,5	(4,5)	(4,9)	5,6	5,9
Viša škola	7,1	6,5	(3,3)	(4,0)	3,1	2,8
Fakultet, akademija, magisterij, doktorat	10,9	11,5	(4,6)	(6,3)	2,2	2,9
Žene						
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nezavršena osnovna škola	7,0	6,3	((3,1))	((3,5))	35,8	34,2
Osnovna škola	19,7	18,4	17,6	15,2	33,9	33,8
1 - 3-godišnja srednja škola za zanimanja	13,9	15,1	25,2	25,9	8,2	9,3
4-godišnja srednja škola za zanimanja	35,0	35,0	38,2	38,2	11,9	12,3
Gimnazija	4,7	4,6	((6,6))	((6,1))	6,2	6,3
Viša škola	8,0	7,5	((4,0))	((4,3))	(2,4)	(2,3)
Fakultet, akademija, magisterij, doktorat	11,6	13,1	((5,3))	((6,8))	(1,5)	(1,8)

Izvor: Državni zavod za statistiku

Zaposlenost i nezaposlenost

Zaposleni u bilo kojem sektoru vlasništva		Samozaposleni		Poljoprivreda		Nezaposleni	
Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
45%	55%	28%	72%	38%	62%	55%	45%

--	--	--	--	--	--	--	--

Izvor: Državni zavod za statistiku i Hrvatski zavod za zapošljavanje

Odnos žena i muškaraca među zaposlenima u bilo kojem sektoru vlasništva je 47% prema 53% u dobnim skupinama do 50 godina života. U dobnj skupini od 50 do 55 godina života taj je omjer 40% žena prema 60% muškaraca.

Ovi podaci rezultat su toga što žene odlaze u mirovinu s prosječno 21 godinom, a muškarci s 27 godina mirovinskog staža. To se, uz uzimanje u obzir da žene tijekom radnog vijeka zbog djelatnosti u kojima su u najvećem broju zaposlene i hijerarhijske razine radnih mjesta na kojima rade imaju niže plaće od muškaraca, odražava na visinu mirovine. Prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje prosječna starosna mirovina žena je za 16% manja od mirovine muškaraca, a invalidska za čak 27%.

U strukturi nezaposlenih nalazimo 54,6% žena u odnosu na 45,4% muškaraca. To je godišnji prosjek u 2002.godine. Međutim, gledano mjesečno brojke su različite. Krajem mjeseca studenog 2002. godine žene su činile 56% od ukupnog broja nezaposlenih osoba prijavljenih Hrvatskom zavodu za zapošljavanje. U ukupnom broju nezaposlenih osoba koje prvi put traže zaposlenje omjer je bio: 55% žene u odnosu na 45% muškaraca. Zanimljivo je da je taj omjer još nepovoljniji u odnosu na žene. U ukupnom broju nezaposlenih sa srednjom stručnom spremom koji prvi puta traže posao žene čine 62%, a s visokom stručnom spremom 63%. Unutar zanimanja s najvećom frekvencijom nezaposlenosti su: prodavač i nastavnik razredne nastave (u ukupnom broju nezaposlenih ovog zanimanja 97% je žena, pa se opravdano postavlja pitanje upotrebe samo muškog roda u nazivu zanimanja).

Zaključak koji proizlazi iz prikazanih podataka jeste da 48% stanovništva Republike Hrvatske, odnosno 47% radno sposobnog stanovništva koje je muškog spola čini 55% aktivnog stanovništva s udjelom od 55% u broju zaposlenih u bilo kojem obliku vlasništva (radnici), 72% u broju samozaposlenih i 62% u broju individualnih poljoprivrednika, a 45% u broju nezaposlenih. S druge strane 52% stanovništva koje je ženskog spola čini čak 53% radno sposobnog stanovništva, ali samo 45% aktivnog stanovništva s udjelom od 45% u broju zaposlenih u svim oblicima vlasništva (radnice), 28% u broju samozaposlenih i 38% u poljoprivredi, ali 55% u broju nezaposlenih osoba.

U Republici Hrvatskoj nema dovoljno brojčanih podataka o razinama koje žene u odnosu na muškarce zauzimaju u radnoj hijerarhiji. Poznato je međutim da se nejednakost zastupljenosti spolova ogleda na vodećim pozicijama trgovačkih društava, državnih i ostalih institucija. Žene rade na niže rangiranim radnim mjestima i nerazmjerno su zastupljene na upravljačkim pozicijama. Na 100 muških menadžera dolazi 6 ženskih menadžera. Na ovom području za istaknuti je djelovanje nekih kompanija. Tako je, primjerice, Ericsson u Republici Hrvatskoj dobio korporacijsku Europsku nagradu za ravnopravnost spolova. Udio žena u rukovodstvu ove kompanije je 25%.

Stvarne razlike u primanjima žena i muškaraca teško je utvrditi. Vrednovanje muškog i ženskog rada može se samo pokazati usporedbom prosječnih plaća u sektorima djelatnosti u kojima su pretežito zaposlene žene i onih u kojima su pretežito zaposleni muškarci. Žene su najviše zaposlene u prerađivačkoj industriji (23% svih zaposlenih žena), u trgovini i obrazovanju, a u djelatnosti "hoteli i restorani" 57% zaposlenih su žene. U obrazovanju čine 74%, u javnoj upravi i obveznom socijalnom osiguranju 62%, a u financijskom posredovanju 71% svih zaposlenih. Kako su prosječne isplaćene neto plaće u 2001.godine prema podacima Državnog zavoda za statistiku najniže, uz djelatnost građevinarstva gdje su većinom zaposleni muškarci, upravo u trgovini i u djelatnosti "hoteli i restorani" razvidno je da su upravo djelatnosti u kojima većinu zaposlenih čine žene najslabije plaćene.

Da bi se u cijelosti utvrdio različit položaj žena i muškaraca na radu potrebno je iznijeti i podatak da među zaposlenima s nepunim radnim vremenom žene čine 89% u javnoj upravi, 67% u obrazovanju, a sa skraćenim čak 82% u obrazovanju.

Zakonskim propisima koji čine okvir za primjenu načela ravnopravnosti spolova na području ostvarenja prava iz rada i na temelju rada bilo je djelomično regulirano pitanje zabrane diskriminacije i načela jednakosti plaća. Tako je Zakonom o radu propisana zabrana diskriminacije na temelju spola osoba koje traže zaposlenje i osoba koje se zaposle. Propisana je također i obveza poslodavca da ženama i muškarcima za jednak rad ili rad jednake vrijednosti isplati jednaku plaću. Odredbama Zakona o radu provedene su pozitivne mjere u odnosu na zaštitu majčinstva i pravo oba roditelja vezano za odgoj i njegu djece.

Međutim izmjene i dopune Zakona o radu iz srpnja 2003. godine, na detaljan način uređuju zabranu diskriminacije u skladu sa smjernicama i europskim standardima zaštite žena. Prijedlog izmjena i dopuna Zakona o radu potpunije uređuje institute izravne i neizravne diskriminacije, zabranjujući ih u odnosu na uvjete zapošljavanja, napredovanja na poslu, pristup svim vrstama i stupnjevima osposobljavanja, dokvalifikacije i prekvalifikacije.

Ravnopravan tretman žena i muškaraca na tržištu rada ovisi i o osiguranju dovoljnog broja ustanova i službi za brigu o djeci ili starijim članovima obitelji o kojima skrbe radnice i radnici. Kako danas prevladava stajalište da je zapošljavanje i žena i muškaraca koji žive zajedno u obitelji najbolje rješenje za tu obitelj i njeno blagostanje, država se treba pobrinuti za provedbu mjera kojima bi im se osiguralo usklađenje radnih i obiteljskih obveza ponajprije razvojem servisa. Slaba razvijenost servisa za obitelj i djecu proizlazi iz dva osnovna čimbenika: financijskog (javni su servisi skupi) te vrijednosnog (tradicionalna struktura hrvatskog društva omogućavala je oslanjanje na obitelj i njenu potporu, pogotovo kada je u pitanju čuvanje i odgoj djece). Kao posljedica takvog nasljeđa, danas samo oko 35% djece u dobi od 3 - 7 godina pohađa javne institucije predškolskog odgoja. Situacija je još nepovoljnija kada su u pitanju djeca u dobi od 1 - 3 godine, kojih se tek oko 15% može smjestiti u jaslice.

Ovaj će se problem pokušati riješiti provođenjem mjera zacrtanih Nacionalnom obiteljskom politikom iz 2002. godine.

Nacionalna obiteljska politika predviđa niz mjera usmjerenih na poboljšanje položaja žena: afirmacija zapošljavanja žena putem profesionalne orijentacije, obrazovanja, poticanja ženskog poduzetništva, osposobljavanja za deficitarna zanimanja te programa za skupine žena koje se teže zapošljavaju; pravno uređivanje rada kod kuće i fleksibilizacija rada (regulirano izmjenama i dopunama Zakona o radu); provođenje mjera sustavne zaštite žena; sustavno provođenje preventivnih akcija s ciljem očuvanja i poboljšanja zdravlja ženske djece; proširenje i fleksibilizacija postojećeg instituta roditeljskog prava; afirmiranje instituta očinskog dopusta (izmjenama i dopunama Zakona o radu predviđeno je produljenje trajanja porodnog dopusta majki za dva mjeseca ako otac djeteta koristi najmanje 3 mjeseca roditeljskog dopusta); osiguranje osnovnog mirovinskog i zdravstvenog osiguranja temeljem svih oblika rada i tijekom trajanja porodnih, roditeljskih i očinskih dopusta. Rok za provedbu mjera Nacionalne obiteljske politike je 2008. godina, a u lipnju 2003. godine. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži predložiti će Vladi Republike Hrvatske plan provedbe iste.

Zaštita majčinstva

Polazeći od posebne državne zaštite majčinstva iz odredbe članka 62. Ustava Republike Hrvatske, Zakonom o radu su propisane posebne mjere u cilju zaštite majčinstva, sadržane u Glavi IX navedenog Zakona, prvenstveno propisujući da žene ne smiju obavljati osobito teške fizičke poslove, radove pod zemljom ili vodom, te druge poslove koje s obzirom na njezine psihofizičke osobine osobito ugrožavaju ženin život ili zdravlje (članak 55. Zakona o radu). Načelno, zabranjen je noćni rad žena u industriji (članak 52. Zakona o radu). Iako je Zakonom predviđeno da se u posebno opravdanim

slučajevima za određeno ograničeno razdoblje, uz pristanak svih socijalnih partnera mogu izuzeti žene iz zabrane noćnog rada, izuzećem ni u kom slučaju, osim na osobni zahtjev, ne mogu biti obuhvaćene trudnice i majke do dvije godine djetetova života, te samohrane majke s djetetom do tri godine djetetova života (članak 53. Zakona o radu).

U cilju zaštite majčinstva propisane su i obveze poslodavaca koji ne smiju tražiti bilo kakve podatke o trudnoći žene i ne smiju odbiti zaposliti ženu zbog njene trudnoće, otkazati joj ugovor o radu ili je premjestiti na druge poslove, osim u slučaju kada radi na poslovima koji ugrožavaju njen ili djetetov život ili zdravlje. U tom slučaju je poslodavac dužan premjestiti trudnicu i ženu koja doji na druge odgovarajuće poslove, a ukoliko joj nije u mogućnosti osigurati odgovarajući raspored, žena ima pravo na dopust uz naknadu plaće prema posebnim propisima. Privremeni premještaj ne smije imati za posljedicu smanjenje plaće radnice, a njegovo je trajanje ograničeno i može trajati samo do trenutka kada ženino zdravstveno stanje dopušta njen povratak na poslove na kojima je prethodno radila. Ženin premještaj u drugo mjesto rada moguć je samo uz njen pristanak. (članak 58.)

Trudnica je zaštićena od otkaza ugovora o radu, redovnog i izvanrednog do godine dana djetetova života. Zaštita od otkaza ne znači ujedno i zabranu poslodavcima, da trudnicu, majku koja koristi porodni dopust ili koristi pravo na rad u skraćenom radnom vremenu, ne smiju uključiti u program zbrinjavanja viška radnika, jer to može učiniti uz obaveznu prethodnu suglasnost radničkog vijeća. (članak 70. a u svezi s člankom 146.)

Zaposlena žena koristi porodni dopust u razdoblju od 28 dana prije poroda do 6 mjeseci djetetova života (obvezni porodni dopust iz članka 58.), a može ga koristiti 45 dana prije očekivanog poroda, do godine dana djetetova života. Za blizance, trojke, četvorke odnosno više djece jednake dobi, zaposlena žena može koristiti porodni dopust do navršene druge godine djetetova života (članak 59.)

Određena prava po osnovi majčinstva može koristiti i otac djeteta, nakon isteka obveznog porodnog dopusta, a jedan od roditelja djeteta, nakon što je porodni dopust istekao može koristiti neplaćeni dopust do treće godine djetetova života na način da mu tada prava i obveze iz radnog odnosa miruju, a prava iz zdravstvenog osiguranja ostvaruju po propisima koji uređuju to područje (članak 62). U svrhu promicanja aktivnog djelovanja na ostvarivanju jednakih mogućnosti za žene i muškarce u području rada i zapošljavanja, izmjenama i dopunama Zakona o radu reguliraju se pogodnosti za korištenje porodnog dopusta. Nakon što istekne obvezni dio porodnog dopusta, porodni dopust produžuje se za dva mjeseca pod uvjetom da je otac djeteta koristio najmanje tri mjeseca pripadajućeg produženog porodnog dopusta.

Zakon priznaje i stanku za dojenje djeteta dva puta dnevno u trajanju od po sat vremena do godine dana djetetova života, koje vrijeme se uračunava u radno vrijeme (članak 60.), kao što se i razdoblje porodnog dopusta i rada sa skraćenim radnim vremenom smatra radom u punom radnom vremenu (članak 68.).

Tijekom 1996. godine na snagu je stupio novi Zakon o zaštiti na radu (Narodne novine broj 59/96), koji je odredbom članka 39. uređio posebnu zaštitu trudnih žena i žena koje doje, kroz zabranu njihova rada na nekim poslovima, što je sankcionirano novčanom kaznom za poslodavca, kroz kaznene odredbe istog Zakona.

Navedenom je odredbom propisano da u vrijeme trudnoće žena ne smije raditi osobito na poslovima vatrogasca, poslovima koji se obavljaju na visini, poslovima u nepovoljnoj mikroklimi, poslovima u buci i vibracijama, poslovima u povišenom atmosferskom tlaku, poslovima pri kojim je izložena ionizacijskom i mikrovalnom zračenju, dimu olova i njegovih anorganskih spojeva, tetraetilolovu, parama žive i prašini živinih spojeva, fluoru i njegovim spojevima, ugljičnom disulfidu, halogenim derivatima ugljikovodika, benzenu i drugim homolozima, nitro i amino derivatima benzena, kemijskim i drugim tvarima u proizvodnji i preradi umjetnih smola i plastičnih masa, pesticidima na

bazi kloriranih ugljikovodika, te biološkim agensima i to virusima: hepatitis B, herpes, cytomegalo, varicella, HIV, te bakterijama: listeria, toxoplazma.

Za vrijeme dojenja djeteta žena ne smije obavljati osobito poslove pri kojima je izložena prašini, dimu i parama olova i njegovih spojeva, halogenim derivatima ugljikovodika i pesticidima na bazi kloriranih ugljikovodika.

Navedenom odredbom *lex specialisa* samo su primjerice navedeni poslovi koji osobito ugrožavaju ženin život ili zdravlje, koji se u svakom pojedinačnom slučaju mogu i proširiti na druge teške ili opasne poslove, koje Zakon o zaštiti na radu nije taksativno naveo, jer je odredbom članka 55. Zakona o radu propisana opća zabrana ženskog rada na osobito teškim fizičkim poslovima, na radovima pod zemljom ili vodom, te svim ostalim poslovima koji mogu ugroziti njeno zdravlje ili život.

Mirovine

U provedbi mirovinske reforme tijekom 1998. godine, donijet je novi Zakon o mirovinskom osiguranju, kojim su ženama ponuđeni povoljniji uvjeti za ostvarivanje prava na mirovinu, na način da pravo na starosnu mirovinu žene stječu s navršениh 60 godina života i 15 godina mirovinskog staža, a pravo na prijevremenu starosnu mirovinu s navršениh 55 godina života i 30 godina mirovinskog staža (članak 31. i 32.). Ženama je na taj način utvrđeno pravo izbora u odnosu na mirovinska prava, jer ih može ostvariti pet godina prije od muškaraca, ali u ostvarivanju svojih mirovinskih prava udio žena u odnosu na muškarce odgovara dijagramu udjela žena u ukupnoj zaposlenosti. Pri tom treba napomenuti i okolnost da nezaposlene žene ostvaruju pravo na obiteljsku mirovinu svog pokojnog supruga ili bivšeg supruga, koji je imao obvezu njenog uzdržavanja, s navršениh 50 godina života, te je u ukupnom broju korisnika mirovinskih prava udio žena veći u odnosu na udio muškaraca. Dinamika ostvarivanja prava na invalidske mirovine žena pokazuje stopu pada (**Prikaz 1.**) iz čega se može zaključiti da se sve poduzete mjere zaštite žena pozitivno odražavaju na opće zdravlje žena.

Socijalna politika

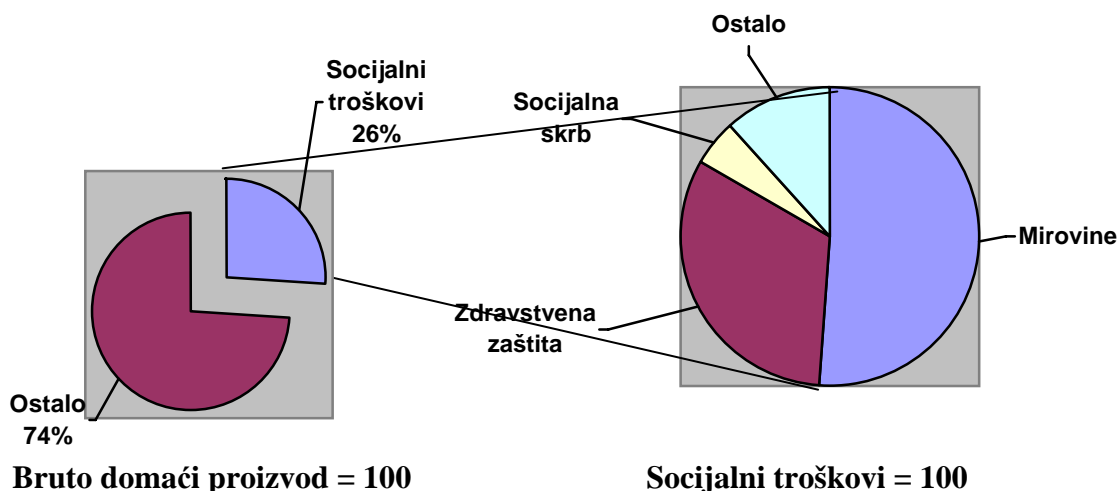
Osnovni je cilj socijalne politike Vlade Republike Hrvatske poboljšanje položaja najugroženijeg dijela stanovništva. Osobit se prioritet daje otklanjanju i suzbijanju siromaštva stvaranjem poticajnih uvjeta za gospodarski rast i razvoj, aktivnu politiku zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa, te usmjeravanjem javnih izdataka prema prepoznatim prioritetima ugroženih socijalnih skupina sa svrhom da se tim izdacima obuhvati što veći broj onih koji su neposredno ispod crte siromaštva. Stoga je Ministarstvo rada i socijalne skrbi izradilo Nacionalni program borbe protiv siromaštva i socijalne isključenost. Složenost ostvarivanja tako zacrtanih ciljeva zahtijeva i reduciranje određenih javnih izdataka po općem principu kako bi se racionalizacijom tih izdataka omogućilo zadovoljavanje potreba i prioriteta ugroženijih dijelova društva. Takve su mjere primijenjene i na raniji sustav obiteljskih povlastica (primjerice, smanjen je iznos porodnih naknada nakon isteka obveznog porodnog dopusta i sl.), ali su ujedno uloženi posebni naponi da se ipak ne ugrozi dostignuta razina zaštite obitelji u Republici Hrvatskoj, odnosno u nekim se slučajevima ta razina i povećala (primjerice, proširen je krug korisnika prava na porodni dopust, prava na doplatak za djecu i dr.).

Jedan od značajnijih programa na području suzbijanja siromaštva je Program poticanja zapošljavanja iz siječnja 2002. godine. Tim se programom definiraju uvjeti i kriteriji za sufinanciranje zapošljavanja, samozapošljavanja i obrazovanja nezaposlenih osoba s ciljem smanjenja nezaposlenosti.

"Strategija razvitka Republike Hrvatske: Hrvatska u 21. stoljeću" usmjerena je prema otvorenom civilnom društvu, te demokratskoj i tržišno orijentiranoj državi integriranoj u Europsku uniju. Takvo je društveno usmjerenje povećalo spremnost za iniciranje, prihvaćanje i provođenje reformi, te se započelo s nizom reformi, prvenstveno na području zakonodavstva. Obiteljska je politika usmjerena prema jačanju uloge obitelji, što je dijelom regulirano i novim obiteljskim zakonodavstvom. Pretpostavka je da

će se primjena izmjena i dopuna Zakona o radu, Zakona o zapošljavanju, Zakona o socijalnoj skrbi i drugih zakona, odraziti i na kvalitetu života obitelji. Reforma sustava socijalne pomoći i socijalne skrbi uključuje promjenu ukupnog modela sustava socijalne skrbi, što se posebice odnosi na decentralizaciju i deinstitutionalizaciju sustava, opseg i kombinaciju novčanih potpora i usluga socijalne skrbi, te intenzivniju suradnju s civilnim sektorom. Prepoznavanje vrijednosti i potencijala u pomoći koju nevladine organizacije mogu pružiti vladinim institucijama, vidljivo je iz Programa suradnje Vlade Republike Hrvatske i nevladinog neprofitnog sektora.

Socijalni troškovi u Republici Hrvatskoj 2000. godine (na razini središnje države)

Struktura socijalnih troškova:

- Mirovine 51,09
- Zdravstvena zaštita 32,29
- Socijalna skrb 5,04
- Dječji doplatci 3,11
- Invalidnine ratnim i mirnodopskim vojnim invalidima 3,04
- Davanja braniteljima i stradalnicima rata 2,96
- Naknade nezaposlenima 2,46

Procijenjeni domaći bruto-proizvod je 157 milijardi kuna

Socijalni troškovi su 40.6 milijardi kuna

Izvor: Ministarstvo financija i Ministarstvo rada i socijalne skrbi.

Vezano za kategoriju korisnika socijalne skrbi potrebno je razlikovati one koji primaju socijalnu pomoć i naknade, od onih koji koriste usluge, prije svega unutar institucija socijalne skrbi. Broj korisnika svih oblika pomoći kretao se kako slijedi:

1993. godine	634.300
1994. godine	530.598
1995. godine	418.201
1996. godine	329.306
1997. godine	335.879

1998. godine	219.489
1999. godine	213.988
2000. godine	310.675
2001. godine	303.768

No treba imati na umu da je broj stvarnih korisnika ipak bio nešto manji, jer su neki od njih više puta dobivali razne oblike pomoći.

Udio gore iskazanih korisnika u ukupnom stanovništvu izračunat je na osnovi podatka o prisutnom stanovništvu prema popisu 1991. godine. No ako se koristi podatak o procijenjenom stanovništvu za 2000. godinu od 4.292 tisuće (Nejašmić, 2000.), onda je broj korisnika državne pomoći te godine iznosio 6,5% sveg stanovništva.

Ovdje je bilo riječi o korisnicima pomoći iz središnjih državnih izvora financiranja. Međutim, kada se u obzir uzmu i drugi izvori (lokalni i humanitarni), onda je broj korisnika veći i prema jednoj procjeni 1998. godine iznosio je 350.000, a 1999. godine 365.000 (Jurčević, 1999. i 2000.).

Najznačajniji oblik – materijalnu pomoć za uzdržavanje dobivalo je: 1998. godine -72.160 korisnika, 1999. godine - 82.171 korisnika, 2000. godine - 93.472 korisnika, 2001. godine - 111.207 korisnika, 2002. godine - 121.778 korisnika. Drugim riječima, pomoć za uzdržavanje 2002. godine primalo je, 2,7% ukupnog stanovništva.

Uočljiv je podatak prema kojem je među korisnicima socijalne pomoći visok udio osoba (46,1%) koje su radno sposobne, ali nezaposlene, što govori o nezaposlenosti kao glavnom socijalnom problemu.

Ublažavanje i reduciranje siromaštva trenutačno je jedan od glavnih zadataka Hrvatske kao socijalne države. Cilj je integralne strategije provedba mjera na područjima kao što su zapošljavanje i zaštita od nezaposlenosti, obrazovanje, zdravstvena zaštita, obiteljska politika, stanovanje i socijalna skrb, kao i prevencija socijalnih problema. Za ostvarenje navedenih ciljeva nužna je određena promjena u legislativi, što je u tijeku, ali i osiguranje većih financijskih sredstava. S obzirom na to da je siromaštvo višedimenzionalni problem, borba protiv njega ne može biti ograničena samo na sustav socijalne pomoći, stoga su značajne aktivnosti, predviđene Programom borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, usmjerene na dinamiku otvaranja novih radnih mjesta, dobro osmišljenom aktivnom politikom zapošljavanja i njezin utjecaj na ponudu i potražnju radne snage.

Usklađivanje obiteljskog života i rada

Usklađivanje rada i obiteljskog života je najvitalniji element u strategijama suvremene obiteljske politike. Osnovni je problem što je u Republici Hrvatskoj ukupna zaposlenost relativno niska, a udio nezaposlenih u radnoj snazi vrlo visok (oko 23%)

U Hrvatskoj je povećanje zaposlenosti nacionalni prioritet broj jedan. Također se može reći da je zapošljavanje oba hranitelja nužno za normalan život obitelji. Istraživanja potrošnje u Hrvatskoj pokazuju da su prosječnoj obitelji potrebna dva dohotka. S druge strane, ukupan broj zaposlenih otprilike se podudara s brojem kućanstava, što govori o nedostatnim dohocima većine obitelji. Ovdje treba dodati da Hrvatska ima dosta rasprostranjenu »sivu ekonomiju« ili neslužbeno gospodarstvo. Prema istraživanjima Instituta za javne financije neslužbeno je gospodarstvo u razdoblju od 1990. - 1995. godine činilo oko 25%, a u razdoblju od 1996. - 2000. godine oko 10% BDP-a (Ott, 2002.:1). U neslužbenom gospodarstvu radi znatan broj ljudi, koji tako za svoje obitelji ostvaruju neregistrirane prihode.

Problem sive ekonomije, podržavanje koncepta dvohraniteljskih obitelji i usklađivanje obiteljskih i profesionalnih obaveza roditelja s posebnos su pozornošću razrađeni u Nacionalnoj obiteljskoj politici (dokument je opširnije elaboriran u drugim poglavljima Izvješća)

Razvoj obiteljske politike u Republici Hrvatskoj

Prvo razdoblje od 1990. - 1995. godine u znaku je obrambenog rata i ostvarenja teritorijalne cjelovitosti hrvatske države. Obiteljska je politika tada bila u sjeni ratnih političkih, ekonomskih i socijalnih prilika. U takvim okolnostima Vlada 1993. godine donosi Socijalni program, kojim dodatnim mjerama nastoji ublažiti tešku socijalnu situaciju i pomoći najugroženijim slojevima stanovništva. Drugo razdoblje traje od 1996. godine do 2000. godine. Ono je karakteristično po tome što se tada formulira nova, mirnodopskim uvjetima i dugoročnim ciljevima prilagođena obiteljska politika. U to vrijeme usvojeno je nekoliko dokumenata temeljnih za obiteljsku politiku, kao što su Zakon o radu (1995. godine), Nacionalni program demografskog razvitka (1996. godine), Obiteljski zakon (1998. godine) i Zakon o doplatku za djecu (1999. i 2001. godine).

Početak trećeg razdoblja u obiteljskoj politici koincidira s promjenom vlasti u siječnju 2000. godine. Hrvatska je u dosta teškoj ekonomskoj i socijalnoj situaciji, naslijeđenoj iz prethodnog razdoblja. Radi saniranja ekonomskog stanja Vlada provodi program štednje i restrikcija koje, kako je poznato, preporučuju međunarodne financijske institucije, kao što su Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka. Na dnevnom su redu reforme sustava socijalne sigurnosti, kao što su mirovinski i zdravstveni sustav. U jesen 2001. godine izvršena je značajna revizija socijalnih prava, uključujući i obiteljska prava. Može se zaključiti kako je ozračje društvene krize, obilježeno sporim gospodarskim rastom, visokom stopom nezaposlenosti i nezadovoljstvom građana životnim standardom i prilikama u društvu, osnovni kontekst u kojem treba interpretirati današnju obiteljsku politiku Hrvatske.

Nacionalnom obiteljskom politikom koju je donijela Vlada Republike Hrvatske a podržao Hrvatski sabor 2. listopada 2002. godine, se po prvi puta u povijesti samostalne Republike Hrvatske jasno određuju nacionalni prioriteti orijentirani kreiranju i razvoju sustava podrške obiteljima, s krajnjim ciljem smanjivanja različitih socijalnih rizika, te između ostalog promovira rekonzilijaciju koja se sastoji u olakšavanju ulaska i izlaska s tržišta rada, posebno za žene.

Članak 12. Zdravstvena zaštita

1. Spolno zdravlje žena

Općenito

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2001. godine U Hrvatskoj živi 2,301.560 žena s udjelom od 51,9% u ukupnom stanovništvu. Od toga broja je 1,080.121 žena fertile dobi. U 2001. godini u skrbi ginekologa u primarnoj zdravstvenoj zaštiti žena bilo je 1,410.107 žena ili 71% žena starijih od 15 godina. Od tog broja 791.016 ili 56,1% je i koristilo usluge izabranog ginekologa primarne zdravstvene zaštite.

U zdravstvenoj zaštiti žena posebice se prati zaštita trudnica i roditelja. Od 1985. do 1991. godine prosječno je tijekom trudnoće kod izabranog ginekologa svaka trudnica pregledana 6 puta (što je lagani porast u odnosu na prethodno razdoblje). U 2000. i 2001. godini svaka trudnica je bila prosječno pregledana 7,2 puta. Jedno od patoloških stanja utvrđeno je u 2001. godini u 41,7% trudnica što je povećanje u odnosu na 1999. i 2000. godinu kada je takvo stanje dijagnosticirano u 39,1% trudnica.

Posjeti ordinacijama primarne zdravstvene zaštite u svrhu planiranja obitelji u RH su i dalje vrlo rijetki. Tek nešto manje od 9% žena fertile dobi posjećuje ginekologa radi savjetovanja u vezi

planiranja obitelji. Sličan postotak (8,3%) dolazi i radi propisivanja jednog od kontracepcijskih sredstava. Najčešće se propisuju oralni kontraceptivi (65,2%) i intrauterini ulošci (14,8%)

Ukupan broj preventivnih pregleda u primarnoj zdravstvenoj zaštiti žena je u stalnom porastu (npr. 1990. 163,6/1.000 žena fertile dobi, a 2001 290,9/1000). Najveći broj preventivnih pregleda odnosi se na sistematske ginekološke preglede i pregled dojki. Iz godine u godinu raste i broj načinjenih PAPA testova. 2001. godine načinjeno je 365,5 testova na 1000 žena fertile dobi.

Najčešće bolesti i stanja zbog kojih su žene dolazile u ginekološku ordinaciju i koristile usluge primarne zdravstvene zaštite žena u posljednjih nekoliko godina gotovo su iste. Od skupina bolesti to su bolesti genitourinarnog sustava s udjelom od 48,2%, čimbenici koji utječu na stanje zdravlja i kontekst sa zdravstvenom službom 25,6%, zarazne i parazitarne bolesti 13,8%, trudnoća, porođaj i babinje 5,4%, dobroćudne novotvorine 3,7%.

Prekid trudnoće

Prema Zakonu o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece čl. 2. određuje: "Pravo čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece može se ograničiti samo radi zaštite zdravlja, a pod uvjetima i na način koji određuje ovaj Zakon". Prema članku 15, stavku 2. navedenog Zakona u Republici Hrvatskoj žena može legalno izvršiti prekid trudnoće bez dozvole komisije, ukoliko se radi o trudnoći koja traje do 10 tjedana. Prema istom Zakonu te na temelju rješenja Ministarstva zdravstva od 1. rujna 1996. godine prekid trudnoće se može obaviti u samo za to ovlaštenim stacionarnim zdravstvenim ustanovama.

Tijekom 2001. godine bilo je prijavljeno 12.814 prekida trudnoće, što predstavlja daljnji pad u odnosu na prethodnu godinu (8,2% manje nego godinu ranije). U strukturi su najzastupljeniji legalno inducirani prekidi trudnoće (51,3%). Zabilježen je 2.521 spontani prekid trudnoće (19,7%) što je gotovo identično udjelu za godinu ranije. Ostali prekidi trudnoće (Izvanmaternična trudnoća, Mola hydatidosa, Ostali abnormalni produkti začeca, Ostali pobačaji, nespecificirani pobačaji) iznosili su 29% i u strukturi se nadalje iz godine u godinu lagano povećavaju.

Udio mladih djevojaka do 19 godina u žena koje obavljaju pobačaj na zahtjev u 2001. godine se lagano povećao (sa 6 na 6,9%). Od žena koje su imale prekid trudnoće najviše je onih u dobi od 30 – 34 godine. Među ženama koje traže prekid trudnoće najviše je onih koje već imaju dvoje djece – 2.383 ili 36,2% i tako se potvrđuje činjenica da se prekid trudnoće i dalje koristi kao sredstvo kontracepcije.

Porodi u zdravstvenim ustanovama

U 2001. godini u rodilištima Hrvatske ukupno je registrirano 38.666 poroda s 39.119 ukupno rođenih (smanjenje poroda od 10% u odnosu na 2000. godinu). Od 39.119 ukupno rođenih, 38.887 djece je živorođeno i 232 mrtvorođeno, a od živorođenih je u prvih sedam dana života umrlo 173 novorođenčadi. Trend smanjenja rađanja u mlađim dobnim skupinama (ispod 20 godina) i porasta rađanja u dobi iznad 35 godina karakterističan za razvijene zemlje nalazimo i u Hrvatskoj. Prema dobi majke najučestaliji su porodi u dobi 25 – 29 godina (90 poroda na 10.000 žena te dobi), slijede porodi u dobi 20 – 24 (69 poroda na 1000 žena), potom u dobi 30 – 34 godine. Najviše je registrirano prvih poroda (47%), pa drugih po redu, te onda trećih ili višeg reda rođenja. Više od 81% roditelja nije imalo ranijih prekida trudnoće, 13,7% su imale jedan prekid trudnoće do sadašnjeg poroda, a manje od 5% je imalo više prekida trudnoće.

Maternalna smrtnost se u Hrvatskoj svodi na sporadične slučajeve. U 2001. godini je zbog komplikacija u trudnoći, porodu ili babinjama umrla 1 žena.

Prikaz 1. Broj poroda, ukupno rođenih, živorođenih, mrtvorodenih i umrle novorođenčadi registriran u rodilištima Republike hrvatske u razdoblju od 1992. do 2001. godine

GODINA	Broj poroda	Broj ukupno rođenih	Broj živorođenih
1992.	41.759*	42.233*	42.009*
	45.533	46.073	46.970**
1993.	44.454*	44.965*	45.825
	47.270	47.795	44.777*
1994.	44.397*	44.916*	48.535**
	45.706	46.251	47.600
1995.	45.488*	46.036*	44.739*
	46.619	47.182	48.584**
1996.	47.381*	47.997*	46.059
	48.223	48.859	45.802*
1997.	47.458*	48.028*	50.182**
	48.162	48.752	46.934
1998.	46.225*	46.755*	47.792*
			53.811**
1999.	44.807	45.434	48.647
			47.834*
2000.	43.352	43926	55.501**
			48.554
2001.	38.666	39.119	46.563*
			47.068**
			45.277
			45.179**
			43758
			43746**
			38.887
			40.993**

Napomene: * - podaci se odnose na porode majki sa stalnim prebivalištem u Hrvatskoj
 ** - podaci Državnog zavoda za statistiku prema mjestu stalnog stanovanja majke za razdoblje do 1997. godine i prema prisutnosti godinu ili duže od 1998. godine

Tinejdžerska trudnoća

Odbor su posebno zanimali podaci o trudnoćama u tinejdžerskim godinama. 2001. godine od ukupno 38.887 živorođene djece u RH njih desetoro su rodile majke mlađe od 15 godina (0,1%), a 2.148 djece su rodile majke između 15 i 19 godina (5,5%).

Iste godine 6 djevojčica ispod 14 godina napravilo je legalno induciran pobačaj (0,1%) odnosno 51 djevojčica u dobi od 15 do 16 godina (0,8%) odnosno 396 pobačaja napravile su djevojke u dobi od 17 do 19 godina. (6,0%). Posljednjih godina broj pobačaja koje vrše

djevojčice i djevojke u tinejdžerskoj dobi znatno je smanjen, o čemu svjedoči i slijedeća tabela:

Prikaz 2. Legalno inducirani pobačaji po dobnim skupinama zabilježeni u zdravstvenim ustanovama Republike Hrvatske od 1985. do 2001. godine

GODINA	D O B (GODINE) ŽENE KADA JE NAPRAVLJEN POBAČAJ										
	< 15	ADOLESCENTICE			O S T A L A			D O B		UKUPNO	
		15-16	17-19	ukupno	20-29	30-39	40-49	50 <	Nepoznato		
1985.	6	164	2.107	2.277	25.616	20.557	2.896	35	168	51.549	
%	0,01	0,32	4,09	4,42	49,69	39,88	5,62	0,07	0,33	100	
1987.	7	169	2.078	2.254	23.076	20.112	2.902	31	233	48.608	
%	0,01	0,34	4,28	4,64	47,50	41,38	5,97	0,06	0,48	100	
1990.	20	123	1.482	1.625	16.413	15.469	2.649	45	2443	38.644	
%	0,05	0,32	3,83	4,20	42,47	40,03	6,85	0,11	6,32	100	
1991.	7	91	1.184	1.282	15.198	14.365	2.352	13	141	33.351	
%	0,02	0,27	3,55	3,84	45,78	43,07	7,05	0,04	0,43	100	
1992.	4	70	787	861	11.523	11.386	2.256	11	186	26.223	
%	0,01	0,27	3,00	3,28	43,94	43,42	8,6	0,04	0,71	100	
1993.	9	99	1.040	1.148	10.241	11.436	2.198	15	141	25.179	
%	0,03	0,39	4,13	4,55	40,67	45,41	8,72	0,06	0,55	100	
1994.	5	87	928	1.020	7.705	9.028	1.790	9	121	19.673	
%	0,02	0,44	4,71	5,18	39,16	45,89	9,09	0,04	0,61	100	
1995.	6	66	675	747	5.494	6.525	1.389	2	125	14.282	
%	0,04	0,46	4,73	5,23	38,47	45,68	9,72	0,01	0,87	100	
1996.	3	72	631	703	4.565	5.654	1.339	3	72	12.339	
%	0,0	0,6	5,1	5,7	37,0	45,8	10,8	0,0	0,6	100	
1997.	0	38	554	592	3.679	4.572	1.122	6	65	10.036	
%	0,0	0,4	5,5	5,9	36,7	45,5	11,2	0,1	0,6	100	
1998.	0	33	501	534	3.255	4.038	1.010	5	65	8.907	
%	0,0	0,4	5,6	6,0	36,5	45,3	11,3	0,1	0,7	100	
1999.	1	36	414	451	2.869	3.611	955	6	172	8.064	
%	0,0	0,4	5,1	5,6	35,6	44,8	11,8	0,1	2,1	100	
2000	4	38	384	426	2.628	2.628	3.312	916	0	252	7.534
%	0,0	0,5	5,1	5,7	34,9	44,0	12,2	0,0	3,3	100	
2001	6	51	396	453	2.420	2.917	685	1	98	6.574	
%	0,1	0,8	6,0	6,9	36,8	44,4	10,4	0,0	1,5	100	

Spolnost i kontracepcija

Djevojke i mladići danas ulaze u prve seksualne odnose gotovo istih godina (oko 17te godine života). Podaci analiza govore da mlade osobe koje se nalaze na školovanju u srednjim školama ili na fakultetima redovno koriste kondom u 40 – 50% slučajeva, međutim u populaciji mladih pod povećanim rizikom tek 9,3% djevojaka i 13% mladića redovno koriste kondome. Djevojke vjeruju svom partneru (57%) ne vole koristiti kondom (51%) ili im je preskup (26%). Rizično spolno ponašanje povezuje se i sa brojem prijavljenih slučajeva gonoreje i sifilisa koji ukazuju na smanjenje ovih spolno prenosivih bolesti. Međutim, istovremeno podaci govore i o povećanom broju spolno prenosivih bolesti uzrokovanih Chlamidy-om i humanim papiloma virusom čemu treba posebno posvetiti pozornosti.

Prikaz 3. Prepisana kontracepcijska sredstva u primarnoj zdravstvenoj zaštiti – djelatnost zdravstvene zaštite žena u Republici Hrvatskoj 2001. godine

Prepisana kontracepcija	Ukupno
Oralna	66.085
Intrauterina	15.035

Dijafragma	608
Druga lokalna	6.418
Drugi oblici kontracepcije	12.613
Ukupno	100.759
Ukupno posjeta radi planiranja obitelji	93.992

Obrazovanje o spolnom odgoju za djevojčice i dječake

Vlada Republike Hrvatske je 16. siječnja 2003. donijela Nacionalni program djelovanja za mlade određujući njime jasno opredjeljenje za stvaranje uvjeta za cjelovit razvoj i uključivanje mladih u društvo. Jedno od osam područja društvenog djelovanja za dobrobiti mladih odnosi se na zdravstvenu zaštitu i reproduksijsko zdravlje mladih gdje su sadržane mjere (njih 16) za poboljšanja u tom području skrbi za mlade, a koje je potrebno provesti do 2008. godine. Tu su, između ostalih, predviđene dvije mjere koje se izravno odnose na reproduksijsko zdravlje mladih:

1. Izrada i provedba pilot-studije predmeta "Zdravstveni odgoj" u osnovnoj i srednjoj školi s ciljem uvođenja edukacije o spolnom, seksualnom i reproduksijskom zdravlju, rizičnim ponašanjima i prevenciji ovisnosti. Zaduženi nositelji su Ministarstvo prosvjete i športa i Ministarstvo zdravstva.
2. Donošenje usuglašenih stručnih kriterija o postupanju u pogledu reproduksijskog zdravlja, s osobitim naglaskom na rano otkrivanje i pravodobno liječenje spolno prenosivih bolesti i raka maternice. Zadužen nositelj je Ministarstvo zdravstva.

Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži kontinuirano sufinancira i provodi projekte s ciljem edukacije mladih o spolnom i reproduksijskom zdravlju. Tako su provedene sljedeće aktivnosti:

- U suradnji s Filozofskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu 1998. godine provedeno je pravo, a 2003. godine provest će se drugo istraživanje u okviru projekta "Longitudinalno praćenje znanja o spolnosti, seksualnog ponašanja i relevantnih stavova adolescenata".
- Dom zdravlja studenata proveo je 2002. godine program pod nazivom "Zdravstveno-odgojni rad u planiranju obitelji za adolescente" koji je rezultirao izdavanjem edukacijskog materijala za studente na CD mediju.
- Služba za reproduktivno zdravlje Klinike za dječje bolesti Zagreb, do kraja 2003. godine provodi program pod izmenom " Zdravstveni odgoj mladih u zaštiti reproduktivnog i općeg zdravlja" u obliku tečajeva, radionica, predavanja i tribina za mlade osnovnoškolske i srednjoškolske dobi.

Ministarstvo zdravstva i Ministarstvo prosvjete i sporta u suradnji s nevladinim udrugama i Službom za reproduktivno zdravlje Klinike za dječje bolesti u Zagrebu i Hrvatskim društvom za školsku medicinu, sačinilo je obrazovne materijale o reproduktivnom zdravlju za djecu i mlade u osnovnim i srednjim školama. Materijal je printan u 50.000 kopija i distribuirao se u školama tijekom 2002. i 2003. godine.

HIV/AIDS

Incidencije AIDS-a (0,4/100.000 u 2000. godini), među najnižima su u Europi. Zahvaljujući sustavnoj provedbi javno-zdravstvenih mjera za sprečavanje HIV infekcije u Hrvatskoj je izbjegnuta porast incidencije koji je zabilježen u većini europskih zemalja početkom devedesetih godina i zadnjih godina u zemljama Istočne Europe.

U periodu od 1986. godine do rujna 2002. godine u Republici Hrvatskoj registrirana je 191 oboljela osoba i 365 HIV pozitivnih pacijenata. Od ukupno oboljelih HIV/AIDS 80 (21.9%) su žene.

Od značajnih aktivnosti i tijela koja sudjeluju u praćenju HIV/AIDS-a u Republici Hrvatskoj treba istaknuti praćenje i prijavljivanje ove bolesti koje je regulirano zakonom o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti i Pravilnikom o načinu prijavljivanja zaraznih bolesti, te vođenje Registra za AIDS pri Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo od 1986. godine. Povjerenstvo za prevenciju HIV/AIDS-a Ministarstva zdravstva osnovano je 1990. godine. Nacionalni programa donesen je 1993. godine, te će se tijekom 2003. godine revidirati. Osnovano je i Nacionalno povjerenstvo za suzbijanje HIV/AIDS-a, a Ministarstvo zdravstva je pred potpisivanje ugovora za provođenje programa Nadogradnja sustava za suzbijanje HIV/AIDS-a u Republici Hrvatskoj za koji će biti utrošeno 4.900.0000,00 USD tijekom narednog trogodišnjeg razdoblja. U okviru ovog programa posebni projekti usmjereni su i na rizične populacije ovisnika, uključujući i prostitutke.

Prikaz 4. Broj oboljelih i umrlih od AIDS-a u Republici Hrvatskoj od 1986. do 2002. godine

Godina	oboljeli	umrli
1986.	2	1
1987.	8	3
1988.	9	5
1989.	3	7
1990.	9	4
1991.	11	7
1992.	8	5
1993.	10	7
1994.	17	7
1995.	15	8
1996.	18	12
1997.	17	12
1998.	12	10
1999.	16	3
2000.	19	9
2001.	7	2
2002.	19	4
Ukupno	200	106

Prikaz 5. Oboljeli od AIDS-a u Republici Hrvatskoj po spolu od 1986. do 2002. godine

Spol	Oboljeli	%
muški	171	85,5
žene	29	14,5
Ukupno	200	100

Prikaz 6. Oboljeli od AIDS-a po rizičnim skupinama u Republici Hrvatskoj od 1986. do 2002. godine

	Oboljeli	%
--	-----------------	----------

HOMO/BISEX	95	47,5
PROMISKUITET	55	27,5
I.V. NARKOMAN	17	8,5
PARTNER HIV +	18	9,0
HEMOFILIČAR	8	4,0
DJECA HIV + MAJKI	3	1,5
NEPOZNATO	4	2,0
Ukupno	200	100

Politika zaštite okoliša s naglaskom na zaštitu zdravlja žena i djece

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova sadrži posebno poglavlje o ženama i okolišu. Za provedbu mjera zaduženo je Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, u čijoj je nadležnosti osigurati puno pravo žena na zdravi okoliš, stanovanje i komunalnu infrastrukturu. Takav pristup uključen je u prijedloge nekih zakona za čiju je izradu nadležno ovo Ministarstvo.

2. Zdravstvena zaštita žena uopće

Tijekom 2000.-2002. godine izrađene su analize zdravstvenih pokazatelja u Republici Hrvatskoj kao osnova za izradu programa mjera zdravstvene zaštite i posebnih preventivnih programa usmjerenih unapređenju i očuvanju zdravlja. Hrvatski zavod za javno zdravstvo sakuplja i procusurira podatke vezane uz zdravstvene pokazatelje s obzirom na spol.

Prema popisu stanovništva 2001. godine Republika Hrvatska je imala 4.437.460 stanovnika i pokazuje značajke procesa demokratske tranzicije čija je posljedica starenje stanovništva uzrokovano padom smrtnosti, produljenjem očekivanog trajanja života, smanjenjem nataliteta i padom dojenačke smrtnosti (tablice u prilogu).

U 2001. godini u Republici Hrvatskoj je očekivano trajanje života pri rođenju za oba spola zajedno bilo 74,65 godina, samo za žene 78,17 godina, a za muškarce 71,03 godine.

Česte primjedbe nevladinih udruga da se zakonodavstvo i politike u Republici Hrvatskoj bave samo zaštitom materinstva, te da zanemaruje prevenciju i probleme žena post-fertilne dobi. Jedna od mjera u ovom smislu, a koja je bila predviđena i Nacionalnom politikom za promicanje ravnopravnosti spolova, provedena je od strane Ministarstva financija. Na temelju Zakona o prihodima, Ministarstvo financija je usvojilo Uredbu o prihodu od poreza (lipanj 2001. godine) po kojoj "osobni prihodom koji nije rezultat samozapošljavanja ne smatra se – prihod koji poslodavac daje zaposlenicima – da je u interesu rada za poslodavca (između ostalog, obvezni medicinski pregledi prema posebnim propisima i redoviti sistematski pregledi, različiti oblici obrazovanja koji se tiču struke, odnosno, oni značajni za poslodavčev prihod). Time su redoviti sistematski pregledi priznati kao trošak izuzet od taksu.

Uspostavljen je časopis "Žensko zdravlje", koji pokriva prevenciju i rano pronalaženje zloćudnih bolesti, osobiti raka dojke, ali i druge ženske bolesti, poput osteoporoze, popravljivanja ženskog reproduktivnog zdravlja (obrazovanje o spolno prenosivim bolestima) i posebna briga za trudnice i majke.

Oboljenja

Vodeći uzroci smrti žena po skupinama bolesti u 1999. godine ne razlikuju se mnogo od uzroka smrti muškaraca, a to su bolesti cirkulacijskog sustava (53%), novotvorine (18,4%, bolesti dišnog

sustava (4,3%) ozljede i otrovanja (3,8), bolesti probavnog sustava (3,8). U prvih deset dijagnoza uzroka smrti čak sedam se odnosi na bolesti cirkulacijskog sustava.

Prikaz 7. Rang ljestvica te udio deset vodećih uzroka smrti u umrlih žena u Republici Hrvatskoj 2001. godine

KB-X ŠIFRA	DIJAGNOZA	BROJ	%
I60-I69	Cerebrovaskularne bolesti	4.836	19,76
I20-I25	Ishemične bolesti srca	4.484	18,32
I50	Insuficijencija srca	1.868	7,63
I51	Komplikacije i nedovoljno definirani opisi srčane bolesti	1.341	5,48
C50	Zloćudna novotvorina dojke	832	3,40
I70	Ateroskleroza	755	3,09
C18-C21	Zloćudne novotvorine debelog crijeva	640	2,62
I10-I15	Hipertenzivne bolesti	533	2,18
E10-E14	Dijabetes melitus	480	1,96
C33-C34	Zloćudna novotvorina dušnika, dušnica i pluća	455	1,86
PRVIH 10 UZROKA SMRTI		16.224	66,29
UKUPNO		24.475	100

(Izvor podataka: Dokumentacija Državnog zavoda za statistiku, 2002. god. (DEM-2/01))

Kronične nezarazne bolesti

Godine izgubljenog života pokazatelj su prijevremenog umiranja. Najveći broj godina izgubljenog života 2001. godini u RH bio je uzrokovan novotvorinama (tumorima), bolestima srce i krvnih žila i ozljedama.

Rak: U Hrvatskoj se prema podacima Državnog registra za rak godišnje dijagnosticira oko 20.950 novih bolesnika, a umire oko 11.700 oboljelih. Rak dojke je najčešće sijelo raka u žena u Hrvatskoj (2.187 novih bolesnica godišnje ili udio od 22%), po incidenciji i mortalitetu. Usprkos napretku dijagnostike i terapije, rak dojke je najčešći uzrok smrti u žena u dobi 35-39 godina u Republici Hrvatskoj. I incidencija i mortalitet od tog raka i dalje će rasti, posebice ako se ne zaustave štetni rizici stila življenja, daljnja zagađenja hrane i okoliša. Jedini način preveniranja nepotrebnih smrti su programi ranog otkrivanja kojima se otkrivaju mali i lokalizirani tumori u izlječivom stadiju bolesti. Ministarstvo zdravstva osnovalo je Povjerenstvo za prevenciju karcinoma dojke čiji je cilj izrada nacionalnog programa prevencije ove bolesti. U cilju ranog otkrivanja raka dojke nabavljeno je deset mamografa uključujući i jedan mobilni mamograf, u što su bile uključene i nevladine organizacije i brojni donatori.

Rak pluća nalazi se na trećem mjestu po učestalosti kod žena (645 ovih bolesnika godišnje ili udio od 7%). U Republici Hrvatskoj su incidencija i mortaliteta od raka pluća u porastu. Najznačajniji faktor rizika za rak pluća je pušenje, kojem se pripisuje oko 87% slučajeva raka pluća. Rak pluća stoga možemo smatrati u velikoj mjeri preventabilnim.

Kardiovaskularne bolesti: Uz konstantan porast pobola, postale su vodeći javno-zdravstveni problem i najčešći uzrok smrti u Hrvatskoj (53,56% u ukupnom mortalitetu), ali nema posebnih spolnih obilježja, te ni podaci nisu razlučeni prema spolu.

Pušenje: U Republici Hrvatskoj puši redovito 32,6% odraslih osoba u dobi od 18 do 65 godina. Nema podataka razlučenih po spolu. Provode se različite mjere prevencije, ali nisu posebno namijenjene ženama. Jednako je i s OPOJNIM DROGAMA. Tijekom 2001. godine u zdravstvenim ustanovama

Republike Hrvatske, registrirano je 4.862 osobe liječene zbog ovisnosti o psihoaktivnim drogama, od čega je bilo 895 žena. Na liječenje se ovisnici javljaju u sve mlađoj dobi. Kod žena je najveći udio u dobi 16 do 20 godina (285 osoba).

Nedovoljna tjelesna aktivnosti (u slobodno vrijeme, tjelesnom aktivnošću koja je važna za održavanje poželjne tjelesne težine, bavi se tek 17,1 % muškaraca i 4,3% žena u dobi od 18-65 godina) i konzumiranje alkohola značajni su uzroci zdravstvenih problema u Republici Hrvatskoj, ali nisu specifični za žene.

Prehrambene navike također su uzrok niza kroničnih bolesti, te je u smislu jačanja preventivne zaštite, Ministarstvo zdravstva osnovalo je Povjerenstvo za promicanje pravilne prehrane i tjelesne aktivnosti sa misijom promicanja pozitivne prehrambene prakse i tjelesne aktivnosti. Jedna od najvažnijih planiranih aktivnosti Povjerenstva je akcija senzibiliziranja i edukacije cjelokupnog pučanstva o važnostima i postulatima pravilne prehrane i kretanja. Promiče se i redovito pijenje vode.

Samoubojstva su na prvom mjestu uzroka smrti od ozljeda 2001. godine, a podaci nisu razlučeni prema spolu. Na drugom mjestu su prometne nesreće s 22%. U svim dobnim skupinama veće su stope smrtnosti u muškaraca nego u žena (3,8:1).

3. Zdravstveni djelatnici i suradnici zaposleni u zdravstvu po spolu od 1994. do 2002. godine

Ukupni udio žena zdravstvenih djelatnika i zdravstvenih suradnika nije se bitnije mijenjao u ovom periodu i kreće se u prosjeku oko 82% (zdravstvo i dalje ostaje "tipično ženska profesija"). U piramidi se ipak pokazuje stanoviti, ali stabilan, uspon žena na položajima doktora medicine (57,1% 2002. godine u odnosu na 53,2% 1994. godine). Predominantan je broj žena farmaceuta (94,1%), te medicinskih sestara sa višom (96,3), odnosno srednjom stručnom spremom (93,2%).

4. Prava žena u sustavu zdravstvenog osiguranja

Odredbom članka 58. Ustava Republike Hrvatske zajamčeno je svim građanima Republike Hrvatske pravo na zdravstvenu zaštitu u skladu sa zakonom. Ustavom utvrđeno pravo razrađeno je kroz dva temeljna zakona iz spomenutog područja te nizom provedbenih propisa (pravilnika, naputaka, te odluka ministra zdravstva odnosno Upravnog vijeća Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje).

Zakon o zdravstvenoj zaštiti donesen je 1993. godine te je doživio izmjene i dopune 1997. i 2000. godine. Važeći Zakon o zdravstvenoj zaštiti usvojen je u srpnju 2003.godine (objavljen u Narodnim Novinama broj 121/03).

U sklopu reforme sustava zdravstva i zdravstvenog osiguranja koja je započeta 2000. godine, u listopadu 2001. godine na sjednici Hrvatskog sabora donesen je Zakon o zdravstvenom osiguranju koji je izmijenjen tokom 2002. godine.

S aspekta zdravstvene zaštite žena novi propisi iz područja zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja posebnu pažnju i nadalje usmjeravaju području zdravstvene zaštite žena.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti kroz nekoliko odredaba razrađuje se pitanje zdravstvene zaštite žena. Člankom 16. Zakona u sklopu mjera zdravstvene zaštite i nadalje se "osigurava cjelovita (preventivna, kurativna i rehabilitacijska) zdravstvena zaštita djece i mladeži te zaštita žena u vezi s planiranjem obitelji, trudnoćom, porođajem i majčinstvom".

Člankom 21. navedenog Zakona kod ostvarivanja zdravstvene zaštite uređuje se jednakost u cjelokupnom postupku ostvarivanja zdravstvene zaštite, zdravstvene usluge standardizirane kvalitete i

jednakog sadržaja te slobodan izbor doktora medicine i doktora stomatologije što u slučaju zdravstvene zaštite žena podrazumijeva i doktora specijalistu iz ginekologije i porodiljstva.

Člankom 26. Zakona uređuje se između ostalog da "poslove zdravstvene zaštite žena u vezi s trudnoćom, porođajem, materinstvom, planiranjem obitelji, ranim otkrivanjem malignih bolesti i liječenjem spolno prenosivih i drugih bolesti obavlja specijalist ginekologije".

Navedenim zakonskim rješenjima u odnosu na važeći zakon naglašenija je prevencija bolesti te rano otkrivanje malignih i liječenje spolno prenosivih bolesti koje u nekim slučajevima mogu izazvati pojavu malignih bolesti.

Kada je riječ o Zakonu o zdravstvenom osiguranju važno je naglasiti da nema razlike u ostvarivanju statusa osigurane osobe ovisno o spolu.

U pogledu prava na zdravstvenu zaštitu iz osnovnog zdravstvenog osiguranja na svim razinama zdravstvene zaštite dakle na primarnoj razini, specijalističko – konzilijarnoj te bolničkoj razini ženama se osigurava značajan dio prava u cijelosti na teret osnovnog zdravstvenog osiguranja. Člankom 17. stavkom 2. točkom 1. alineja 5. navedenog Zakona određuje se pravo na "preventivnu i kurativnu zaštitu žena u svezi s planiranjem obitelji, praćenjem trudnoće i poroda te drugim zdravstvenim potrebama žena i ranim otkrivanjem raka" koja se u cijelosti ostvaruju na teret Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje kao nosioca osnovnog – obveznog osiguranja.

U dijelu prava na novčane naknade, žene kao osiguranice ostvaruju pod istim uvjetima kao muškarci pravo na naknadu plaće za vrijeme bolovanja.

Naknada plaće određuje se od osnovice koju čini prosječan iznos plaće koja je osiguraniku isplaćena u posljednjih šest mjeseci prije mjeseca u kojem je nastupio slučaj zbog kojeg se stječe pravo na naknadu.

Uz ostale razloge zbog kojih se ostvaruje pravo predviđena je mogućnost korištenja prava zbog njege oboljelog supružnika ili djeteta i to u trajanju od najviše 6 radnih dana, a za djecu do 7 godina starosti do 12 radnih dana. Iznimno trajanje bolovanja zbog njege članova uže obitelji može se produžiti na 30 dana za njegu bolesnog djeteta do 7 godine života te 14 radnih dana za njegu djeteta iznad 7 godina odnosno supružnika. Ukoliko prema ocjeni doktora medicine zdravstveno stanje člana obitelji – djeteta do 18 godine života zahtjeva dužu njegu od gore navedene, liječničko povjerenstvo Zavoda odrediti će i dulje trajanje bolovanja zbog njege djeteta.

Spomenuto pravo omogućuje im 100 % naknadu plaće za vrijeme bolovanja zbog bolesti i komplikacija u svezi s trudnoćom i porođajem, za vrijeme korištenja obveznog porodnog dopusta te za vrijeme njege oboljelog djeteta mlađeg od tri godine života, time da najviši iznos naknade plaće utvrđuje Zavod. Prema općim aktima Zavoda najviši iznos naknade plaće iznosi 4. 250,00 kuna.

Za vrijeme korištenja porodnog dopusta od šest mjeseci do jedne godine djetetova života, porodnog dopusta do dvije godine života djeteta za blizance, trojke, četvorke odnosno više djece jednake dobi, posvojiteljskog dopusta i skraćenog radnog vremena do jedne godine djetetova života isplaćuje se u skladu sa Zakonom o izvršenju državnog proračuna naknada u iznosu od 1.600,00 kuna, za rad u punom radnom vremenu. Navedena naknada pripada majci ili ocu djeteta ukoliko se odluče da će otac djeteta koristiti spomenuta prava.

Pravo na novčanu naknadu u iznosu od 900,00 kuna ostvaruje i nezaposleni roditelj, roditelj na redovitom školovanju, roditelj koji ostvaruje pravo na invalidsku mirovinu zbog profesionalne nesposobnosti za rad i roditelj korisnik mirovine.

Osigurane osobe imaju pravo na naknadu za opremu novorođenog djeteta u iznosu od 1.360,00 kuna.

Mjere iz Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova glede zdravlja žena obuhvaćaju slijedeće: promicanje i osiguranje punog ostvarenja prava žena na najviše standarde tjelesnog i duševnog zdravlja, promicanje znanja o prednostima planiranja obitelji i primjeni kontracepcije, te razvijanje svijesti o odgovornosti muškaraca u planiranju obitelji, promicanje smanjenja smrtnosti novorođenčadi i male djece, promicanje u javnosti prednosti hranjenja na prsa, jačanje aktivnosti na obrazovanju o spolno prenosivim bolestima uključujući HIV/AIDS, promicanje i provedba programa, uz potporu medija, usmjerenih na sprečavanje, rano otkrivanje i liječenje raka dojke, maternice i drugih vrsta zloćudnih bolesti reproduktivnog sustava žena, te promicanje bavljenja žena sportom.

Članak 13. Ukidanje diskriminacije žena u području gospodarskog i društvenog života

U Republici Hrvatskoj je stopa ekonomske aktivnosti stanovništva (od 15 do 64 godine) od 1996. do 2001. godine smanjena sa 56,2% na 49%. Pri tome je stopa ekonomske aktivnosti muškaraca opala sa 64,9% na 57,1%, a žena sa 48,6% na 41,8%.

U ukupnom broju zaposlenih u prethodnom se razdoblju udio žena stalno povećavao. U razdoblju od 1991. do 2000. godine udio žena u broju zaposlenih povećao se sa 43,1% na 45,5%. Znakovito je da se u razdoblju gospodarske i socijalne krize devedesetih godina broj zaposlenih muškaraca smanjio za 16,0% a žena za 7,1%. Može se reći da je žene u doba recesije zaštitila njihova segregacija u zaposlenosti, ali u razdoblju prosperiteta nije pridonijela njihovom bržem zapošljavanju.

U Republici Hrvatskoj u obrtu i djelatnostima slobodnih profesija u 2002.godine bilo je zaposleno ukupno 216.395 djelatnica/ka, a od toga 46,27% žena. Samo u obrtu bilo je zaposleno ukupno 205.578 djelatnica/ka, a od toga 45,94% žena. Vlasnica/ka obrta bilo je ukupno 78.091, a od toga 28,87% žena. U djelatnostima slobodnih profesija ukupno je bilo zaposleno 10.817 djelatnica/ka, a od toga 52,48% žena.

Raspoloživi su i podaci regionalnih centara za poduzetništvo koji ukazuju da je još uvijek znatno manji postotak žena u odnosu na muškarce koje su korisnice poduzetničkih kredita (u prosjeku dvadesetak posto), ali su žene sve zainteresiranije za poduzetništvo jer se u daleko većem postotku (30 do 50%) koriste konzultacijama ili seminarima. U Republici Hrvatskoj djeluje 9 poduzetničkih centara. U Centru za poduzetništvo koprivničko-križevačke županije informativne, stručne, savjetodavne ili konzultantske usluge obavljene su za 600 žena. U Centru za poduzetništvo Osijek od 1200 polaznica/ka na dosadašnjim seminarima za poduzetništvo bilo je 31% polaznica. U Istarskoj razvojnoj agenciji Pula u kreditnoj liniji «Gruda snijega» odobreno je 49 kredit od čega 14 ženama, što čini 28,57%, a od sveukupnog iznosa ženama je dodijeljeno 27,77%, u kreditnoj liniji «Poduzetnik 2» realizirana su 84 kredita od čega 19 tj. 22,62% ženama. U istoj agenciji žene su korisnici savjeta i konzultacija u oko 40-50% slučajeva. U Tehnološkom parku Zagreb kontinuirano raste broj konzultacija i izrade poslovnih planova za žene (1999.-8 konzultacija; 2000.-14 konzultacija; 2001.-18 konzultacija i 2 poslovna plana; 2002.-20 konzultacija i 1 poslovni plan). U Centru za poduzetništvo Karlovačke županije realizirano su do sada 20 kredita poduzetnicama, a savjetodavne usluge glede otvaranja obrta zatražilo je 7 žena. U Centru za poduzetništvo Krapinsko-zagorske županije u 1999.godine kroz program samozapošljavanja, tj. kroz organizaciju seminara poduzetnika/ca-početnika/ca sudjelovalo je ukupno 71 osoba, a od toga 17 ili 24% žena. Od 1998.godine do 01. svibnja 2003.godine poslovni planovi i investicijski programi izrađeni su za ukupno 396 fizičkih i pravnih osoba, od čega su 42 žene ili 11%. U poduzetničkom centru Vukovarsko-srijemske županije ukupan broj korisnica/ka usluga bio je 249 osoba, a od toga 48 ili 19% žena (9% konzultacije, 3% seminar Start Your Business i 7% seminar Savjetnici poduzetništva). Glede konzultacija do travnja 2003.godine pruženo je ukupno 309 konzultacija od čega 44 ili 14% ženama.

Glede poduzetničkog centra Impuls-Bjelovar od 64 ukupno predana zahtjeva za kredit «Poduzetnik 2» 2,8 ili 12,5% zahtjeva podnijele su žene vlasnice ili većinske vlasnice, od sveukupnih upita za isti kredit na žene otpada 13,28% upita i u Poduzetničkom centru Pakrac u programu «Poduzetnik1» žene su korisnice 10 kredita, dok je 5 žena koristilo kredit «Poduzetnik 2», a 26 žena je zatražilo konzultantske i savjetodavne usluge.

Okvir za poticanje malog gospodarstva i poduzetništva je četverogodišnji Program Vlade RH koji utvrđuje glavne smjernice razvoja, poticajne mjere i nositelje provedbe tih mjera, provedbene aktivnosti, izvore sredstava, razdoblja provedbe i metode praćenja provedbe poticajnih mjera. Jedna od poticajnih mjera koje predviđa Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva je i promicanje ženskog poduzetništva. Posebnim «Programom razvoja ženskog poduzetništva» definirati će se ciljevi razvoja ženskog poduzetništva u RH, mjere za razvoj ženskog poduzetništva u skladu s Programom razvoja malog gospodarstva, prijedlog statističkog modela praćenja ženskog poduzetništva, korisnici i način realizacije sredstava.

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova predviđela je niz mjera i u ovom području, jednako tako i Nacionalna obiteljska politika predviđa slijedeće mjere usmjerene na poboljšanje položaja žena: afirmacija zapošljavanja žena putem mjera profesionalne orijentacije, obrazovanja, poticanja ženskog poduzetništva, osposobljavanja za deficitarna zanimanja, te programa za skupine žena koje se teže zapošljavaju.

Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo već realizira neke od postavljenih zadaća i to: organizira seminare za poduzetnike/ce početnike/ce, organizira seminare za poduzetnice/ke u rastu i razvoju, pruža besplatne informacije putem info centara za poduzetništvo, potiče i prati rad udruga žena poduzetnica.

O mjerama koje se planiraju ili provode u okviru radnog prava u svrhu omogućavanja ženama većeg udjela u gospodarskim aktivnostima (primjerice pravno uređivanje rada kod kuće, fleksibilizacija rada, fleksibilizacija instituta roditeljskog dopusta, afirmacija instituta očinskog dopusta), a koje su namijenjene i olakšavanju za žene reproduktivnog neplaćenog rada, opisane u članku koji se bavi zapošljavanjem. Povećana skrb društva o osobama s invaliditetom, kao i o starijim osobama također utječe na smanjenje reproduktivnog rada žena, te njihovu veću raspoloživost u gospodarskom smislu.

Valja izdvojiti neke od mjera koje se uspješno primjenjuju na lokalnoj razini. Npr. u Varaždinskoj županiji, dodatna financijska pomoć je uvedena za 1% kamate za kredite za žene poduzetnice bez obzira na poslovnu djelatnost kojom se bave. U Istarskog županiji, Povjerenstvo za jednakost spolova Županije lobira kod nadležnih institucija za ostvarivanje odgovarajućih poticaja za žensko poduzetništvo (kreditne linije, poduzetnički inkubatori). Članice povjerenstva Istarske županije bile su i među osnivačicama Business Professional Women International – Prvi hrvatski klub Pula. Ističe se i da je na poticaj ovog Povjerenstva, Istarska županija donijela Deklaraciju o promicanju jednakosti spolova u kojoj se Županija obavezuje na osiguranje uvjeta da se žene i muškarci tretiraju na isti način u poslovnim odnosima sa Županimom, te obavezu da će se aktivno uključiti u poticanje mjera u pravcu stvaranja zakonskih i drugih pretpostavki koje će omogućiti ostvarenje i praktičnu primjenu načela iz navedene Deklaracije koje se odnose na poboljšanje gospodarskog, političkog i socijalnog položaja žena.

Članak 14. Položaj žena na selu

Uzimajući u obzir posebne probleme s kojima se suočavaju žene na selu, uvažavajući pri tome njezinu ulogu koju ona ima u ekonomskom opstanku svoje obitelji Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, kao resorno tijelo, je od 1994. godine do danas usmjerilo svoje aktivnosti ponajviše na

promicanje javne svijesti o ulozi žena u ruralnim područjima. Predstavnica Ministarstva poljoprivrede i šumarstva članica je Povjerenstva za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.

S obzirom da je prva Nacionalna politika za promicanje jednakosti spolova iz 1997. godine donesena bez posebnog poglavlja o ženama u ruralnom području, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva predložilo je Plan mjera na području žene u ruralnim područjima. Te su mjere sada sastavni dio Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova iz 2001. godine i na izvjestan su način usmjerile aktivnosti Ministarstva poljoprivrede i šumarstva kao i drugih relevantnih institucija ka afirmaciji žene na selu. Tako se podupire obrazovanje stručnjakinja i stručnjaka o ulozi i važnosti žena na selu (na nacionalnoj i međunarodnoj razini), te se promiče i informira široka javnost o ženama na selu (npr. svake godine se obilježava Međunarodni dan seoskih žena, svake se godine održava izbor "Najuzornije seoske žene" i sl.).

Uz navedene aktivnosti važno je istaknuti odluku Hrvatskog zavoda za poljoprivredno savjetodavnu službu, koja je donesena u prosincu 1998. godine, o osnivanju Programa za seoski turizam, uređenje okoliša, te poboljšanje uvjeta života mladeži i žena u ruralnom području. Putem ovog Programa osnovana je mreža seoskih savjetnika koji izravno rade s ženama na selu s ciljem njihovog udruživanja i osvješćivanja o važnosti njihove uloge za razvoj kako poljoprivrede tako i ruralnih prostora uopće.

Odredbe Zakona o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu ne poznaje razlike u ostvarivanju prava na državnu potporu temeljene na spolu.

U okviru navedenog Zakona u pripremi je Model potpore za ruralni razvitak putem kojega će biti moguće dobivanje financijske potpore za pojedine projekte, uključujući i projekte koji se odnose na žene na selu.

Članak 15. Jednakost pred zakonom

U odnosu na članak 15. Konvencije nema diskriminacije u Republici Hrvatskoj.

U odnosu na Inicijalno izvješće, u ovom području nije bilo daljih pravnih izmjena. Kao što je već opisano u Inicijalnom izvješću (para 81 do 85) prema hrvatskom zakonodavstvu žene i muškarci jednaki su pred zakonom glede svoje pravne i poslovne sposobnosti, uključujući mogućnost zaključivanja ugovora i upravljanja imovinom, te u tretmanu pred sudovima.

Žene i muškarci također imaju jednaka prava pri izboru svog prebivališta, a Zakon o prebivalištu i boravištu građana ne poznaje razlike prema spolu. Također je Obiteljskim zakonom regulirano da bračni drugovi sporazumno biraju mjesto stanovanja (članak 32.).

Članak 16. Jednakost u svim stvarima vezanim uz brak i obiteljske odnose

Za sva pitanja vezana uz implementaciju članka 16. Konvencije relevantne su odredbe Obiteljskog zakona, koji je usvojen u srpnju 2003, te objavljen u Narodnim novinama 116/03 od 22. srpnja 2003. godine. Ovaj Zakon zamijenio je Obiteljski zakon iz 1999. godine, a zbog usklađivanja zakonodavstva s odredbama Europske konvencije o ljudskim pravima, kao i zbog poboljšanja nekih instituta sadržanih u Obiteljskom zakonu iz 1999. godine koji su zahtijevali dopune i dorade.

Člankom 5. Obiteljskog zakona brak je definiran kao: "zakonom uređena životna zajednica žene i muškarca".

1. i 2. Jednako pravo na stupanje u brak i pravo na slobodu izbora partnera i ulazak u brak na temelju slobodnog i punog pristanka

Prema važećem zakonodavstvu, brak mogu sklopiti punoljetne osobe (koje su navršile 18 godina života) različitog spola između kojih ne postoji blisko krvno srodstvo ili posvojiteljski odnos. Iznimno, sud može u izvanparničnom postupku dopustiti sklapanje braka osobi koja je navršila 16 godina života, "ako utvrdi da je mentalno i tjelesno zrela za brak, te da za sklapanje braka postoji opravdan razlog" (članak 26. stavak 2). Brak se može sklopiti u građanskom (pred matičarem) i vjerskom obliku. Učinke građanskog braka ima samo onaj brak sklopljen pred službenikom vjerske zajednice koja s Republikom Hrvatskom o tome ima uređene pravne odnose. Kako je u početku takav ugovor bio sklopljen samo sa Katoličkom crkvom (četiri ugovora iz 1996. i 1998. godine), bilo je prigovora o diskriminaciji drugih vjerskih zajednica.

Tijekom mjeseca prosinca 2002. godine, Vlada RH sklopila je ugovor sa Srpskom pravoslavnom crkvom i islamskom zajednicom u Hrvatskoj, temeljem čega vjersko vjenčanje od trenutka sklapanja ima učinke građanskog braka prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske.

U mjesecu srpnju 2003. godine, Vlada RH sklopila je ugovore s Evangelističkom crkvom u Hrvatskoj i Reformiranom Kršćanskom crkvom, te Evandeoskom (Pentekostnom) crkvom u Hrvatskoj, Crkvom Božjom, Savezom Kristovih Pentekostnih crkava, Kršćanskom adventističkom crkvom, Reformiranim pokretom adventista sedmog dana, Savezom baptističkih crkava, te Kristovom crkvom, temeljem kojih brak sklopljen pred ovlaštenim službenikom Crkve ima učinke građanskog braka.

Broj sklopljenih brakova u Republici Hrvatskoj u stalnom je i osjetnom smanjenju. U razdoblju od 1950- do 1954. godine prosječno je godišnje sklopljeno 38.094 braka, a u razdoblju od 1995. do 1997. godine 24.499 brakova. Međutim, 1999. godine sklopljeno je 23.778, a 2000. godine 22.017 brakova. U porastu je prosječna dob prilikom sklapanja braka. Ta je dob za žene 1980. godine iznosila 22,1 godinu, a 2000. godine 25.3 godina.

Brak se sklapa suglasnom izjavom žene i muškarca, i taj obostrani pristanak pretpostavka je za postojanje braka. Ako ova pretpostavka nije ispunjena ne nastaju pravni učinci braka.

Razvod braka može tužbom zahtijevati bračni drug ili sporazumnim zahtjevom oba bračna druga. Tužbu za razvod braka muž nema pravo podnijeti za vrijeme trudnoće žene ili dok njihovo dijete ne navrší godinu dana života (članak 42. stavak 2).

U nekoliko zadnjih godina u Hrvatskoj trend razvoda se smanjivao (1995. do 1999. godine iznosio je 16%). Međutim, u 2000. godini udio razvedenih u ukupnom broju brakova povećao se na 20,4%.

3. Jednaka prava i dužnosti bračnih drugova tijekom braka i pri njegovoj rastavi

Način na koji su regulirana osobna prava i dužnosti bračnih drugova Obiteljskim zakonom iz 1999. godine nije mijenjan u novom Zakonu. U člancima 31. do 33. novog Obiteljskog zakona zadržane su odredbe koje izražavaju vrijednosti koje se mogu pravno izraziti: izbor prezimena, odnos između bračnih drugova, odluka o mjestu stanovanja, odluka o rađanju i podizanju djece, odluka o obavljanju poslova u obiteljskoj zajednici te pravo odlučivanja o izboru rada i zanimanja.

Članak 32. Zakona propisuje da su bračni drugovi u braku ravnopravni, te da su dužni jedan drugom biti vjerni, uzajamno se pomagati, međusobne se poštovati te održavati skladne bračne i obiteljske odnose.

4. Iste dužnosti kao roditelji, nevezano uz bračni status

Člankom 32. Obiteljskog zakona propisano je da su bračni drugovi ravnopravni te da sporazumno odlučuju o rađanju i podizanju djece i obavljanju poslova u obiteljskoj zajednici.

"Dijete ima pravo na život sa svojim roditeljima. Ako živi odvojeno od jednog ili oba roditelja, dijete ima pravo na susrete i druženje s roditeljima." (članak 87.) "Roditelji su dužni uzdržavati svoje maloljetno dijete." (članak 209.) Roditelji imaju zakonsku dužnost uzdržavanja i punoljetne djece za vrijeme redovitog školovanja, te jednu godinu nakon školovanja, ako se punoljetno dijete ne može zaposliti (članak 210.). U praksi, prilikom provedbe postupka posredovanja centri za socijalnu skrb i sudovi u parnicama za rastavu braka najčešće donose odluke kojima se djeca povjeravaju na skrbništvo majkama, a očeve obvezuju na plaćanje doprinosa za uzdržavanje.

Obiteljski zakon predviđa jednaku odgovornost bračnih drugova glede uzdržavanja djece, koja opstaje i nakon prestanka bračne zajednice. Alimentacijski dužnici pridonose za uzdržavanje prema svojim mogućnostima, no i prema potrebama uzdržavane osobe. Problem je, međutim, što se pravo na alimentaciju u nas često dosta teško ostvaruje. Nadalje, Obiteljskim zakonom određena je zajednička skrb roditelja o djeci kad god je to moguće. Ovo je i jedan od načina edukacije djece o budućim odnosima u obitelji (odgoj djece je zajedničko pravo i dužnost obaju roditelja, a ne kao što je tradicionalno u većini slučajeva samo majke).

Radi efikasne zaštite prava i dobrobiti djeteta u novom Obiteljskom zakonu i nadalje je zadržana odredba po kojoj je svatko dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb o kršenju djetetovih prava. Centar za socijalnu skrb dužan je ispitati slučaj i poduzeti mjere za zaštitu djetetovih prava. Sud pred kojim se vodi prekršajni ili kazneni postupak u vezi s povredom nekog djetetovog prava dužan je o pokretanju postupka obavijestiti centar za socijalnu skrb i sud koji je nadležan za izricanje mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta (članak 108).

Ovakvim obvezivanjem svih na obavještanje o povredama prava djeteta želi se pojačati svijest i savjest društvene zajednice o važnosti posebne zaštite djece u društvu.

Obiteljski zakon iz srpnja 2003. godine donosi novinu značajnu glede definicije majke. Naime majkom djeteta se smatra žena koja ga je rodila, čime definicija majke postaje oboriva pretpostavka, a i izjednačava se s definicijom oca iz članka 54. ovoga Zakona. Nadalje, člankom 86. stavak 1. daje se mogućnost ženi čijom jajnom stanicom je dijete začeto da ospori majčinstvo ženi koja ga je rodila.

Pravo na slobodnu odluku o broju i podizanju djece

Obiteljski zakon sadrži izričitu odredbu u svrhu ostvarenja ovog prava (članak 32. stavak 4.) "Bračni drugovi sporazumno odlučuju o rađanju i podizanju djece te o obavljanju poslova u obiteljskoj zajednici".

Ista prava glede usvajanja i skrbništva

Glede odredaba koje se odnose na usvajanje i skrbništvo, Obiteljski zakon ne radi razliku prema spolu.

Nakon donošenja Obiteljskog zakona iz 1999. godine povećan je broj posvojenja starije djece. Još uvijek se iz javnosti upućuje puno prigovora da obiteljski propisi postavljaju previše prepreka za posvojenje djece. No, mogućnost posvojenja ovisi ponajprije o slobodnom pravnom statusu djece za posvojenje. Promjene instituta posvojenja usmjerene su na ukidanje dvije vrste posvojenja, na prilagodbu dobne razlike s obzirom na dob posvojiteljskog para te na bolju zaštitu tajnosti posvojenja u odnosu na treće osobe. Novi Obiteljski zakon uvodi samo jedan oblik posvojenja, koji je neraskidiv. Posvojiti može u pravilu bračni par, a iznimno, ako je to od osobite koristi za dijete, i sama osoba. Iako

postoji samo jedan oblik posvojenja, posvojiteljima i posvojeniku se omogućava, uz sudjelovanje centra za socijalnu skrb, izbor učinaka na način primjeren okolnostima pojedinog slučaja: mogućnost da posvojenik promijeni cijelo osobno ime, da zadrži osobno ime, da zadrži prezime ili da svojem prezimenu doda prezime posvojitelja; mogućnost da posvojitelji odrede narodnost posvojeniku (kako bi se posvojenik lakše integriralo u obitelj i što manje razlikovalo od posvojitelja).

Za sve promjene, kao i za samo posvojenje, poštuje se mišljenje djeteta na način da posvojenik stariji od 12 godina mora dati svoj pristanak.

Slijedeća novina potiče posvajanje braće i sestara – dovoljno je da posvojitelji ispunjavaju pretpostavke za jedno dijete koje žele posvojiti, pa njegovu braću ili sestre mogu posvojiti bez obzira na eventualno prekoračenje dobne razlike. Ova mogućnost postoji bez obzira posvajaju li se sva braća i sestre odmah ili naknadno, a cilj je izbjegavanje razdvajanja djece koja potječu iz iste obitelji.

Što se tiče odredaba o skrbništvu, bitni sadržaji u pravnom uređenju skrbništva nisu mijenjani, niti imaju neki učinak s obzirom na spol. Odredbe o skrbniku dopunjene su s namjerom da se poboljša odnos skrbnik- šticećenik. U tom smislu predloženo je da prije poduzimanja važnijih mjera zaštite osobe šticećenika ili njegovih imovinskih interesa skrbnik je dužan razmotriti mišljenje, želje i osjećaje šticećenika, a samo s prethodnim odobrenjem centra za socijalnu skrb skrbnik će moći poduzimati mjere koje su osobito važne za šticećenika (osobna stanja, zdravlje šticećenika).

Ista osobna prava kao muž i žena, uključujući izbor imena, zanimanja i okupacije

Prilikom sklapanja braka nevjesta i ženik mogu se sporazumjeti: "da svako zadrži svoje prezime, da kao zajedničko prezime uzmu prezime jednog od njih, da kao zajedničko uzmu oba prezimena, da svaki od njih uz svoje prezime uzme i prezime bračnog druga i odluči koje će upotrebljavati na prvom, a koje na drugom mjestu. U slučaju sporazuma o prezimenu nevjesta i ženik odlučit će koje će prezime upotrebljavati na prvom, a koje na drugom mjestu".

Svaki bračni drug samostalno odlučuje o izboru svoga rada i zanimanja.(članak 33. Obiteljskog zakona)

Uzdržavanje i imovinski odnosi bračnih i izvanbračnih drugova

Obiteljskim zakonom iz 1999. godine uvedene su značajne novine u području regulative imovinskih odnosa bračnih drugova, koje zadržava i novo obiteljsko zakonodavstvo. Navedeni Zakon propisuje da: "Bračni drugovi mogu imati bračnu stečevinu i vlastitu imovinu"(članak 247.), te definira da je "Bračna stečevina imovina koju su bračni drugovi stekli radom za vrijeme trajanja bračne zajednice ili potječe iz te imovine" (članak 248.), dok je vlastita imovina ona koju2"bračni drug ima u trenutku sklapanja braka" (članak 253. stavak 1.), kao i "imovina koju je bračni drug stekao tijekom bračne zajednice na pravnom temelju različitom od navedenoga u članku 252. ovoga Zakona (nasljeđivanje, darovanje i sl.)" (članak 253. stavak 2.). "Bračni drugovi su u jednakim dijelovima suvlasnici u bračnoj stečevini, ako nisu drukčije ugovorili" (članak 249.).

Dakle, bračni partneri imaju mogućnost sva imovinska pitanja regulirati ugovorom na postojećoj, ali i na budućoj imovini. Ugovor se može zaključiti prije sklapanja braka, jer Zakon govori o ugovoru između nevjeste i ženika (članak 249. stavak 2.) kao i tijekom braka, a taj bračni ugovor sklapa se u pisanom obliku, uz obveznu ovjeru potpisa bračnih drugova. Zakonska pretpostavka da su bračni drugovi suvlasnici bračne stečevine u jednakim dijelovima, ukoliko nisu drukčije ugovorili, je neoboriva, što znači da se tužbom u parničnom postupku ne može utvrđivati drugačiji omjer, kao po prethodnom Zakonu o braku i porodičnim odnosima iz 1988. godine..

Ova promjena Zakona olakšava rješavanje problema utvrđivanja i podjele bračne stečevine mnogim ženama, jer su upravo one bile do sada u izuzetno nepovoljnom položaju pri rješavanju imovinsko-pravnih odnosa nakon prestanka braka.

Na imovinske odnose izvanbračnih drugova primjenjuju se iste odredbe Obiteljskog zakona kojima su regulirani imovinski odnosi bračnih drugova. Obiteljski zakon iz 1999. godine tražio je da je takva zajednica “dulje trajala” (članak 258.), time da Zakon nije davao definiciju pojma “duljeg trajanja”, već se to utvrđivalo u parničnom postupku za svaki slučaj ponaosob. Obiteljski zakon iz srpnja 2003. godine precizirao je u članku 3. rok od tri godine za trajanje izvanbračne zajednice, a i kraće ako je u zajednici rođeno dijete.

C. Mjere za implementaciju ishoda UN konferencija

Svjetska konferencija o rasizmu – U suradnji sa Divizijom za napredak žena u Republici Hrvatskoj je u listopadu 2000. godine održan stručni skup o ženama i rasizmu, koji je ujedno bio i pripremni sastanak za Svjetsku konferenciju protiv rasizma održanu 2001. godine u Durbanu. Izvješće s ovog skupa po prvi put uvodi pojam intersekcijske diskriminacije, te su dijelovi tog dokumenta ušli i u Durbanske završne dokumente. Izaslanstvo Republike Hrvatske vođeno potpredsjednicom Vlade i ujedno predsjednicom Povjerenstva za ravnopravnost spolova gđom Željkom Antunović, aktivno je promoviralo jačanje sekcije o ženama i rasizmu, kako na Pripremnim odborima tako i unutar G21 i na samoj Konferenciji, te se zalaže za njihovu provedbu i u sklopu Durban follow up-a.